

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ПРАГРАМЫ

Выхаванне і навучанне
дашкольнікаў з парушэннямі зроку

*Датушчана
Міністэрствам адукацыі
Рэспублікі Беларусь*

МІНСК
НМЦэнтр
1997

Складальнікі:
Н. В. Акуліч, Н. М. Грыгор'ева

© Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь, 1997

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПСКА

Сучасныя навуковыя даследаванні ў галіне тыфлапедагогікі і псіхалогіі, станоўчы практычны вопыт выхавання дзяцей з парушэннямі зроку, поспехі ў рэабілітацыі інвалідаў па зроку сведчаць аб іх вялікіх магчымасцях адаптацыі ў навакольным асяроддзі. Разам з тым наяўнасць паталогіі зроку стварае значныя цяжкасці для паспяховай інтэграцыі дзяцей у грамадстве.

Праграма ўключае матэрыял, накіраваны на арганізацыю і ажыццяўленне карэкцыйна-педагагічнай работы з дзецьмі дашкольнага ўзросту (ад 2 да 7 гадоў) са слабым зрокам, касавокасцю, амбіяпіяй, якія выходзяць у дашкольных установах (групах). Матэрыял размеркаваны адносна ўзросту дзяцей і года навучання: першы год навучання — дзеці 2—3 гадоў, другі — дзеці 3—4 гадоў, трэці — дзеці 4—5 гадоў, чацвёрты — дзеці 5—6 гадоў, пяты — дзеці 6—7 гадоў. Дзеці, якія пачынаюць выходзяць у дашкольнай установе з больш старэйшага ўзросту, павінны прайсці неабходную падрыхтоўку па засваенні найбольш значнага папярэдняга матэрыялу праз індывідуальныя заняткі ў скарачаны тэрмін, каб паспяхова ўключыцца ў дзейнасць адпаведнай узроставай групы.

Асноўнымі задачамі выхавання дзяцей з парушэннямі зроку з'яўляюцца:

ахова і ўмацаванне здароўя, фарміраванне асновы здаровага ладу жыцця;

усебаковае выхаванне асобы дзіцяці, развіццё здольнасцей і творчага патэнцыялу;

фарміраванне гуманных узаемаадносін з роднымі, забеспячэнне эмацыянальнага камфорту кожнага выхаванца;

выхаванне павагі да агульначалавечых і нацыянальных каштоўнасцей.

Акрамя таго, неабходна вырашаць таксама цэлы шэраг спецыяльных задач, у прыватнасці забеспячэнне своєчасвай прафілактычнай і карэкцыйна-абілітацыйнай дапамогі дашкольнікам (з улікам структуры паталогіі зроку), накіраванай на ахову і аднаўленне зроку (напрыклад, развіццё зрокавага ўспрымання, навучанне прыёмам мэтанакіраванага ўспрымання на полісенсорнай аснове

з'яў, аб'ектаў, іх дэталаў, распазнаванне якіх ускладняецца з-за парушэння зроку).

Пры вызначэнні зместу і арганізацыйных форм выхавання дашкольнікаў з парушэннямі зроку ўлічваюцца не толькі агульнадыдактычныя, але і спецыяльныя прыцыпы, якія адлюстроўваюць сучаснае разуменне праблемы развіцця дзяцей дашкольнага ўзросту з псіхафізічнымі адхіленнямі:

гуманізацыя працэсу выхавання (гарманічна-станоўчы стыль паводзін педагогаў, павага, увага і давер да дзяцей);

своечасовая дыягнастычна-карэкцыйная дапамога дзецям са зрокавай дэпрывацыяй;

сацыялізацыя асобы дзіцяці, засяроджанасць на самапазнанні, пазнанні людзей, іх зносін, інтарэсаў, развіццё сацыяльнага мыслення і станоўчых паводзін;

своечасовае раскрыццё унікальнасці кожнага дашкольніка, аптымізм у ацэнцы своеасаблівых магчымасцей і праявы творчага "Я";

аздраўленча-карэкцыйная накіраванасць выхаваўчага працэсу (апора на здаровыя сілы дзіцяці, актывізацыя кампенсаторных механізмаў);

улік заканамернасцей развіцця дзяцей дашкольнага ўзросту (агульных і спецыфічных) ва ўмовах зрокавай дэпрывацыі;

выхаванне ў зносінах і дзейнасці (арганізацыя разнастайных зносін з дарослымі, даступнай дзейнасці) з улікам індыўдуальных магчымасцей дзяцей з парушаным зрокам.

Праграма складаецца з наступных раздзелаў, якія ўспалучэнні і на аснове міжпрадметных сувязей дазваляюць забяспечыць карэкцыйна-педагагічную работу па розных напрамках (фізічнае, разумовае, маральнае, эстэтычнае выхаванне, сенсорнае развіццё, падрыхтоўка да школы): "Фізічнае выхаванне", "Развіццё зрокавага ўспрымання", "Развіццё маўлення", "Фарміраванне гігіенічных навикаў і культуры паводзін", "Працоўнае выхаванне", "Азнямленне з навакольным светам", "Навучанне гульні", "Навучанне выяўленчай дзейнасці", "Канструяванне", "Фарміраванне элементарных матэматычных уяўленняў".

Фізічнае выхаванне. З першых дзён жыцця паталогія зроку ўскладняе працэс фізічнага развіцця дзіцяці, актыўнага пазнання ім навакольнага свету. Парушэнні зроку рознай ступені цяжкасці значна абмяжоўваюць рух, выклікаюць страх перамяшчэння ў прасторы.

Для дашкольнікаў, якія маюць праблемы са зрокам, характэрна меньшая рухавая актыўнасць у параўнанні з узроставай нормай, недакладная каардынацыя руху, зніжэнне яго тэмпу, рытмічнасці, лоўкасці. Паталогія зроку выклікае цяжкасці пры арыентацыі ў прасторы, выкананні практыкаванняў на развіццё раўнавагі, фарміраванні асноўных навываў руху. Усё гэта стрымлівае развіццё патрэбы ў руху.

Карэкцыйна накіраванае сістэматычнае фізічнае выхаванне дашкольнікаў з ранняга ўзросту дае магчымасць пераадолець у значнай ступені адхіленні ў псіхафізічным развіцці, раскрыць патэнцыяльныя і індывідуальныя магчымасці дзяцей.

Эфектыўнасць работы педагогаў і бацькоў па фізічнаму выхаванню дзяцей з паталогіяй зроку абумоўліваецца фарміраваннем у іх патрэбы да актыўнага, самастойнага, асэнсаванага руху, авалодання спецыяльнымі ведамі і ўменнямі арыенціроўкі ў прасторы, пераадолення "страху" незнаёмай прасторы.

Фізічнае выхаванне ў дзіцячым садзе прадугледжвае ахову і ўмацаванне здароўя, удасканаленне функцый дзіцячага арганізма, яго паўнацэннае фізічнае развіццё. Яно накіравана на своечасовае фарміраванне ў дашкольнікаў рухальных навываў, уменняў і фізічных якасцей, развіццё цікавасці да розных, даступных для дзіцяці відаў рухальнай дзейнасці, фізічнай культуры, выхаванне становіцца маральна-валявых рыс асобы.

Адначасова з агульнымі задачамі фізічнага выхавання вырашаюцца і спецыяльныя. Для іх рэалізацыі ў дашкольнай установе (групе) неабходна стварыць спрыяльныя гігіенічныя ўмовы і забяспечыць клапацлівы догляд дзяцей: арганізаваць правільны (ашчадны) рэжым дня, паўнацэннае харчаванне, заняткі на свежым паветры, праводзіць мерапрыемствы па загартоўванні, вялікую ўвагу ўдзяляць выхаванню гігіенічных навываў.

Асабліва важнае значэнне мае развіццё рухаў. Трэба клапаціцца аб павышэнні самастойнай рухальнай актыўнасці дзіцяці на працягу ўсяго дня і ствараць для гэтага ўмовы: падбіраць фізкультурны інвентар і цацкі, заахвочваць дзяцей да іх выкарыстання.

Неабходна пастаянна сачыць за правільнай паставай дзяцей.

У фізічным выхаванні захоўваецца дыферэнцыраваны падыход: пры назначэнні рэжыму харчавання, працэдур, якія загартоўваюць дзіцячы арганізм, пры падборы гульняў і фізічных практыкаванняў і іх дазіроўцы ўлічваюцца цяжкасць паталогіі зроку, узрост, стан здароўя, фізічнага развіцця і падрыхтаванасці, а таксама індывідуальныя асаблівасці дзіцяці. Дзецям з парушэннямі зроку супрацьпаказана выкананне рухальных дзеянняў, якія суправаджаюцца штуршкамі, ударамі (выхавальніку мэтазгодна арыентавацца на прадпісанні ЛФК). Ім таксама нельга выконваць практыкаванні, звязаныя з нахіламі і напружаннем. Таму для дасягнення эфекту аздараўлення дзяцей з парушэннямі зроку, улічваючы прадпісанні ЛФК, неабходна выкарыстоўваць у першую чаргу цыклічныя практыкаванні, якія даюць больш высокае, але лёгка дасіраванае напружанне і адпавядаюць пры гэтым патрабаванням бяспекі дзіцяці і яго магчымасцям.

Праграма прадугледжвае паступовае засваенне дзецьмі канкрэтных уменняў, навыкаў і ведаў. Кожны год навучання выкладаецца пераважна новы матэрыял, засвоеныя фізічныя практыкаванні і гульні сістэматычна паўтараюцца і замацоўваюцца з года ў год.

Трэба імкнуцца развіваць у дзяцей спрыт, шпаркасць, каардынацыю рухаў, адчуванне раўнавагі і прасторавай арыенціроўкі, выхоўваць выразнасць рухаў, здольнасць узгадняць іх з тэмпам і рытмам музычнага суправаджэння, вучыць ацэньваць правільнасць свайго выканання і адпаведнасць руху правілам рухавай гульні, запамінаць паслядоўнасць некалькіх дастаткова складаных па каардынацыі рухаў.

Праграмай прадугледжаны наступныя формы работы: заняткі па фізічнай культуры, рухавыя гульні, фізічныя практыкаванні на прагулках, фізкультурныя забавы і свята, дні здароўя.

Менавіта ў дашкольным узросце выпрацоўваюцца гігіенічныя звычкі, інтэнсіўна развіваюцца маральныя пачуцці дзяцей, пачынаюць складвацца пэўныя ўзаемаадносіны з дарослымі і аднагодкамі. Задачы фарміравання ў дзяцей гігіенічных навываў і культуры паводзін вызначаны ў спецыяльным раздзеле.

Мэтазгодна на працягу ўсяго тэрміну знаходжання дзіцяці ў дзіцячым садзе (групе) прыцягваць яго да выканання гімнастычных практыкаванняў для вачэй, якія прыносяць карысць толькі тады, калі іх выконваць правільна і сістэматычна па 5—10 мінут, лепш раніцай, на працягу 15—30 дзён, з перапынкам 2—3 месяцы. У час выканання практыкаванняў акуляры лепш зняць.

I. Практыкаванні для вачэй, якія выконваюць седзячы

1. Моцна заплюшчыць вочы на 3—5 секунд, потым адкрыць іх на 3—5 секунд. Паўтарыць 6—8 разоў.

2. Маргаць хутка на працягу 1—2 мінут.

3. Апусціць павекі, памасіраваць іх кругавымі рухамі пальцаў. Паўтарыць практыкаванне на працягу 1 мінуты.

4. Апусціць павекі. Падняць вочы ўверх, апусціць, павярнуць управа, улева. Паўтарыць 6—8 разоў.

5. Падняць вочы ўверх, зрабіць імі кругавыя рухі па гадзіннікавай стрэлцы, потым — супраць гадзіннікавай стрэлкі. Паўтарыць 3—6 разоў.

6. Заплюшчыць вочы. Трыма пальцамі левай і правай рук лёгка націснуць на павекі, праз 2—3 секунды адняць ад павек. Паўтарыць 3—4 разы.

7. Паглядзець прама перад сабой 2—3 секунды, перавесці позірк на кончык носа на 3—5 секунд. Паўтарыць 6—8 разоў.

II. Практыкаванні для вачэй, якія выконваюць стоячы

1. Паглядзець удалечыню прама перад сабой на працягу 2—3 секунд. Паставіць вялікі палец рукі на адлегласці 25—30 см ад вачэй па сярэдняй лініі твару, перавесці позірк на канец пальца і глядзець на яго 3—5 секунд. Паўтарыць 8—10 разоў.

2. Выцягнуць руку наперад, глядзець на канец пальца выцягнутаі рукі і павольна набліжаць яго, не зводзячы вачэй да таго часу, пакуль палец не пачне дваіцца. Паўтарыць 6—8 разоў.

3. Адвесці правую руку ўбок, павольна вадзіць вялікім пальцам сагнутай рукі спачатку справа налева, затым — злева направа і сачыць за ім, трымаючы галаву нерухома. Паўтарыць 8—10 разоў.

Такім чынам, асабліваць фізічнага выхавання дзяцей з парушэннямі зроку вызначаецца карэкцыйна-аздараўленчай накіраванасцю педагагічнай работы.

Развіццё зрокавага ўспрымання — гэта карэкцыйны раздзел праграмы, які накіраваны на вырашэнне наступных задач:

павышэнне магчымасці выкарыстання зрокавага аналізатара ў асноўных відах дзейнасці дзяцей дашкольнага ўзросту з глыбокім парушэннем зроку;

фарміраванне ў дзяцей навыкаў рацыянальнага выкарыстання зроку з улікам яго аховы;

фарміраванне абагульненых спосабаў і прыёмаў зрокавага ўспрымання і абследавання аб'ектаў навакольнага свету;

фарміраванне ўспрымання як актыўнага працэсу абследавання навакольнага свету (дадатковую матывацыю для выкарастання зроку).

Вырашэнне азначаных задач магчыма пры ўмове, калі развіццё зрокавага ўспрымання рэалізуецца праз усю сістэму навучальна-выхаваўчай работы ў дзіцячым садзе і з'яўляецца вынікам сумесных намаганняў тыфлапедагогаў, выхавальнікаў і бацькоў пры вядучай, каардыруючай ролі тыфлапедагога.

Кампенсатыўнае развіццё зрокавага ўспрымання грунтуецца на авалоданні спосабамі і метадамі распазнавання аб'ектаў навакольнага свету і іх адлюстраванняў, на развіцці вобразнай памяці і ўмення выкарыстоўваць мысліцельныя аперацыі аналізу, сінтэзу, параўнання, абагульнення, канкрэтызацыі для асэнсаваных пачуццёвых даных, на ўключэнні маўлення ў працэс успрымання і фарміравання паняццяў аб прадметах навакольнага свету.

Кампенсатыўнае развіццё зрокавага ўспрымання залежыць ад зрокавых магчымасцей дзяцей, таму адной з задач карэкцыйнага раздзела праграмы з'яўляецца і развіццё зрокавых функцый дзіцяці.

Педагагічная карэкцыя парушэнняў зрокавых функцый павінна прадугледжваць стварэнне спецыяльных умоў для зрокавага ўспрымання: дастатковае асвятленне

рабочай зоны (500—1000 лк), адпаведнасць мэблі росту дзіцяці, правільнае выкарыстанне сродкаў карэкцыі, а таксама правільны падбор і ўмовы прад'яўлення нагляднасці: насычанасць колераў, высокі кантраст, велічыня дэманстрацыйнага матэрыялу ў 1,5 разы болей, чым у звычайным дзіцячым садзе, узмацненне контураў з мэтай паляпшэння апазнання адлюстравання, адсутнасць лішніх дэталей у полі ўспрымання, экспазіцыя на ўзроўні вачэй, аптымальны час для разглядвання, позірк, перпендыкулярны плоскасці ліста пры рабоце з адлюстраваннем дзякуючы выкарыстанню падстаўкі.

У задачы псіхолога-педагагічнай карэкцыі ўваходзіць развіццё зрокавай функцыі педагагічнымі метадамі. Выкарыстоўваюцца дыдактычныя гульні і заданні на сумяшчэнне, накладанне, абвядзенне трафарэта і заштрыхоўванне, аплікацыя, маляванне, канструяванне, работа з нажніцамі, стварэнне вырабаў ручным спосабам, нанізванне пацерак, гульні з мячом, рухавыя і спартыўныя гульні, распазнаванне і абследаванне аб'екта, параўнанне двух аб'ектаў, разглядванне прадметных і сюжэтных малюнкаў з адлюстраваннем у маўленні вынікаў гэтых дзеянняў і г. д. Работа па развіцці зрокавых функцый вядзецца з вызначэннем дапушчальнай зрокавай нагрукі для кожнага дзіцяці індывідуальна.

Стан зрокавага ўспрымання выяўляецца ў працэсе абследавання дзяцей пры паступленні ў дзіцячы сад да пачатку карэкцыйных заняткаў, і на працягу першых трох месяцаў вызначаюцца патэнцыяльныя магчымасці развіцця зрокавага ўспрымання кожнага дашкольніка з парушаным зрокам.

Развіццё маўлення. Дадзены раздзел праграмы прадугледжвае развіццё маўлення дашкольнікаў, якія маюць парушэнні зроку, на спецыяльных занятках з улікам таго, што фарміраванне большасці ўласна моўных навыкаў і ўменняў (выбар патрэбнага слова з сінанімічнага рада, выкарыстанне выяўленчых сродкаў, параўнанняў, азначэнняў, авалоданне элементамі словаўтварэння, развіццё фанематычнага слыху і інш.) не можа быць забяспечана адначасна пры азнаямленні дзяцей з навакольным светам, а патрабуе арганізацыі спецыяльных форм навучання (слоўныя дыдактычныя гульні, творчыя заданні, інсцэніроўкі, драматызацыі і інш.)

Паколькі маўленчая дзейнасць дзяцей з паталогіяй зроку прынцыпова не парушаецца, працэс авалодання маўленнем, яго функцыямі і структурай у іх ідзе таксама, як і ў дзяцей з нармальным зрокам. Аднак парушэнні зроку накладваюць на гэты працэс пэўны адбітак, які праяўляецца ў дынаміцы развіцця і назапашвання моўных сродкаў і выразных рухаў, недастатковай суднаснасці слова і вобраза, змесце лексікі, некаторым адставанні фарміравання маўленчых навыкаў і моўнага пачуцця.

Недахопы вымаўлення адмоўна ўплываюць на маўленчую дзейнасць, абмяжоўваюць і без таго вузкае кола зносін дзяцей, якія маюць парушэнні зроку, што тармозіць фарміраванне шэрагу якасцей асобы або вядзе да ўзнікнення адмоўных якасцей (замкнутасці, аўтызму, негатывізму і інш.)

Адсутнасць сувязей паміж словам і вобразам характэрна для дзяцей з парушэннямі зроку. Яна можа быць у значнай ступені пераадолена шляхам спецыяльнай работы над канкрэтызацыяй зместу маўлення. Пашыраючы і паглыбляючы пачуццёвы вопыт дзяцей з парушэннямі зроку пры дапамозе розных дыдактычных прыёмаў і сродкаў (выкарыстанне наглядных дапаможнікаў, экскурсій, тлумачальнага чытання, слоўнікавай працы, тэхнічных сродкаў навучання і г. д.), можна дасягнуць неабходнай суднаснасці паміж запасам слоў і вобразамі вызначаемых імі аб'ектаў.

Сур'ёзныя парушэнні функцый зроку абмяжоўваюць колькасць успрымаемых аб'ектаў, перашкаджаюць вылучэнню тых якасцей прадметаў (напрыклад, колер), якія моцна ўплываюць на эмацыянальны стан дзіцяці. Гэта вядзе да ўзнікнення цяжкасцей у пазнанні рэчаіснасці і, такім чынам, уплывае на тэмп псіхічнага і, дарэчы, маўленчага развіцця, вядзе да затрымкі апошняга.

Да спецыфічнасці маўленчага развіцця дзяцей з парушэннямі зроку адносяцца таксама асаблівасці засваення і выкарыстання імі нямоўных сродкаў зносін — мімікі, пантамімікі, інтанацыі, што з'яўляецца важным кампанентам вуснага маўлення. Зніжэнне знешняга праяўлення эмоцый і выразнасці сітуацыйных рухаў аказвае ўплыў на інтанацыйную афарбоўку маўлення і выяўляецца ў яго беднасці і манатоннасці.

Існуюць таксама некаторыя адрозненні ў тэмпе і гучнасці маўлення дашкольнікаў з парушэннямі зроку.

Аднак не ўсе маўленчыя недахопы, якія сустракаюцца ў дзяцей з паталогіяй зроку, могуць быць выкліканы захворваннямі зрокавага аналізатара, а толькі тыя, што звязаны з недакладнай артыкуляцыяй, якая фарміруецца на падставе зрокавага ўспрымання, а таксама з недастатковым пачуццёвым вопытам, які абядняе слоўнікавы запас.

Развіццё слоўніка можна разглядаць у двух аспектах: колькаснае — як павелічэнне колькасці выкарыстоўваемых і асэнсаваных слоў, і якаснае — як сэнсавое развіццё слоўніка, як суадносіны слоў і прадметаў, якія яны абазначаюць, як працэс усё большага і большага абагульнення значэння слоў.

У праграме істотна ўдакладнены і канкрэтызаваны задачы фарміравання правільнага гукавымаўлення ў дзяцей розных узроставых груп. Значна больш увагі ўдзелена раскрыццю сэнсавага боку слова і азнаямленню дзяцей з яго шматзначнасцю, вызначаны задачы развіцця ўменняў і навыкаў словаўтварэння і фарміравання сінтаксічнай будовы мовы. Устаноўлена паслядоўнасць выкарыстання розных відаў расказвання і выяўлены ўзаемазвязі гэтых відаў.

Улічваючы разнастайнасць саставу груп дзяцей з парушэннямі зрокавага ўспрымання па ўзроўні маўлення развіцця, у праграме прадугледжаны дыферэнцыраваны падыход да фарміравання маўлення. Першы і другі гады навучання з'яўляюцца дыягнастычным перыядам, калі ў працэсе заняткаў устанаўліваюцца тэмпы развіцця маўлення кожнага дзіцяці. На гэтым этапе рэалізуюцца агульныя патрабаванні праграмы. Пачынаючы з трэцяга года, дадаткова да асноўных далучаюцца патрабаванні, якія рэгламентуюць работу з дзецьмі з больш высокім узроўнем маўлення развіцця. Для іх выканання мэтазгодна вылучыць гэтых дзяцей у падгрупы, а ў некаторых выпадках — у спецыяльныя групы. Дыферэнцыяцыя патрабаванняў да маўлення дзяцей можа садзейнічаць найбольш мэтанакіраванай педагогічнай падрыхтоўцы да навучання ў першым класе школы для дзяцей з парушэннямі зроку або ў радзе выпадкаў у масавай школе.

У праграме прадстаўлены патрабаванні па фарміраванні ў дзяцей маўлення ў розных яго відах, вызначаны

навыкі і ўменні, якімі авалодваюць дзеці з парушэннямі зроку да канца дашкольнага перыяду.

Асноўныя задачы праграмы па раздзелу развіцця маўлення:

фарміраванне слоўнікавага запасу маўлення, якое заключаецца ў планамернасці авалодання значэннямі слоў і словазлучэнняў, актывізацыі розных маўленчых уменняў ва ўмовах рэальных сітуацый сумоўя;

развіццё разнастайных відаў маўленчай дзейнасці (маўленне, чытанне, пісьмо, успрыманне на слых і навобмацак).

У задачы тыфлапедагога ўваходзіць:

сістэматызацыя ўсёй работы па развіцці маўлення, якая вядзецца на занятках па другіх раздзелах праграмы і па-за ёй;

замацоўванне маўленчых уменняў, прыдбаных на гэтых занятках;

удакладненне значэння слоў і іх сувязі з іншымі маўленчымі адзінкамі;

камбінаванне розных маўленчых выказванняў у залежнасці ад камунікатыўных мэт.

Дадзены раздзел праграмы выхавання і навучання дашкольнікаў цесна звязаны з усімі астатнімі, таму што тэматычна грунтуецца на іх. Маўленчы матэрыял другіх раздзелаў ўдакладняецца на занятках па развіцці маўлення. Паграбаванні да маўлення (якасць, аб'ём, узнаўленне, выкарыстанне розных форм маўлення), вызначаныя ў раздзеле, павінны ўлічвацца і выконвацца на занятках па ўсіх раздзелах праграмы і ў побыце.

Праграма прадугледжвае фарміраванне і выкарыстанне ў працэсе навучання розных форм маўлення, у першую чаргу вусных зносін. Развіццё слыха-зрокавага ўспрымання, уласнага маўлення дзяцей — важная задача на ўсіх этапах выхавання і навучання дашкольнікаў.

Асноўнай формай работы па развіцці маўлення з'яўляюцца заняткі ў падгрупах, якія камплектуюцца з улікам узроўню і тэмпаў развіцця мыслення і маўлення кожнага дзіцяці. На гэтых занятках у пэўнай паслядоўнасці і сістэме вядзецца работа з маўленчым матэрыялам.

У праграме прыняты тэматычны падыход да прад'яўлення і выкарыстання маўленчага матэрыялу. Змест заняткаў вызначаецца колам інтарэсаў дзіцяці з парушэн-

нямі зроку і цесна звязваецца з яго практычнай дзейнасцю, умовамі жыцця ў дзіцячым садзе і дома.

Заняткі па развіцці маўлення носяць комплексны характар. Розныя напрамкі работы можна практыкаваць на адных і тых жа занятках.

Работа па развіцці маўлення ажыццяўляецца ў разнастайных умовах:

у побыце, у час правядзення рэжымных момантаў (прагулка, прыём ежы, апрананне, распрананне, туалет і інш.), дзе асноўная ўвага павінна быць накіравана на ўдакладненне значэнняў слоў і фраз, актывізацыю засвояенага маўленчага матэрыялу ў працэсе маўленчых зносін з дзецьмі і дарослымі;

на занятках па выяўленчаму мастацтву і канструяванні, азнаямленні з навакольным светам, працы, фізічнай культуры, у час гульні і г. д., дзе дзецям даецца пэўны праграмы матэрыял;

на занятках па развіцці маўлення, у працэсе якіх праходзіць засваенне значэння слоў і фраз, удакладненне іх гука-літарнага саставу, фарміраванне розных відаў маўленчай дзейнасці (маўлення, слыха-зрокавага ўспрымання, чытання, пісьма, слыху). Засвоены маўленчы матэрыял уключаецца ў розныя камунікатыўныя сітуацыі;

на індывідуальных занятках, дзе ўдакладняецца вымаўленчы бок маўлення;

у сям'і, дзе бацькі, арыентуючыся на рэкамендацыі тыфлапедагога, могуць дастаткова эфектыўна працягваць развіццё маўлення дзяцей.

З улікам сітуацыі блізкароднаснага беларуска-рускага двухмоўя дадзены раздзел праграмы дапоўнены палажэннямі, у якіх акцэнтаецца ўвага на спецыфічных (у параўнанні з рускай) асаблівасцях беларускай мовы і азнаямленні з рускай мовай, пачынаючы са старэйшага ўзросту. Больш разгорнута сфармуляваны задачы выхавальніка. Ён папаўняе і актывізуе слоўнік дзіцяці, фарміруе правільнае гукавымаўленне, развівае звязную гутарковую мову, уменне граматычна правільна і дакладна выказаць свае думкі. На мову дзіцяці вельмі ўплываюць непасрэдня гутаркі з дарослымі. Вучыць дзяцей трэба на лепшых узорах роднай мовы, на правільнай вобразнай і выразнай мове самога выхавальніка.

Развітое беларуска-рускае двухмоўе вядзе да ўзаемапранікнення рыс абедзвюх моў у вымаўленне выхавальніка. Таму супрацоўнікам дзіцячага сада неабходна звяртаць увагу на культуру ўласнай мовы (рускай і беларускай). Развіццё мовы адбываецца ва ўсіх відах дзейнасці дзіцяці.

Працоўнае выхаванне. У выхаваўчай рабоце працэс далучэння да працы дзяцей дашкольнага ўзросту з парушэннямі зроку выдзяляецца ў самастойны раздзел і разглядаецца адначасова як від дзейнасці і як сродак маральнага выхавання. Праграма вызначае змест працоўных уменняў і навыкаў па ўсіх узроставых групах. Пры гэтым улічваецца, што працоўная дзейнасць дзяцей з парушэннямі зроку мае адметныя рысы, абумоўленыя асаблівасцямі іх псіхафізічнага развіцця. Так, пры аналізе будовы ўспрымаемых прадметаў дзеці з паталогіяй зроку вылучаюць у іх менш частак, уласцівасцей і прымет, чым іх аднагодкі з нармальным зрокам. Абапіраючыся толькі на свой асабісты, дэфектыўны зрок, яны атрымліваюць недастатковую, а іншы раз і скажоную інфармацыю: вылучаюць значна выступаючыя часткі прадмета і ў той самы час не заўважаюць частак, якія рэльефна невыразна акрэслены.

Асаблівасці псіхафізічнага развіцця, неразвітая арыенціроўка ў прасторы накладваюць адбітак на характар паводзін і працоўных дзеянняў дзяцей з парушэннямі зроку. Зніжэнне працаздольнасці ў такіх дзяцей назіраецца не толькі ў канцы заняткаў, але і ў пачатку, і ў сярэдзіне. Нізкая працаздольнасць у пачатку заняткаў абумоўліваецца адсутнасцю ў дзіцяці ўмення мабілізаваць сябе і ўзяць неабходны тэмп працы, у сярэдзіне — адсутнасцю ўмення пераадоўваць цяжкасці і настойліва дабівацца неабходных вынікаў. На працягу дня ў залежнасці ад зместу заняткаў і іх працягласці працаздольнасць таксама можа змяняцца. Усё гэта вызначае карэкцыйную накіраванасць зместу працоўнага выхавання дашкольнікаў з парушэннямі зроку.

У праграме значнае месца адводзіцца выпрацоўцы ў дзяцей навыкаў самакантролю за паводзінамі і знешнім выглядам. Знаёмства з прадметамі побыту прадугледжвае засваенне дакладнай назвы, прызначэння, правіл абыходжання з імі. У першую чаргу дзяцей трэба вучыць пра-

вільна карыстацца асабістымі рэчамі: адзеннем, абуткам, туалетнымі прыладамі; потым — рэчамі хатняга ўжытку, абсталяваннем жылля, сродкамі догляду за ім, за адзеннем, абуткам і інш.

У працэсе працоўнай дзейнасці ў дзяцей фарміруецца ўменне вызначаць з дапамогай тактыльна-кінестэтычнага абследавання форму, велічыню, вагу і іншыя якасці і ўласцівасці матэрыялаў, з якімі яны працуюць. Дзеянні па вымярэнні і выкарыстанні матэрыялаў садзейнічаюць замацаванню ў памяці дзяцей з парушэннямі зроку адпаведных ведаў, фарміраванню неабходных у жыцці навываў і ўменняў.

Дзяцей неабходна прывучаць прыступаць да выканання задання толькі пасля падрабязнага яго аналізу, актыўнай мысліцельнай работы над планам і выбару сродкаў дасягнення мэты.

Выхавальнік павінен сачыць за тым, каб пры ўзнікненні цяжкасцей дзеці не прадпрымалі такіх дзеянняў і аперацый, якія адцягнуць іх ад вызначанай мэты.

Фарміруючы ў дашкольнікаў навыкі планавання, самакантролю, пераносу, а таксама ўменне самастойна вырашаць асабістыя задачы, якія ўзнікаюць у працэсе работы, выхавальнік тым самым развівае іх пазнавальныя здольнасці. Развіццёвы эффект навучання праяўляецца максімальна ў тым выпадку, калі свядомая працоўная дзейнасць звязана з прыцягненнем папярэдняга вопыту. Без работы памяці немагчыма засваенне новых ведаў, фарміраванне працоўных навываў і ўменняў і іх выкарыстанне ў далейшым.

Трэба дабівацца, каб пры выкананні асобных заданняў дзеці прытрымліваліся не толькі бліжэйшых матываў дзейнасці, але і больш далёкіх. Гэта спрыяе выхаванню ўмення дзейнічаць мэтанакіравана і арыентавацца на патрэбны вынік працы.

Пры неабходным кіруючым уздзеянні з боку выхавальніка дзеці павінны навучыцца крытычна ставіцца да атрымліваемых вынікаў працы, падвяргаць параўнанню і супастаўленню з наяўнымі ўзорамі свае вырабы.

У працэсе работы ў дашкольнікаў фарміруецца такія рысы асобы, як працавітасць, настойлівасць, дысцыплінаванасць, самастойнасць. Працоўная дзейнасць стварае найбольш спрыяльныя ўмовы для далейшага прыста-

савання дзяцей з паталогіяй зроку ў грамадстве. Гэтаму адпавядае і азнаямленне іх з працай дарослых, асэнсаванне значэння калектыўнай працы дзяцей і неабходнасці іх пасільнага ўдзелу ў працы дарослых.

Розныя формы дзіцячай працы — самаабслугоўванне, гаспадарча-бытавая, ручная праца, догляд жывёл і раслін садзейнічаюць вырашэнню важных педагагічных задач, з'яўляюцца перадумовамі прасцейшай працоўнай дзейнасці, актывізуюць маўленчую і разумовую дзейнасць.

Працоўнае навучанне ажыццяўляецца выхавальнікам як з усёй групай дзяцей, што маюць парушэнні зроку, так і ў падгрупах на франтальных занятках, у час дзяжурства, у рэжымныя моманты, а таксама на экскурсіях і тэматычных прагулках.

На першым годзе навучання ўсе заняткі накіраваны на прывіццё навыкаў культуры, гігіены і самаабслугоўвання. На трэцім годзе ўводзяцца спецыяльныя заняткі па ручной працы (колькасць заняткаў падзяляецца наступным чынам: адна трэць вучэбнага часу адводзіцца на гаспадарча-бытавую працу, а дзве трэці — на самаабслугоўванне і ручную працу). На астатніх гадах навучання колькасць заняткаў размяркоўваецца пароўну паміж усімі відамі дзіцячай працы.

Азнямленне з навакольным светам — гэта асобны раздзел работы па навучанні і выхаванні ў дзіцячым садзе (групе) дзяцей з парушэннямі зроку.

Змест гэтага раздзела (па ўсіх тэмах) прадугледжвае фарміраванне ў дзяцей ведаў аб навакольным прадметным свеце і з'явах грамадскага жыцця. Пры гэтым адлюстроўваюцца істотныя сувязі бакоў рэчаіснасці. Такім чынам, ажыццяўляецца прапедэўтыка ўспрымання дашкольнікамі, якія маюць парушэнні зроку, розных вучэбных прадметаў.

Важнай задачай раздзела з'яўляецца азнаямленне дзяцей са знешнім выглядам, будовай, спосабамі выкарыстання, сферай функцыянавання самых неабходных у жыцці чалавека рэчаў, а таксама з умовамі існавання самога чалавека, раслін і жывёл. Дзеці маюць магчымасці атрымаць уяўленні аб разнастайных рэчах, убачыць іх у розных сувязях, праявах і адносінах: часавых, прасторавых, прычынна-выніковых. У іх выпрацоўваюцца ўменні і навыкі карыстання сродкамі сувязі, транспарту, паво-

дзін у магазінах і іншых месцах грамадскага карыстання.

Фарміраванне навыкаў арыенціроўкі ў прасторы ў дзяцей з парушэннямі зроку з'яўляецца важным звяном у сістэме заняткаў па азнаямленні з навакольным светам: у дзяцей развіваецца тактыльнае ўспрыманне, яны пазнаюць вялікую колькасць рэчаў, розных па форме, велічыні, матэрыялу.

У працэсе заняткаў дзеці авалодваюць не толькі тактыльна-рухальным успрыманнем, але і зрокавым, і слыхавым, і нюхальным. Работа вядзецца ў гульнявой форме, паступова павялічваюцца і ўскладняюцца заданні.

Для развіцця матарыкі рук, выпрацоўкі ўмення дакладна вызначаць знаходжанне рэчаў праводзяцца гульні тыпу "Пакармі птушак", а на развіццё ўвагі — "Пазнай рэч па апісанні". Дзеці засвойваюць навакольнае асяроддзе, прастору, звязаную з гульнёй, бытам, адпачынкам.

Ускладняецца змест ведаў паступова. Неабходна сістэматычна вяртацца да раней засвоенага дзецьмі, дадаючы нешта новае, вучыць абагульняць і сістэматызаваць засвоенае, выкарыстоўваць у розных умовах.

Для фарміравання ведаў, уменняў і навыкаў прымяняюцца розныя метады, метадычныя прыёмы і сродкі: назіранні на занятках і экскурсіях, дзеянні з прадметамі і іх выявамi, тлумачэнне, паказ, сюжэтна-ролевыя гульні.

У апошні год навучання ў метады азнаямлення з навакольным светам уключаюцца гутаркі, чытанне. Але ва ўсіх выпадках у цэнтры ўвагі застаюцца самі прадметы, факты рэчаіснасці. Заняткі праводзяцца ў груповым пакоі, у кутку жывой прыроды, у іншых памяшканнях дзіцячага сада, у бліжэйшым наваколлі. Гэта спрыяе фарміраванню эмацыянальных адносін да навакольнага асяроддзя. У працэсе назірання, дзеянняў з прадметамі дзеці засвойваюць неабходны маўленчы матэрыял, узбагачаюць маўленчую дзейнасць.

Навучанне гульні. Гульня з'яўляецца адным з найважнейшых відаў самастойнай дзейнасці дзяцей. Яна заключае ў сабе патэнцыяльныя магчымасці для ўсебаковага фізічнага і псіхічнага развіцця дзіцяці, спрыяе стаўленню яго асобы.

Ва ўмовах спантаннага развіцця гульнявая дзейнасць дзяцей з парушаным зрокам не дасягае неабходнага ўзроўню і аж да самага канца дашкольнага дзяцінства можа

прадстаўляць сабою частковыя гульнявыя дзеянні, якія носяць стэрэатыпны характар.

У праграме прадугледжана правядзенне спецыяльных прапедэўтычных заняткаў па навучанні дзяцей з паталогіяй зроку гульні. Заняткі па развіцці і фарміраванні гульнявой дзейнасці праводзіць выхавальнік у гульнявым кутку групы. У якасці метадычных прыёмаў на 1—2-м гадах навучання выкарыстоўваюцца сумесныя дзеянні дзіцяці і выхавальніка.

На 3—4-м гадах навучання асобае значэнне набывае кіраўніцтва дзеяннямі дзяцей пры планаванні гульняў, размеркаванні роляў і выкарыстанні прадметаў-заменнікаў. Удзел дашкольнікаў з парушаным зрокам у сюжэтна-ролевых гульнях спрыяе выхаванню ў іх уменняў і навыкаў зносін, калектыўных узаемаадносін, умення ўзаемадзейнічаць адно з адным, падпарадкоўваць свае асабістыя інтарэсы агульнай справе.

Галоўнай задачай выхавальніка і тыфлапедагога з'яўляецца развіццё ў дзяцей творчага "Я", здольнасці пераўвасабляцца ў вобразы рэальных і казачных персанажаў, умення выкарыстоўваць разнастайныя сродкі для перадачы з'яў рэчаіснасці.

Навучанне выяўленчай дзейнасці. Канструяванне. Пры адсутнасці спецыяльнага навучання дзеці, якія маюць парушэнні зроку, з затрымкай авалодваюць выяўленчай дзейнасцю ў параўнанні з узроставай нормай. Іх малюнкі адзначаны прымітыўнасцю, стандартнасцю, беднасцю зместу, нізкім узроўнем графічных навыкаў, тэхнікі малявання.

Праграма вызначае змест заняткаў выяўленчым мастацтвам дашкольнікаў з парушаным зрокам. Пры гэтым улічваецца мэтанакіраванае развіццё і іншай дзіцячай дзейнасці.

Праграма прадугледжвае рашэнне наступных задач: спрыяць развіццю пазнавальнай дзейнасці дзяцей, правільнага ўспрымання формы, канструкцыі, колеру створаных (намалюваных) прадметаў, іх становішча ў прасторы;

спрыяць развіццю ў дашкольнікаў працэсаў аналізу, сінтэзу, параўнання, абагульнення;

развіваць у дзяцей эстэтычныя пачуцці, разуменне прыгожы і мастацтва і ў жыцці, выходзіць любоў да мастацтва;

знаёміць з выяўленчымі сродкамі графікі, жывапісу, скульптуры, дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва;

развіваць выяўленчыя здольнасці, творчую фантазію дзяцей у працэсе розных відаў дзейнасці (маляванне, лепка, аплікацыя, канструяванне);

фарміраваць у дашкольнікаў імкненне да пазнавання рэчаіснасці пры дапамозе мастацтва.

Для вырашэння гэтых задач праграмай прадугледжаны 4 віды заняткаў: маляванне, лепка, аплікацыя, канструяванне.

Узаемасувязь усіх відаў заняткаў выяўленчым мастацтвам прадугледжваецца ў паўтарэнні адной і той жа тэмы. Гэта дазваляе канкрэтызаваць зрокавы вобраз, удакладняць яго дэталі, замацоўваць выяўленчыя ўменні.

Гульнявая сітуацыя садзейнічае стварэнню эмацыянальнай атмасферы на занятках, выступае як асноўны метады работы па дадзенаму напрамку. Аднак большую значнасць мае паказ узору, кіраванне яго аналізам шляхам абследавання прадмета, назірання за падзеямі і з'явамі ў прыродзе і ў жыцці.

Заняткі выяўленчым мастацтвам праводзяцца выхавальнікам і тыфлапедагогам. Пры гэтым тыфлапедагог вядзе тую частку работы, дзе здзяйсняецца працэс фарміравання ўмення абследаваць прадмет, асабліва на пачатковым этапе авалодання выяўленчымі навыкамі. Выхавальнік арганізуе і вядзе заняткі па замацаванні ўменняў і навыкаў выяўленчай дзейнасці.

На занятках дзеці вучацца больш дакладна аналізаваць успрымаемыя прадметы, вылучаць іх уласцівасці і прыметы, спецыфічныя асаблівасці, а не толькі агульныя. Асабліва гэтаму спрыяе такі від дзейнасці, як канструяванне.

У яго аснове ляжыць азнаямленне дзяцей з паняццямі "круглы", "квадратны", "выцягнуты" і г. д., фарміраванне ўмення перадаваць простыя геаметрычныя формы, пазнаваць іх у навакольных прадметах і называць.

Працэс канструявання пачынаецца абавязкова са знаёмства з прадметам, які патрэбна зрабіць: яго асноўнымі часткамі, асаблівасцямі, колерам. Звяртаецца ўвага дзяцей на прасторавае размяшчэнне дэталей, паслядоўнасць дзеянняў. Такім чынам, перад выбарам той ці іншай канструкцыі з мэтай асэнсаванага ўспрымання суаднесе-

ных частак прадмета праводзіцца аналіз і сінтэз яго дэталей. Патрабуецца спецыяльная карэкцыйна-выхаваўчая работа, каб падрыхтаваць дзяцей з парушэннямі зроку да выкарыстання правільных прыёмаў параўнання, усведамлення неабходнасці ўлічваць спецыфічныя ўласцівасці і прыметы прадметаў у працэсе параўнання і на гэтай падставе ўстанаўліваць іх падабенства і адрозненне.

Фарміраванне элементарных матэматычных уяўленняў. Без спецыяльнага карэкцыйнага навучання ў дашкольнікаў, якія маюць парушэнні зроку, з цяжкасцямі фарміруюцца нават самыя элементарныя матэматычныя ўяўленні, назіраецца затрымка ў авалоданні ведамі аб цыклічнасці сезонных змяненняў, дзён тыдня, аб прасторавых сувязях і інш.

У працэсе мэтанакіраванай карэкцыйна-педагагічнай работы ў дашкольнікаў фарміруюцца элементарныя матэматычныя веды і ўменні, неабходныя для навучання ў школе і адаптацыі ў навакольным асяроддзі.

Змест праграмы прадугледжвае фарміраванне ў дашкольнікаў уяўленняў аб колькасці і лічэнні, прасторавых адзнаках (форма, велічыня) і адносінах, аб часе.

Асноўнымі задачамі дадзенага раздзела праграмы з'яўляюцца:

разумовае развіццё дзяцей шляхам навучання ўменням: параўноўваць, супастаўляць, устанаўліваць адпаведнасць паміж элементамі мностваў; фарміравання ўяўленняў аб ліку, яго саставе; азнаямлення са спосабамі рашэння задач на канкрэтным і ўмоўным матэрыяле; устанаўлення прычынна-выніковых сувязей і паслядоўнасці змены з'яў у навакольным асяроддзі;

сенсорнае выхаванне ў працэсе фарміравання ўменняў успрымаць, запамінаць, распазнаваць, вылучаць па ўзоры, групаваць прадметы па форме (нягледзячы на велічыню, колер, размяшчэнне ў прасторы і функцыянальнае прызначэнне), суадносіць аб'ёмныя і плоскасныя формы і фігуры, састаўляць складаныя формы з простых; асаблівая ўвага надаецца фарміраванню пачуццёва-практычнага вопыту;

выхаванне навыкаў даводзіць пачатую справу да канца, пераадольваць цяжкасці ў выкананні задання, адэкватна ацэньваць вынікі выкананай работы;

развіццё маўлення ў працэсе авалодання неабходным актыўным і пасіўным слоўнікам, фарміраванне ўмення правільна фармуляваць змест задач, каменціраваць свае дзеянні.

Матэматычныя ўяўленні фарміруюцца на занятках з апорай на вопыт дзяцей, атрыманы імі ва ўсіх іншых відах дзейнасці. Неабходная карэкцыйна-педагагічная работа па развіцці зрокавага ўспрымання, кампенсацыі зрокавай дэпрывацыі асноўваецца на актыўным уключэнні ў дзейнасць дзяцей не пашкоджаных аналізатарных сістэм, мыслення і маўлення.

Паспяховае рэалізацыя вызначаных напрамкаў работы дашкольных устаноў (груп) магчыма толькі пры ўмове комплекснага падыходу да развіцця дзяцей з парушэннямі зроку, песнага ўзаемадзеяння ў працэсе работы тыфлапедагогаў, выхавальнікаў, медыцынскіх работнікаў і бацькоў.

ПРЫКЛАДНЫ РЭЖЫМ ДНЯ*

Пад'ём, ранішняя гімнастыка, туалет	7.30—8.00
Гульні, дзяжурствы, снеданне	8.00—8.50
Заняткі (па падгрупах)	9.00—10.00
Індывідуальныя заняткі	10.00—12.30
Прагулка	10.00—12.30
Падрыхтоўка да абеду, абед (малодшыя дзеці абедаюць у 12.15)	12.45—13.10
Дзённы сон	13.10—15.00
Пад'ём, туалет, полудзень	15.00—16.00
Заняткі, гульні, праца	16.00—17.00
Прагулка	17.00—18.15
Вяртанне з прагулкі, гульні, індывідуальныя заняткі	18.15—19.00
Вячэра	19.00—19.30
Спакойныя гульні, падрыхтоўка да сну	19.30—20.30
Начны сон	20.30—7.30

---

* У залежнасці ад тыпу дашкольнай установы рэжым дня можа змяняцца.

ФІЗІЧНАЕ ВЫХАВАННЕ

ПЕРШЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Загартоўванне

Ажыццяўляць загартоўванне дзяцей сонцам і на паветры ў час ранішняй прагулкі, кіруючыся гігіенічнымі рэкамендацыямі. У памяшканні ствараць спецыяльны паветрана-цеплавы рэжым (з дапамогай рэгулярнага праветрывання).

Загартоўванне ажыццяўляць і ў час пераапанання дзяцей на працягу 1—2 мінут пры тэмпературы паветра ў групавым пакоі 21 °С.

У цёплы перыяд года мэтазгодна праводзіць агульнае абліванне цела (душ) пасля прагулкі. Водныя працэдуры (у зімовую пару — абліванне ног) праводзіць на працягу ўсяго года. Пачатковая тэмпература вады для аблівання цела 35—36 °С; на працягу 10—15 дзён яе паніжаюць да 28—26 °С.

Ствараць неабходныя ўмовы, каб заахваціць дзяцей гуляць з мячыкам; падымацца і апускацца па схіле, узлазіць па лесвіцы на горку, сыходзіць з яе, лазіць па шведскай сценцы, пераступаць перашкоды, вазіць аўтамабілі, насіць вялікія мяккія цацкі і г. д.

Знаёміць дзяцей з правіламі аховы зроку.

Фізічная культура

Хадзьба. Хадзіць чародкай за выхавальнікам у адным напрамку, мяняючы напрамак, абыходзячы прадметы, парамі, па крузе, узяўшыся за рукі.

Пераступаць цераз вярхоўку або палку, паднятую на 12—18 см над падлогай. Хадзіць па роўнай паверхні, падымацца на ўзгоркі, пераступаць канаўкі.

Поўзанне і лажанне. Падпаўзаць пад вярхоўку, пералазіць цераз бярвяно, якое ляжыць на зямлі. Залазіць

на стромую лесвічку (вышыня 1—1,5 м) і злазіць з яе. Прапаўзаць на чацвярэнках 3—4 м.

Кіданне, качанне, лоўля. С্কочваць вялікі мячык з горкі, ісці за мячыкам, прыносіць яго назад. Качаць разам з выхавальнікам. Кідаць маленькі мяч адной рукой удалечыню. Кідаць уперад рукамі знізу, ад грудзей, з-за галавы. Імкнуцца злавіць мячык, кінуты выхавальнікам (адлегласць 50—100 см).

Практыкаванні ў раўнавазе. Прайсці: па прамой дарожцы (даўжыня 2—3 м); па звільстай дарожцы; па шнуры, пакладзеным прама, зігзагам, па крузе; па дошцы, прыўзнятай адным канцом над падлогай на вышыню 15—20 см; па гімнастычнай лаўцы, па бервяне са счасанай паверхняй, па гімнастычнай лаўцы на чацвярэнках. Пераступаць цераз перашкоды вышынёй 10—15 см.

Агульнаразвіцёвыя практыкаванні. Падымаць і апускаць рукі, выцягваць рукі ўперад, хаваць іх за спіну. Сціскаць і расціскаць пальцы, пастукваць пальцамі па падлозе (прысеўшы); захопліваць пальцамі дробныя прадметы (кольцы). Седзячы, паварочвацца ўправа і ўлева, перадаючы адно аднаму прадметы; нахіляцца ўперад і выпроставацца. Стоячы і седзячы нахіляцца ўперад, перагінаючыся цераз палку. Прысядаць без падтрымкі.

Рухавыя гульні. Самастойныя гульні з каталкамі, каляскамі, аўтамабілямі і г. д. Гульні, якія арганізуе выхавальнік: "Прынясі цацку", "Дагані мячык", "Падымай вышэй ногі", "Перадай мячык", "Скаці з горкі", "Дагані сабачку", "Усе, усе бяжыце да мяне", "Дапаўзі да бразготкі", "Хто далей?", "Схаваем цацку", "Маленькія і вялікія", "Птушкі махаюць крыламі", "Ловім матылёў", "Дрэвы гайдаюцца", "Паравоз", "Мядзведзік".

ДРУГІ ГОД НАВУЧАННЯ

Загартоўванне

Працягваць праводзіць загартоўчыя мерапрыемствы з выкарыстаннем паветра, сонца, вады. У групавых пакоях сістэматычным праветрываннем падтрымліваць тэмпературу паветра 21—22 °С. Адзенне дзяцей пры нармальнай тэмпературы павінна складацца з двух слаёў, уключаючы бялізну.

Удзень дзеці спяць пры доступе свежага паветра. Тэмпература паветра ў спальным пакоі ў час сну — у межах 15—16 °С. Пры апрананні пасля дзённага і начнога сну дзеці прымаюць паветраныя ванны.

Зімой прагулкі праводзіць пры тэмпературы паветра да -15 °С, пры адпаведнасці адзення дзяцей умовам надвор'я (4—5 слаёў). Зімой дзеці павінны быць на паветры не менш як 4 гадзіны; летам усё жыццё дзяцей трэба арганізоўваць на паветры.

Загартоўванне сонцам праводзіць у час ранішняй прагулкі ў працэсе разнастайнай дзейнасці дзяцей. Знаходжанне іх пад прамымі сонечнымі промянімі паступова павялічваць да 10 мінут аднаразова і да 40—50 мінут на працягу дня.

Праводзіць мясцовыя і агульныя водныя працэдуры — вільготныя абціранні, абліванне ног, цела. Тэмпературу вады пры мясцовых працэдурах паступова паніжаць з 30 да 18—16 °С.

Можна праводзіць абліванне ног вадой кантрастных тэмператур, чаргуючы халаднаватую і цёплую ваду. Тэмпература паветра пры мясцовых водных працэдурах павінна быць не ніжэй за 20 °С.

Ствараць умовы для пераходу да агульных водных працэдур — аблівання ўсяго цела (пачатковая тэмпература вады 34—35 °С, канчатковая 26—28 °С).

Трохгадовых дзяцей можна купаць у адкрытых вадаёмах у бязветранае надвор'е пры тэмпературы паветра 25 °С і тэмпературы вады не ніжэй за 23 °С. Працягласць купання павялічваць ад 3 да 5—8 мінут. У халодную пару года загартоўванне вадой праводзіць пасля дзённага сну, летам — пасля ранішняй прагулкі, перад абедам. Усе агульныя водныя працэдуры праводзіць не раней чым праз 30—40 мінут пасля прыёму ежы. Пры загартоўванні ўлічваць стан здароўя і ступень прывыкання да ўздзеяння вады ў розных дзяцей.

Прывучаць дзяцей на ранішняй гімнастыцы на працягу 4—5 мінут выконваць практыкаванні гульнявога характару. Развіваць уменне дзейнічаць сумесна, пераймаючы паказ выхавальніка, выконваць дзеянні па слоўнаму апісанні, гукавых сігналах (пабегчы па зале, стаць у круг, перабегчы на іншы бок пляцоўкі, не рухацца, не даслухаўшы кіраўніка).

Вучыць дзяцей акуратна адносіцца да сродкаў аптычнай карэкцыі зроку, даглядаць за імі.

Фізічная культура

Ствараць у дзяцей рухальны вопыт. Кантраляваць і ацэньваць рухі дзяцей. Рэгуляваць самастойную рухальную актыўнасць дзяцей. Вучыць карыстацца створанымі ў групе і на пляцоўцы ўмовамі, выконваць гульнявыя заданні. Заахвочваць да ўдзелу ў гульнявых практыкаваннях і рухавых гульнях з гучальнымі прадметамі (агучаны мяч, тамбурын, званочак), якія арганізуюцца ў час прагулак, пасля дзённага сну ў спалучэнні з паветранымі ваннамі.

Вучыць дзяцей узгадняць свае рухі з рухамі іншых дзяцей. Вучыць падскокваць і скакаць з месца, адштурхоўваючыся дзвюма нагамі і мякка прызямляючыся. Практыкаваць дзяцей у поўзанні, лажанні, дзеяннях з мячыкам, пастраенні і перастраенні, у захаванні ўстойлівага становішча цела і правільнай постаці; умацоўваць ступню.

Хадзьба. Хадзіць чародкай адно за адным па крузе ў зададзеным напрамку, мяняючы напрамак. Пераходзіць ад хадзьбы да бегу і ад бегу да хадзьбы. Рабіць прыстаўныя крокі ўперад і ў бакі.

Бег. Даганяць прадметы, якія коцяцца, прабягаць паміж дзвюма лініямі, не наступаючы на іх (адлегласць паміж лініямі 25—30 см). Бегаць бесперапынна на працягу 30—40 секунд. Прабягаць павольна да 80 м.

Скачкі. Пераскакваць цераз лінію, вяроўку, якая ляжыць на падлозе, цераз дзве паралельныя лініі (адлегласць ад 10 да 30 см). Скакаць з месца на дзвюх нагах як мага далей. Саскокваць з прадметаў вышынёй 10—15 см.

Качанне, кіданне, лоўля. Перакідваць мячык цераз стужку, нацягнутую на ўзроўні грудзей дзіцяці (адлегласць 1—1,5 м). Кідаць прадметы (мячыкі, мяшэчкі з пяском, шышкі і інш.) у гарызантальную цэль (адлегласць 1 м) дзвюма рукамі, правай і левай рукой.

Поўзанне, лажанне. Поўзаць на чацвярэнках па дошцы, прыўзнятай на вышыню 20 см. Залазіць на стромаую лесвічку, гімнастычную сценку ўверх і ўніз зручным для дзіцяці спосабам.

Практыкаванні ў раўнавазе. Пераступаць цераз перашкоду (вышыняй 25—30 см), з абруча ў абруч, са скрынкі на скрынку. Узлезці на лаўку (вышыняй 25 см), пастаяць, развёўшы рукі ў бакі, злезці. Падымацца на наскі і зноў апускацца на ўсю ступню. Павольна кружыцца на месцы.

Агульнаразвіццёвыя практыкаванні

Для рук і плечавога пояса. Падымаць рукі ўперад, уверх, у бакі; згінаць і разгінаць рукі; перакрыжоўваць рукі перад грудзямі і разводзіць іх у бакі; адводзіць рукі назад за спіну. Пляскаць у далоні перад сабой, над галавой. Размахваць рукамі ўперад—назад (са становішча рукі ўніз), уніз—уверх (са становішча рукі ў бакі); махаць рукамі над галавой і перад сабой.

Для ног. Хадзіць на месцы. Рабіць крокі ўперад, убок, назад. Згінаць і разгінаць адну нагу ў калене (стоячы на другой). Прысядаць, трымаючыся рукамі за апору. Прыўзнямацца на наскі, выстаўляць нагу ўперад на пятку, варушыць пальцамі ног.

Для тулава. Паварочвацца ўправа—улева, вольна размахваючы рукамі, перадаючы прадмет таму, хто побач стаіць, сядзіць. Нахіляцца ўперад, у бакі. Сядзячы на падлозе, згінаць і разгінаць ногі. Лежачы на спіне, падымаць і апускаць ногі; рухаць адначасова рукамі і нагамі. Стоячы на каленях, садзіцца на пяткі і падымацца. Лежачы на жываце, узнімаць ногі і рукі; паварочвацца з боку на бок.

Рухавыя гульні. *З хадзьбой і бегам:* "Па сцяжынцы", "Птушачкі ў гняздзечках", "Цягнік", "Верабейчыкі і аўтамабіль", "Дагані мячык". *З поўзаннем:* "У брамку", "Не наступі на лінію", "Малпачкі". *З кіданнем і лоўляй мячыка:* "Мячык у крузе", "Лаві мячык", "Пацэль у брамку", "Цэлься лепш". *З падскокваннем:* "Мой вясёлы, звонкі мячык", "Зайчык бялюткі сядзіць", "Птушачкі лётаюць", "Цераз ручай", "Верабейчыкі". *На арыенціроўку ў прасторы:* "Дзе звініць?", "Знайдзі сцяжок". *З разнастайнымі рухамі і спяваннем:* "Цягнік", "Зайчык", "Жукі", "Флажок".

Загартоўванне

Праводзіць комплекс мерапрыемстваў па загартоўцы з выкарыстаннем прыродных фактараў (у халодную пару года дзеці павінны быць на паветры да 4 гадзін; летам усё жыццё дзяцей трэба арганізоўваць на паветры).

Працягваць загартоўванне сонцам у час ранішняй прагулкі ў вясенне-летні перыяд года, кіруючыся гігіенічнымі рэкамендацыямі.

Праводзіць мясцовыя і агульныя водныя працэдур — вільготныя абціранні, абліванне ног, цела. Тэмпературу вады пры мясцовых працэдурах паніжаць з 30 да 16—14 °С. Праводзіць абліванне ног вадой кантрастных тэмператур.

Паступова пераходзіць да агульных водных працэдур — абліванняў усяго цела.

Арганізоўваць купанне дзяцей у адкрытым вадаёме пры захаванні ўсіх гігіенічных і педагагічных патрабаванняў.

Праводзіць штодня (5—6 мінут) ранішняю гімнастыку, фізічныя практыкаванні пасля сну. Прывучаць дзяцей дзейнічаць дружна, узгоднена, выконваць рухі адпаведна ўзору, захоўваць правільнае становішча цела, зададзены напрамак.

Знаёміць дзяцей з рознымі сродкамі аптычнай карэкцыі зроку, правіламі карыстання гэтымі сродкамі і догляду за імі.

Фізічная культура

Прывучаць дзяцей свабодна хадзіць і бегаць, натуральна каардынуючы рухі рук і ног, не шоргаць нагамі, не апускаць галавы; дабівацца авалодання рознымі відамі хадзьбы і бегу. Вучыць падскокваць, энергічна адштурхоўваючыся дзвюма нагамі і мякка апускаючыся. Практыкаваць у поўзанні і лажанні, кіданні і адштурхоўванні прадметаў пры качанні, лоўлі (не прыціскаючы да грудзей). Прывучаць дзейнічаць разам, у агульным для ўсіх тэмпе, знаходзіць сваё месца ў групавых паstraеннях. Практыкаваць у захаванні раўнавагі. Вучыць падтрымліваць правільную паставу, ахайнасць ў адзенні ў час заняткаў фізкультурай, прывучаць да самастойнасці ў пераапраанні.

Праводзіць з дзецьмі сумесныя рухавыя гульні і фізічныя практыкаванні на прагулках. Заахвочваць рухальную актыўнасць, выхоўваць цікавасць да фізічных практыкаванняў, рухавых гульніў, дзеянняў з рознымі цацкамі, дапаможнікамі і фізкультурным інвентаром. Вучыць катацца на веласіпедзе, санках, хадзіць на лыжах.

Заахвочваць дзяцей прымаць пасільны ўдзел у калектыўных дзеяннях у час фізкультурных забаў, эмацыянальна адгуквацца на яркія ўражанні, выяўляць актыўнасць у самастойнай дзейнасці, выконваць рухальныя дзеянні ў гульніх з дарослымі і аднагодкамі.

Хадзьба. Хадзіць прыстаўнымі крокамі ўперад, у бакі; парамі адно за адным, па крузе, выконваючы заданні выхавальніка — з паваротамі, абыходзячы прадметы, урасышную, парамі ўздоўж сцен пакоя, "змейкай".

Бег. Бегаць адно за адным, урасышную з прыпынкамі і зменаў напрамку, па крузе, узяўшыся за рукі, не трымаючыся за рукі.

Скачкі. Падскокваць на дзвюх нагах, прасоўваючыся ўперад (2—3 м). Пераскакваць цераз 4—6 паралельных ліній (адлегласць паміж імі 25—30 см), з кружка ў кружок. Скакаць з невысокіх прадметаў (10—15 см). Скакаць у даўжыню з месца (40 см).

Качанне, кіданне, лоўля. Качаць шарыкі адно аднаму (адлегласць 2 м). Качаць шарыкі з пападаннем у прадметы (адлегласць 1,5 м). Кідаць мячык аб зямлю і ўверх 2—3 разы запар, стараючыся злавіць яго, кідаць прадметы ўдалечыню правай і левай рукой (на адлегласць 2,5—5 м), у вертыкальную цэль (на 1—1,5 м).

Поўзанне, лажанне. Падлазіць пад прадметы вышыней 40 см, не дакранаючыся рукамі да падлогі. Пералазіць цераз бярвяно. Лазіць па лесвічках, спускацца з іх, не прапускаючы рэек. Залазіць на гімнастычную сценку (вышыня 1—1,5 м) і спускацца. Поўзаць па гімнастычнай лаўцы.

Практыкаванні ў раўнавазе. Хадзіць па нахіленай дошцы (вышыня 30—35 см), па бярвяне. Пераступаць цераз прадметы, што ляжаць на падлозе (кубікі, дошкі). У час бегу па сігнале спыняцца. Залезці на гімнастычную лаўку, падняць рукі ўверх, паглядзець на іх. Спрабаваць рабіць "ластаўку".

Спартыйныя практыкаванні. Катанне на веласіпедзе. Сядаць на веласіпед, сыходзіць з яго. Катацца на трохколавым веласіпедзе па прамой.

Агульнаразвіццёвыя практыкаванні

Для рук і плечавога пояса. Ставіць рукі на пояс. Падымаць рукі ўверх праз бакі, апускаць па чарзе адну, потым другую руку, абедзве рукі разам. Перакладаць прадмет з адной рукі ў другую перад сабой, за спінай, над галавой. Пляскаць у далоні перад сабой і хаваць рукі за спіну. Выцягваць рукі ўперад, у бакі, паварочваць іх далонямі ўверх, падымаць і апускаць кісці, варушыць пальцамі.

Для ног. Станавіцца на наскі. Выстаўляць нагу на насок уперад, назад, убок. Рабіць 2—3 паўпрысяданні запар. Прысядаць, выносячы рукі ўперад, абапіраючыся рукамі аб калені, абхопліваючы калені рукамі і нахіляючы галаву. Па чарзе падымаць ногі, сагнутыя ў каленях, пляскаць пад сагнутаю у калене нагой у далоні. Седзячы, захопліваць ступнямі ног мяшэчкі з пяском. Перасоўвацца па палцы, валіку (дыяметр 6—8 см) прыстаўнымі крокамі ў бакі, абапіраючыся сярэдзінай ступні.

Для тулава. Перадаваць адно аднаму мячык над галавой (назад і ўперад). Паварочвацца ўправа, улева, падымаючы рукі ўперад. Седзячы, павярнуцца і пакласці прадмет ззаду ад сябе, павярнуцца, узяць прадмет. Седзячы, падцягваць да сябе ногі, складваць іх абаранкам, выцягваць; падцягваць абедзве нагі, абхапіўшы калені рукамі; прыўзнямаць па чарзе ногі і класці іх адна на адну (правую на левую і наадварот). Седзячы, нахіляцца ўперад. Стоячы на каленях, нахіляцца ўперад, у бакі.

Рухавыя гульні. *З бегам:* "Птушкі і птушаняты", "Мышы і кот", "Бяжыце ад сцяжка", "Знайдзі свой колер", "Трамвай", "Цягнік", "Птушкі ў гняздзечках". *З падскокваннем і скачкамі:* "Па роўненькай спежцы", "Злаві камара", "Верабейчык і кот", "З купіны на купіну". *З падлажваннем і лажаннем:* "Квахтуха і кураняты", "Мышы ў кладоўцы", "Малпачкі". *З кіданнем і лоўляй:* "Хто кіне далей мяшэчак", "Пападзі ў круг", "Збі кеглі", "Захавай прадмет". *На арыенціроўку ў прасторы:* "Знайдзі сваё месца", "Адгадай, хто і дзе крычыць", "Знайдзі, што схавана".

Загартоўванне

Ствараць дзецям умовы, адпавядаючыя гігіенічным патрабаванням. Падтрымліваць тэмпературу ў групавых пакоях у межах 20—21 °С. Працягваць усе віды загартоўвання. Дзённы сон арганізоўваць пры доступе свежага паветра. Забяспечваць дастатковае знаходжанне дзяцей на паветры.

Працягваць праводзіць мясцовыя і агульныя водныя працэдуры — вільготныя абціранні, абліванне ног, цела. Прывучаць дзяцей да самастойнага вільготнага абцірання да пояса.

На ранішняй гімнастыцы прывучаць дзяцей актыўна выконваць (6—8 мінут) розныя віды хадзьбы, бегу, падскокаў і практыкаванняў для рук, ног, тулава пад музыкае суправаджэнне. Звяртаць увагу на выразнасць становішча, уменне захоўваць правільную паставу. Праводзіць паветраныя ванны ў спалучэнні з фізічнымі практыкаваннямі.

Для папярэджання стамлення і аховы нервовай сістэмы дзецям два разы ў год (у пачатку студзеня і ў канцы сакавіка) арганізуюцца канікулы працягласцю ў адзін тыдзень. У час канікул не праводзяцца заняткі, звязаныя з разумовай дзейнасцю.

Праводзіць практыкаванні для вачэй. Вучыць акурата адносіцца да сродкаў аптычнай карэкцыі зроку.

Фізічная культура

Удасканальваць каардынацыю рухаў, раўнавагі, прывучаць дзяцей сачыць за становішчам свайго цела ў разнастайных практыкаваннях. Вучыць хадзіць са свабоднымі рухамі рук, трымаючыся прама; бегаць лёгка, рытмічна, авалодваць рознымі відамі хадзьбы; скакаць з месца з правільнага зыходнага становішча, энергічна адштурхоўваючыся, спалучаючы адштурхоўванне з удыхам рук. Вучыць лазіць па гімнастычнай сценцы, не прапускаючы рэк. Прывучаць лавіць мячык кісямі рук; прымаць правільныя зыходныя становішчы пры кіданні рознымі спосабамі. Фарміраваць навыкі хадзьбы на лыжах (аднашажны, папераменны), катання на веласіпедзе (двух-, трохколавым).

Вучыць захоўваць пэўныя інтэрвалы ў час перамяшчэння ў розных паstraеннях, не адставаць ад таго, хто ідзе ўперадзе; быць вядучым у калоне, арыентавацца ў прасторы.

У час рухавых гульняў і фізічных практыкаванняў на прагулцы выходзіць уменне падпарадкоўвацца правілам гульні, выконваць адказную ролю; развіваць кемлівасць, спрытнасць. Дзеці павінны ведаць змест і правілы некалькіх нескладаных рухавых гульняў, практыкавацца ў катанні на веласіпедзе, санках, лыжах, умець дзейнічаць з мячом, абручом, іншымі прадметамі.

Падтрымліваць жаданне дзяцей праяўляць рухальную актыўнасць у розных відах самастойнай дзейнасці, удзельнічаць у рухавых гульнях і спартыўных практыкаваннях, выконваць рухальныя дзеянні з уласнага пачыну.

Ствараць умовы для праяўлення спрыту і вынослівасці ў гульнях і практыкаваннях. Ва ўсіх формах работы развіваць у дзяцей уменні падтрымліваць сяброўскія ўзаемаадносіны з равеснікамі, быць арганізаванымі, ініцыятыўнымі ў падрыхтоўцы і прыбіранні месцаў заняткаў.

Хадзьба. Хадзіць на насках, высока падымаючы калені, на пятках, знешнім баку ступні дробнымі і шырокімі крокамі; "змейкай" паміж расстаўленымі прадметамі, з рознымі становішчамі рук (на поясе, у бакі, за спінай). У час хадзьбы адно за адным (у калоне) і ўрассыпную па сігнале выхавальніка (слова, удар у бубен, спыненне музыкі) знаходзіць сваё месца ў калоне. Хадзіць у калоне адно за адным, невялікімі групамі, усёй групай, мяняючы тэмп і напрамак. Чаргаваць хадзьбу з бегам, скачкамі і іншымі рухамі.

Бег. Бегаць на насках, высока падымаючы калені, шырокімі крокамі, у калоне, парамі, у розных напрамках; па крузе, трымаючыся за рукі, "змейкай". Бегаць паміж расстаўленымі прадметамі, не кранаючы іх; абягаць прадметы, расстаўленыя па адной лініі, мяняць напрамак, тэмп са зменай вядучага; па сігнале знаходзіць сваё месца ў калоне; бегаць з лоўляй і ўцёкамі ў розных сітуацыях.

Скачкі. Падскокваць на дзвюх нагах на месцы: ногі разам — ногі асобна, паварочваючыся вакол сябе, стараючыся дзвюма рукамі дакрануцца да прадмета, падвешанага вышэй за паднятыя рукі дзіцяці; выконваць 20 скач-

коў (2—3 разы з невялікімі прыпынкамі). Падскокваць, прасоўваючыся ўперад (не менш за 2—3 м); з абруча ў абруч. Скакаць на адной назе (правай і левай). Пераскакваць цераз прадмет вышынёй 5 см; паслядоўна пераскакваць цераз 4 лініі (адлегласць 40 см). Скакаць у даўжыню з месца 50 см. Саскокваць з вышыні 20 см. Імкнуцца скакаць з кароткай скакалкай.

Катанне, кіданне, лоўля. Пракочваць мячы, абручы адно аднаму паміж прадметамі. Кідаць мячык уверх і лавіць 3—4 разы запар; кідаць аб зямлю і лавіць. Кідаць мяч адно аднаму знізу, з-за галавы і лавіць (адлегласць 1,5 м). Перакідваць мячы дзвюма рукамі з-за галавы з адлегласці 2 м. Адбіваць мяч аб зямлю правай і левай рукой не менш як 5 разоў запар. Кідаць у гарызантальную цэль з адлегласці 2—2,5 м правай і левай рукой; у вертыкальную цэль (цэнтр мішэні на вышыні 1,5 м) з адлегласці 1,5—2 м. Кідаць уздоўж на 3,5—6,5 м.

Поўзанне, лажанне. Падпаўзаць пад прадметы правым і левым бокам уперад, пралазіць паміж імі, прапаўзаць пад іх. Падлазіць "змейкай" паміж прадметамі, гарызантальнай і нахіленай гімнастычнымі сценкамі, гарызантальнай і нахіленай гімнастычнымі сценкамі; прапаўзаць на жываце, падцягваючыся рукамі на гімнастычнай лаўцы. Поўзаць на чацвярэнках, абаліраючыся на ступені і далоні. Узлазіць на гімнастычную сценку, плоцік, нахіленую лесвічку вышынёй 1,5—2 м прыстаўным і пераменным крокам, а таксама спускацца з іх. Лазіць па гімнастычнай сценцы з пралёта на пралёт управа і ўлева.

Практыкаванні ў раўнавазе. Захоўваць раўнавагу пры хадзьбе па лініі, з мяшэчкам на далоні выцягнутай рукі, на галаве; з паваротам на абмежаванай паверхні, разыходзячыся на ёй удваіх. Хадзіць па рабрыстай дошцы на насках. Пераступаць адну за другой рэйкі лесвіцы, узнятай на 20—25 см, цераз 5—6 набіўных мячыкаў. Хадзіць па гімнастычнай лаўцы, ставячы нагу з наска, рукі ў бакі, пераступаючы невысокія прадметы. Бегаць па дошцы, пакладзенай нахілена (шырыня 15—20 см, вышыня 20—25 см). Утрымліваць раўнавагу, стоячы на насках, рукі ўверх; на адной назе, другая сагнута ў калене перад сабою, убок, рукі на поясе. Круціцца ў абодва бакі, рукі на поясе, у бакі.

Агульнаразвіццёвыя практыкаванні

Для рук і плечавога пояса. Падымаць рукі ўперад, у бакі, уверх і апускаць па адной пачаргова. Падымаць папераменна рукі ўперад—уверх, апускаць, адводзіць назад (рыўком). У становішчах рукі ў бакі, уперад сціскаць і расціскаць кісці, круціць іх, зводзіць і разводзіць пальцы, выцягваць іх. Ставіць рукі перад грудзямі, закладваць іх за галаву і распрамляць плечы. Рабіць кругавыя рухі сагнутымі ў локцях рукамі. Падымаць рукі праз бакі ўверх, шчыльна прыціскаючыся спінай да спінкі крэсла, сцяны. Падымаць палку, абруч уверх, апускаць іх за плечы. Патрэсваць расслабленымі кісцямі рук.

Для ног. Падымацца на наскі і стаяць. Выстаўляць пачаргова ногі ўперад на пятку, потым на насок, рабіць 3 прытупы. Рабіць запар 4—5 паўпрысяданняў. Прысядаць, трымаючы рукі на поясе, адводзячы рукі ў бакі, разводзячы рукі ў бакі са становішча ўперад. Згінаць нагу ў калене, выпрамяць уперад, зноў згінаць і апускаць. Адцягваць наскі, згінаць ступні. Збіраць пальцамі ног вярхоўку; захопліваць ступнямі і перакладаць з месца на месца прадметы. Пераступаць прыстаўным крокам убок, абапіраючыся пяткамі аб палку, канат, наскі — аб падлогу. Патрэсваць пачаргова правай і левай расслабленай ступнёй нагі.

Для тулава. Паварочвацца ў бакі, трымаючы рукі на поясе, разводзячы іх у бакі (рыўком і плаўна). Ставячы ногі разам (і паасобку), нахіляцца ўперад, даставаць пальцамі наскі ног, класці і падымаць прадметы. Нахіляцца ў бакі, трымаючы рукі на поясе. Пракочваць вакол сябе мячык, седзячы і стоячы на каленях. Прыпадымаючы адну нагу, перакладаць пад ёй прадмет з адной рукі ў другую. Седзячы падымаць абедзве нагі над падлогай, згінаць, выпростаць і апускаць іх на падлогу. Садзіцца ў становішчы ногі скрыжаваны. Ва ўпоры стоячы на каленях прагінаць і выгінаць спіну, пачаргова падымаць рукі. Са становішча седзячы легчы на спіну з падтрыманнем, зноў сесці. Лежачы на спіне, выконваць розныя рухі рук; пачаргова падымаць і апускаць прамыя ногі; адначасова згінаць і разгінаць іх. Паварочвацца са спіны на жывот, трымаючы ў выцягнутых уверх руках прадмет. Падымаць выцягнутыя ўперад рукі, плечы і галаву, лежа-

чы на жываце. Вісець на перакладзіне турніка (2—3 секунды). Падымаць і апускаць прамыя ногі ў вісе на гімнастычнай сценцы (2 разы па 1—2 секунды).

Рухавыя гульні. "Знайдзі сваю кветку", "Малпа", "Пілоты". *З бегам:* "Самалёты", "Каляровыя аўтамабілі", "У мядзведзя ў бары", "Птушкі і кошка", "Знайдзі сабе пару", "Конік", "Пазвані ў бразготку", "Лавішкі", "Змяя", "Агароднік", "Кошка і мышкі", "Захавай прадмет", "Мак", "Заінька", "Цацка", "Гусі". *Са скачкамі:* "Зайцы і воўк", "Ліса ў куратніку", "Зайчык шэры мыецца", "Пераскачы гару", "У пераскочкі". *З поўзамнем і лажаннем:* "Пастух і статак", "Пералёт птушак", "Кацяняты і шчаняты". *З кіданнем і лоўляй:* "Падкінь — злаві", "Збі булаву", "Мяч цераз сетку", "Церамок", "Мяч у доміку", "У мяч — у выбівала", "У сабачку", "Гусь з мячом". *На арыенціроўку ў прасторы:* "Знайдзі, дзе схавана", "Знайдзі і прамаўчы", "Хто пайшоў?", "Хованкі", "Жмуркі", "Пазвані ў бразготку".

Спартыўныя практыкаванні. *Катанне на веласіпедзе.* Катацца на трох- і двухколавым веласіпедзе па прамой лініі, з паваротамі ўправа і ўлева.

ПЯТЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Загартоўванне

Ствараць умовы жыцця, якія адпавядаюць гігіенічным патрабаванням. Працягваць комплекс мерапрыемстваў па загартоўцы. Сістэматычна праветрываць памяшканне групы, падтрымліваць неабходную тэмпературу паветра.

Кожны дзень дзеці павінны працяглы час быць на вуліцы, адпаведна апранутыя.

Працягваць замацоўваць у дзяцей самастойныя навыкі правядзення самых простых водных працэдур. Тэмпературу вады пры мясцовых працэдурах паступова зніжаць.

Можна праводзіць абліванне ног вадой кантрастных тэмператур. Паніжаць тэмпературу вады пры мясцовых агульных працэдурах, кіруючыся ўзроставымі гігіенічнымі патрабаваннямі.

Працягваць купанне дзяцей у адкрытых вадаёмах. Працягласць купання павялічыць да 8—10 мінут.

Пры загартоўванні ажыццяўляць індывідуальны падыход да дзяцей, улічваць стан іх здароўя, ступень прывыкання да ўздзеяння сродкаў загартоўкі. Выхоўваць цікавасць да ранішняй гімнастыкі. Прывучаць паслядоўна выконваць практыкаванні пасля дзённага сну, займаць адпаведныя зыходныя становішчы, выконваць практыкаванні для рук і ног, тулава з вялікай амплітудай у зададзеным тэмпе; узгадняць актыўны выдых з вызначанымі фазамі рухаў.

Звяртаць увагу на фарміраванне паставы і ўмацаванне ступні.

Фізічная культура

Прывучаць дзяцей самастойна арганізоўваць рухавыя гульні і рабіць фізічныя практыкаванні на прагулцы, прымяняючы назапашаныя ўменні і навывкі; гуляць арганізавана, дакладна выконваць правілы. Прывучаць гуляць у натуральных умовах, выкарыстоўваючы асаблівасці прыроднага акружэння ў розныя поры года. Заахвочваць спаборніцтва ў хуткасці, спрытнасці, вынослівасці.

Арганізоўваць фізкультмінуткі (на працягу 1,5—3 мінут) на занятках, якія патрабуюць сканцэнтраванай увагі і працяглага знаходжання ў аднастайнай позе: выкарыстоўваць нескладаныя практыкаванні ў хадзьбе, бегу, падскокі на месцы, пацягванні, павароты, нахілы, прысяданні, сцісканні і расцісканні пальцаў і інш.

У час фізкультурных забаў стымуляваць дзяцей выкарыстоўваць свой рухальны вопыт пры эмацыянальных зносінах з аднагодкамі, праяўляць творчасць у разнастайнай дзейнасці.

Дабівацца лёгкасці хадзьбы і бегу; вучыць у час бегу мацней адштурхоўвацца ад апоры, падымаць нагу (бядро) ўверх, павялічваць даўжыню кроку; бегаць павольна, хутка, з сярэдняй скорасцю; спалучаць бег з пераадоленнем перашкод.

Фарміраваць навывкі скачкоў у вышыню і ў даўжыню з разбегу; вучыць правільна разбягацца і прызямляцца ў залежнасці ад віду скачка; групавацца ў час палёту. Вучыць падкідваць і лавіць мяч адной рукой, весці мяч, спалучаць замах з кідком прадмета; лазіць па гімнастычных лесвіцах аднайменным і рознайменным спосабамі.

Прывучаць дзяцей праяўляць цікавасць да фізічных практыкаванняў, імкнуцца паляпшаць рухальныя ўменні; выконваць паграбаванні больш дакладна і правільна рабіць рухі, вучыць аналізаваць свае дзеянні, супастаўляць іх з узорамі; сачыць за захаваннем правільнай паставы; рабіць практыкаванні, якія садзейнічаюць умацаванню ступні.

Практыкаваць дзяцей у катанні на лыжах, санках, веласіпедзе. Вучыць гуляць у гарадкі, баскетбол, бадмінтон, хакей, футбол. Знаёміць з элементамі тэхнікі і правіламі спартыўных гульняў. Вучыць строга кіравацца засвоенымі правіламі ў гульні.

Развіваць агульную вынослівасць і спрытнасць, пачуццё раўнавагі, каардынацыю рухаў, паляпшаць арыенціроўку ў прасторы.

Прыцягваць дзяцей да пасільнага ўдзелу ў падрыхтоўцы да фізкультурных свят, у час свята — да актыўнага ўдзелу ў калектыўных гульнях, спаборніцтвах. Заахвочваць да паказу сваіх дасягненняў у авалоданні рознымі відамі рухаў, да праяўлення спрыту, вынослівасці, смеласці, знаходлівасці, да суперажывання пры няўдачах сваіх таварышаў. Заахвочваць праяўленне радасці пры іх поспехах, сяброўскіх узаемаадносін, вучыць клапаціцца аб маленькіх.

Выхоўваць арганізаванасць і самастойнасць, сяброўскія ўзаемаадносіны і ўзаемадапамогу.

Знаёміць з рознымі відамі спорту, падтрымліваць цікавасць да некаторых падзей фізкультурнага жыцця краіны.

Хадзьба. Хадзіць рознымі спосабамі: у паўпрысяданні, перакочваннем з пяткі на носок; прыстаўным крокам у адзін і другі бок; пры хадзьбе рабіць павароты па сігнале выхавальніка. Хадзіць, мяняючы становішча рук: уверх, уперад, у бакі, з плясканнем у далоні; хадзіць на насках, рукі за галаву, на пятках, вонкавых баках ступні; прыстаўнымі крокамі ў адзін і другі бок, праходзіць 3—4 м з закрытымі вачыма.

Бег. Бегаць на насках, высока падымаючы калені; дробным і шырокім крокам; з пераадольваннем перашкод: абягаць, пераскокваць, пералазіць. Бегаць у калоне па аднаму і парамі, перабудоўваючыся па сігнале, змяняючы тэмп, "змейкай" паміж расстаўленымі ў адну лінію прад-

метамі, не чапляючы іх; "змейкай" з аднаго боку пляцоўкі да другога. Дробненька бегчы на месцы і ў руху. Выконваць чаўночны бег.

Скачкі. Падскокваць на дзвюх нагах на месцы; ногі накрыж — ногі ў розныя бакі; адна нага ўперад, другая — назад; папераменна рухаючыся ўперад на 3—4 м. Пераскочыць на дзвюх нагах 5—6 прадметаў. Скакаць на адной назе, рухаючыся ўперад. Саскокваць з вышыні 30 см у адзначанае месца, скакаць цераз скакалку.

Кіданне, лоўля. Кідаць мяч уверх, аб зямлю і лавіць дзвюма рукамі не менш чым 10 разоў запар; адной рукой — не менш чым 4—6 разоў запар; перакідваць з адной рукі ў другую, падкідваць і лавіць з плясканнем у далоні. Адбіць мяч аб зямлю, рухаючыся ўперад крокамі. Перакідваць мяч адно аднаму і лавіць яго стоячы, седзячы, у розных пастраеннях, рознымі спосабамі (знізу, з-за галавы, ад грудзей, з адскокам ад зямлі). Накідваць кольцы на палку (адлегласць 1—1,5 м). Перакочваць набіўныя мячы (маса 1 кг). Кідаць удалечыню мяч (дыяметрам 20—25 см) адной рукой і дзвюма рукамі знізу, з-за галавы ў кальцо, прымацаванае на вышыні 2 м ад зямлі.

Поўзанне, лажанне. Поўзаць на чацвярэнках, на жываце, "змейкай" паміж прадметамі, па лаўцы, пералазіць цераз верх лесвіцы. Лазіць па вярэвочнай лесвіцы; па канаце; захапіць канат ступнямі ног у вісе стоячы, седзячы.

Практыкаванні ў раўнавазе. Хадзіць з мяшэчкам з пяском на галаве, прыстаўляючы пятку адной нагі да наска другой (прама, па крузе), па нахіленай дошцы прама і бокам. Праходзіць па лаўцы, пераступаючы набіўныя мячы, раскладваючы і збіраючы мяшэчкі з пяском, перакочваючы перад сабой дзвюма рукамі мяч. Пасля бегу, скачкоў прысядаць на насках, рукі ў бакі; спыняцца і стаяць на адной назе, рукі на поясе. Праходзіць па вузкай рэйцы гімнастычнай лаўкі. Круціцца парамі, трымаючыся за рукі.

Элементы спартыўных гульняў

Баскетбол. Перакідваць мяч адно аднаму дзвюма рукамі ад грудзей, знізу, з-за галавы. Практыкавацца ў вядзенні мяча правай і левай рукой.

Бадмінтон. Адбіваць валан, накіроўваючы яго ў пэўны бок.

Футбол. Пракочваць мяч правай і левай нагой у задзеным напрамку, вакол прадметаў. Закочваць мяч у лункі, вароты. Адбіваць мяч аб сценку некалькі разоў запар. Перадаваць мяч нагой адно аднаму ў парах.

Гарадкі. Кідаць біту, займаючы правільнае зыходнае становішча.

Спартыўныя практыкаванні. Катанне на веласіпэдзе: ездзіць па прамой, па крузе, "змейкай", умець тармазіць. *Катанне на самакаце:* адштурхоўваючыся правай і левай нагой.

Агульнаразвіццёвыя практыкаванні

Для рук і плечавога пояса. Прымаць становішча: рукі перад грудзмі, рукі да плеч (локці апушчаны, локці ў бакі). З першага становішча разводзіць рукі ў бакі, выпростваць уперад, разгінаючы рукі ў локцях; з другога — падымаць рукі ўверх, разводзіць у бакі далонямі ўверх. Падымаць рукі ўперад—уверх са счэпленымі "ў замок" пальцамі (кісці паварочваць унутр тыльным бокам). Падымаць абедзве рукі ўверх—назад папераменна і адначасова. Падымаць і апускаць кісці, сціскаць і расціскаць пальцы.

Вісець і падцягвацца на руках на перакладзінах рознай вышыні. Выконваць вісы з разнастайнымі рухамі ног (уперад, назад, у бакі), на гімнастычнай сценцы (2—3 разы па 1—2 секунды).

Для ног. Пераступаць на месцы, не адрываючы ад апоры наскоў ног. Прысядаць некалькі разоў запар, з кожным разам усё ніжэй; падымаць правую нагу ўперад махам. Рабіць выпад уперад убок, трымаючы рукі на поясе, выконваючы рукамі рухі ўперад, уверх. Захопліваць прадметы пальцамі ног, прыўзнімаць і апускаць, перакладваць або перастаўляць іх з месца на месца. Пераступаць прыстаўнымі крокамі ўбок на пятках, абапіраючыся наскані ног аб палку, канат.

Для тулава. Стаць да сценкі без плінтуса, прыціснуцца да яе патыліцай, плячамі, спінай, ягадзіцамі і пяткамі, падымаць рукі ўверх і апускаць уніз. Прыціснуўшыся спінай да гімнастычнай сценкі, узяцца рукамі за рэйку (на ўзроўні бэдзер), па чарзе падымаць сагнутыя і прамыя

ногі. Стоячы тварам да гімнастычнай сценкі, узяцца рукамі за рэйку на ўзроўні пояса, нахіляцца ўперад, прагінаючыся. Паварочвацца, разводзячы рукі са становішча перад грудзьмі ў бакі, за галаву. Нахіляцца ўперад, стараючыся дакрануцца да падлогі далонямі, падымаючы за спінай счэпленыя рукі. Трымаючы рукі паднятымі ўверх, нахіляцца ў бакі. Прымаць упор, прысеўшы на адной назе, адводзячы другую ўбок. Стоячы на каленях, садзіцца на падлогу справа і злева ад каленяў. Лежачы на спіне, рухаць нагамі, скрыжоўваючы іх; падцягваць галаву, ногі да грудзей. Лежачы на жываце, упіраючыся рукамі, выпростваць іх, прыўзнямаючы галаву і плечы. Падцягвацца на руках па гімнастычнай лаўцы.

Выконваць практыкаванні на расслабленне ў руху, вучыць расслабляцца седзячы і лежачы.

Умець спалучаць запар некалькі практыкаванняў, звязаных музычным творам (фрагмент рытмічнай гімнастыкі).

Рухавыя гульні. *З бегам:* "Хто хутчэй дабяжыць да флажка?", "Карусель", "Вугалкі", "Парны бег", "Пастка", "Мы — вясёлыя рабаты", "Гусі-лебедзі", "Зрабі фігуру", "Карасі і шчупак", "Перабежкі", "Хітрая ліса", "Сустрэчныя перабежкі", "Пустое месца", "Забаўнік", "Бяздомны заяц", "Шэры кот", "Гуж", "Спрытны верабей", "Гарачае месца", "У гусі", "У шчуку", "Ноч і дзень", "Уздагонкі", "У Мазая", "Барада", "Блін гарыць". *Са скачкамі:* "Не заставайся на падлозе", "Хто лепш скокне?", "Вудачка", "З купіны на купіну", "Хто зробіць менш скачкоў?", "Класы", "Лыка", "Схавай ногі", "Гульня са скакалкай". *З поўзаннем і лажаннем:* "Хто хутчэй да флажка?", "Мядзведзь і пчолы", "Пажарныя на вучэнні". *З кіданнем:* "Паляўнічы і зайцы", "Кінь за флажок", "Пападзі ў абруч", "Збі мяч", "Збі кеглю", "Мяч таму, хто водзіць", "Школа мяча", "Два агні", "Штандар, стой!", "У булу", "У кеглі", "У чыжыка", "У лапту". *На арыенціроўку ў прасторы:* "Хто лятае?", "Хованкі", "Калім-ба-ба", "Кулюкушкі", "Маша", "Адгадай хто?", "Пошта", "У жмуркі". *Гульні-эстафеты:* "Закінь мяч у кольца", "Пераправа ў абручах", "Перанясі мяч, не закрнуўшы кеглі"; эстафеты парамі, з элементамі спартыўных гульняў, з некалькімі рухамі (бегам, скачкамі, падлажаннем, лажаннем, кіданнем і інш.).

РАЗВІЦЦЁ ЗРОКАВАГА ЎСПРЫМАННЯ

ПЕРШЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Развіваць у дзяцей зрокавую рэакцыю на прадметы навакольнага свету, вучыць бачыць іх форму, колер; фарміраваць уменне выконваць дзеянні з прадметамі, з цацкамі.

Вучыць распазнаваць і называць асноўныя колеры (чырвоны, жоўты, зялёны, сіні, чорны).

Вучыць вызначаць і называць велічыню прадметаў; зрокава параўноўваць велічыню прадметаў шляхам накладвання, прыкладвання; знаходзіць вялікія і маленькія прадметы (цацкі, мэбля, адзенне і г. д.).

Вучыць бачыць рухомыя аб'екты: мяч коціцца, ляціць; машына, санкі едуць з горкі. *Дыдактычныя гульні*: “Мы едзем павольна, хутка”, “Бяжым вельмі хутка”.

Вучыць рабіць рухі ў розным тэмпе: хутка бяжым, павольна ідзём, паднімаем рукі і г. д.

Вучыць дзяцей распазнаваць, называць і параўноўваць прадметы з выявамі на малюнку, паслядоўна вызначаць асноўныя прыметы, напрыклад: мячык круглы, як шар; сіняга і чырвонага колеру; гэты вялікі, а гэты маленькі.

Вучыць выбіраць з групы прадметаў самы вялікі, самы маленькі, групуваць аднародныя прадметы па адной з сенсорных прымет (форма, велічыня або колер). *Дыдактычныя гульні*: “Выбяры ўсё чырвонае, зялёнае”, “Дай усё круглае”.

Вучыць дзяцей рознымі спосабамі даследавання прадметаў: на слых, нюх, смак, навобмацак.

Фарміраваць уяўленні дзяцей аб навакольным свеце (адзенне, абутак, мэбля, посуд, цацкі).

Праводзіць практыкаванні па актывізацыі і стымуляцыі зрокавых функцый: “Сабяры пірамідку”, “Столік з грыбочкамі”, “Дапамажы курачцы знайсці куранят”, “Упрыгож сурвэтку”, “Мазаіка”, “Лато”.

Вучыць дзяцей зрокава-рухавай арыенціроўцы ў прасторы. З гэтай мэтай даваць дзецям рухавыя практыкаванні на каляровыя і светавыя сігналы: “Дагані каляровых матылькоў”, “Прайдзі па каляровай дарожцы”.

Вучыць дзяцей арыентавацца на гук: “Угадай, хто паклікаў”, “Знайдзі, дзе іграе музыка”, “Дзе пазванілі?” і г. д.

Развіваць прасторавую арыенціроўку на слых, нюх, навобмацак: "Пазнай па водары, навобмацак".

Вучыць вызначаць часткі свайго цела, удзяляць увагу сіметрычным органам: рукі (левая, правая), ногі (левая, правая).

ДРУГІ ГОД НАВУЧАННЯ

Фарміраваць у дзяцей уменне зрокавым спосабам даследаваць прадметы. Вучыць разумець і называць форму геаметрычных фігур (круг, квадрат, трохвугольнік); суадносіць іх форму з формай плоскасных адлюстраванняў і аб'ёмных геаметрычных цел (шар, куб, конус), суадносіць, знаходзіць іх форму ў рэальных аб'ёмных прадметах. *Дыдактычныя гульні*: "Прадметнае лато", "Знайдзі і назаві", "Цудоўны мяшэчак", "Падбярэ аднолькавыя па форме".

Вучыць тактыльна-зрокавым спосабам пазнаваць шар, куб, цаглінку; называць форму прадметаў прастай канфігурацыі.

Развіваць уменне мануальнымі дзеяннямі паказваць велічыню: вялікі—маленькі; вучыць зрокава пазнаваць адзін і той жа прадмет у 2—4 велічынях: вялікі—маленькі.

Вучыць зрокавым спосабам аналізаваць форму прадмета, канфігурацыя якога мае 3—4 разнародныя або 2—3 аднародныя простыя формы.

Вучыць тактыльна-зрокавым спосабам распазнаваць аб'ёмныя і плоскасныя адлюстраванні форм (шар—куб, куб—квадрат, цаглінка—прамавугольнік).

Вучыць зрокава выбіраць аднолькавыя па велічыні прадметы; выбіраць і размяшчаць у рад 6—7 прадметаў у малой і вялікай прасторы. Вучыць пры разгляданні аб'екта вызначаць яго велічыню або велічыню яго частак.

Вучыць тактыльна-зрокавым спосабам успрымаць шырыню—даўжыню, даўжыню—вышыню натуральнага аб'екта, зрокава дыферэнцыраваць прадмет па заданай велічыні з сукупнасці прадметаў (5—7).

Фарміраваць уменне падбіраць прадметны малюнак да аб'ёмнага прадмета. Падключаць мануальныя даследчыцкія дзеянні ў апісальную мову дзіцяці: "Тут мячык такі (паказ акруглай формы) і тут такі ж (тыя ж самыя дзеянні), тут чырвоны і тут чырвоны".

Вучыць зрокавым спосабам пазнаваць, называць, вызначаць у наваколлі (з павелічэннем адлегласці да прадмета) чатыры асноўныя колеры, вучыць групаваць прадметы па колеры ўзору (з 2—4 колераў).

Даваць *дыдактычныя практыкаванні*, накіраваныя на развіццё зрокавых функцый: “Пракаці шар у варотцы”, “Паглядзі, як ляціць матылёк”, “Сабяры пірамідку”, “Складзі ўзор”, “Палажы на контур”, “Намалюй круг, квадрат, прамавугольнік, трохвугольнік па трафарэту”, “Дамалюй дарожку”, “Знайдзі аднолькавыя малюнкi”.

Развіваць прасторавую арыентацыю на зрок, слых, навобмац, на адчувальнасць.

Вучыць дзяцей вызначаць і называць прадметы каля сябе і ў бліжэйшым наваколлі, напрыклад: “Вазмі ляльку з шафы”, “Палажы шапку на верхнюю палічку”.

Вучыць дзяцей вызначаць правы і левы бакі ў адносінах ад сябе (уперадзе, злева, справа).

ТРЭЦІ ГОД НАВУЧАННЯ

Замацаваць у дзяцей уменне аналізаваць асноўныя прыметы прадметаў: форму, колер, велічыню, прасторавыя адносіны.

Вучыць дзяцей зрокавым спосабам пазнаваць круг, квадрат, трохвугольнік у сілуэтным і контурным відарысах, распазнаваць і называць іх. Вучыць тактыльна-зрокавым спосабам аналізаваць форму прадмета, канфігурацыя якога мае дзве простыя формы; вучыць арыентавацца пры апазнанні прадмета ў наваколлі на форму як асноўную апазнавальную прымету прадмета. *Дыдактычныя гульні*: “Знайдзі такі ж”, “Знайдзі цацку, якая падобна на прамавугольнік”, “Знайдзі пару”, “Складзі ўзор”.

Вучыць дзяцей зрокавым спосабам пазнаваць, вызначаць у наваколлі (з павелічэннем адлегласці да прадмета) асноўны колер; распазнаваць і называць светлыя і цёмныя адценні чатырох асноўных колераў. *Дыдактычныя гульні*: “Падбяры па колеры”, “Знайдзі свой домік”.

Павышаць зрокавую дыферэнцыроўку прадметаў па велічыні, вучыць зрокавым спосабам вызначаць і размяшчаць у рад 3—4 прадметы ў малой і вялікай прасторы, выбіраць аднолькавыя па велічыні з мноства паасобку размешчаных у прасторы прадметаў.

Замацаваць веды дзяцей аб тым, што ў наваколлі ёсць прадметы вялікія і маленькія. *Дыдактычныя гульні*: “Знайдзі такі ж па велічыні”, “Намалой дарожкі рознай даўжыні”, “Пабудуй плоцік”, “Хто вышэй, хто ніжэй?”, “Падбяры па следу”.

Практыкаваць у распазнаванні рухомых прадметаў; вучыць разумець, называць хуткасныя паказчыкі руху (хутка, павольна). *Дыдактычныя гульні*: “Чый шаг даўжэйшы?”, “Пракаці шар у варотцы” (хутка, павольна), “Накінь кальцо”.

Вучыць практычным шляхам вызначаць і паказваць прасторавыя адносіны прадмета ў адной групе прадметаў, бачыць розніцу ў прасторавых адносінах прадметаў у двух групах. *Дыдактычныя гульні*: “Што справа, злева?”, “Што пералілося?”, “Зрабі так, як было”.

Вучыць дзяцей разглядаць прадмет і яго відарыс па плане: позіркам прасочваць дзеянні выхавальніка, які абводзіць прадмет ці контур прадмета; вызначыць колер з удакладненнем адценняў, формы, велічыні; вызначыць асноўныя часткі прадмета, называючы пры гэтым форму і велічыню кожнай часткі; паўторна вызначыць контур прадмета.

Развіваць здольнасці зрокава распазнаваць сілуэтны, контурны відарысы і раней абследаваны прадмет ва ўмовах скажэння адной з яго ўласцівасцей (перакрыццё контуру).

Вучыць сумяшчаць контурныя і сілуэтныя відарысы прадмета складанай канфігурацыі.

Вучыць разглядаць простую сюжэтную карціну: вызначаць і пералічваць усе аб’екты, вылучаць іх асноўныя якасці, устанаўліваць элементарныя прычынна-выніковыя сувязі (спачатку абвесці позіркам усю карціну, потым вызначыць дальні і бліжні план, апісаць персанажаў, вызначыць месца дзеяння).

Вучыць дзяцей самастойна разглядаць і апісваць прадмет. Практыкаваць дзяцей у пазнаванні прадмета на вялікай адлегласці з удакладненнем прыметы, па якой быў пазнаны прадмет. Развіваць здольнасць распазнаваць дробныя прадметы.

Развіваць здольнасць пазнаваць раней даследаваны прадмет пад розным зроковым вуглом, вучыць успрымаць

чалавечыя позы, абазначаць іх дакладным словам (стаіць, сядзіць, бярэ і г. д.), вызначаць адметныя прыметы, па якіх быў пазнаны прадмет (сагнутыя локці, паднятая нага і г. д.).

Вучыць знаходзіць адрозненні ў дзвюх сюжэтных карцінах: змена позы, месцараспалажэння, з'яўленне дадатковых аб'ектаў і інш.

Паступова павялічваць хуткасць успрымання.

Вучыць дзяцей выяўляць і словамі абазначаць напрамак (уперад—назад, уверх—уніз, направа—налева, блізка—далёка, высока—нізка).

Вучыць дзяцей называць месцазнаходжанне прадметаў у наваколлі (стол каля акна, цацкі ў шафе, дыван на падлозе і г. д.)

Актывізаваць, стымуляваць і практыкаваць зрокавыя функцыі. *Дыдактычныя гульні*: “Прасачы, па якой дарожцы бягуць звяры”, “Абвядзі па контуры”, “Знайдзі прадметы ў групе”, “Сабяры бусы” і г. д.

ЧАЦВЁРТЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Замацаваць уменні зрокавым спосабам даследаваць, аналізаваць і класіфікаваць прадметы па іх асноўных прыметах. Вучыць карыстацца оптыкай (лінзы, лупы, біноклі) пры разгляданні. Замацаваць уменне распазнаваць асноўны колер, яго адценні.

Вучыць пазнаваць і называць дакладным словам фіялетава колер; пазнаёміць з прадметамі, якія маюць пастаянны прызнак фіялетавага колеру (баклажаны, капуста, ягады, прадметы быту).

Пашыраць веды дзяцей аб прадметах, якія маюць пастаянную прымету таго ці іншага колеру.

Вучыць пазнаваць прадметы і іх пастаянныя прыметы на рознай адлегласці, пазнаваць колер прадметаў, якія рухаюцца. *Дыдактычныя гульні*: “Падбяры па колеры і адценні”, “Зрабі ўзор”, “Адшукай свой колер”, “Размалюй малюнак”, “Што ў малюнку не так?”, “Зрабі малюнак”.

Практыкаваць у распазнанні квадрата, трохвугольніка, авала, прамавугольніка і аб'ёмных фігур (шар, конус, куб, прызма) у розных прасторах. Вучыць выкарыстоўваць іх формы як эталон для аналізу асноўнай формы рэальных прадметаў.

Вучыць выкарыстоўваць лякала, трафарэт для адлюстравання і дамалёўвання прадметаў. *Дыдактычныя гульні*: “На што гэта падобна?”, “Знайдзі свой знак”, “Дамалюй прадмет”, “Намалюй па трафарэце”, “Абвядзі па контуры”, “Намалюй па сілуэце”, “Знайдзі прадмет такой жа формы”.

Вучыць дзяцей зрокавым спосабам аналізаваць форму прадмета, канфігурацыя якога мае 3—4 розныя або 2—3 аднолькавыя простыя формы; развіваць уменне зрокава аналізаваць форму і велічыню прадмета, вызначаць і словамі абазначаць велічыню рэальных прадметаў, устанаўліваць сувязь паміж прадметамі па велічыні. Вучыць размяшчаць на фланелёграфі, сталі, магнітнай дошцы прадметы і іх выявы па ўзбываючай велічыні; практыкаваць вокамер дзяцей. *Дыдактычныя гульні*: “Разлажы прадметы па велічыні”, “Знайдзі для кожнага свой домік”, “Навядзі парадак”, “Абвядзі прадметы па велічыні”.

Працягваць вучыць тактыльна-зрокавым спосабам распазнаваць шырыню—даўжыню, даўжыню—вышыню натуральнага аб’екта, зрокава выдзяляць прадмет па заданай велічыні з 5—7 прадметаў.

Развіваць зрокавую дыферэнцыроўку ўспрымання адлегласці да 4—5 прадметаў у малой і вялікай прасторы з памяншэннем адлегласці паміж прадметамі. Актывізаваць слоўнік словамі *паміж, бліжэй, далей, далей ад* і інш.

Паказаць на прыкладзе, што прадмет, які перакрывае контур другога, размешчаны бліжэй, а той, што знаходзіцца за ім, — далей. Растлумачыць, што прадметы бачацца нам меншымі, чым яны ёсць на самай справе, калі мы бачым іх удалечыні.

Вучыць бачыць размяшчэнне прадметаў на карціне, называць прадметы, размешчаныя бліжэй, далей.

Вучыць зрокава вызначаць прасторавыя адносіны паміж прадметамі ў практычнай дзейнасці, ацэньваць гэтыя адносіны. *Дыдактычныя гульні*: “Што стаіць паміж сталом і шафай?”, “Пабудуй на фланелёграфі вуліцу, лес” і інш.

Вучыць дзяцей разглядаць прадмет, яго адлюстраванне па плане: самастойна разгледзець аб’ект цалкам; вызначыць яго афарбоўку, форму, велічыню, асноўныя

часткі, прасторавыя адносіны паміж імі; дэталёва разгледзець кожную выдзеленую частку, вызначыць яе форму, колер, велічыню; паўторна разгледзець аб'ект.

Вучыць дзяцей апісваць прадметы і знаходзіць іх па апісанні; знаходзіць па частках цэлы прадмет, састаўляць з частак цэлы прадмет. *Дыдактычныя гульні*: “Дапоўні прадмет, дамалюй”, “Угадай, што схавана?”.

Вучыць пазнаваць прадмет у контурным, сілуэтным відарысе.

Вучыць разглядаць сюжэтную карціну, цэласна ўспрымаць яе, вызначаць і пазнаваць асноўныя аб'екты, па знешніх прыметах (пазіцыя, жэсты, міміка) вызначаць становішча персанажаў.

Вучыць успрымаць міміку чалавечага твару: радасць, смутак, крыўду і інш.

Працягваць фарміраваць прасторавыя ўяўленні і практычную арыенціроўку ў прасторы памяшкання і ўчастка дзіцячага сада, выпрацоўваць уменне словамі тлумачыць, апісваць становішчы розных прадметаў і аб'ектаў у навакольнай прасторы.

Вучыць рабіць простыя схемы прасторы (размяшчэнне цацак у шафе, на сталае, маляванне гэтага размяшчэння), адлюстроўваць гэтую дзейнасць у слове.

Супастаўляць рэальнае становішча прадметаў у прасторы, з дапамогай люстэрка змалёўваць іх і параўноўваць з рэальнасцю.

Вучыць дзяцей разумець слоўныя ўказанні, даваць практыкаванні на прасторавую арыенціроўку з улікам пункта адліку ад сябе і ў дачыненні да іншых аб'ектаў. Вучыць арыентавацца на ўчастку дзіцячага сада з дапамогай слыху, адчувальнасці.

Пазнаёміць дзяцей з правіламі руху на вуліцы. Вучыць дзяцей вызначаць гукі на вуліцы горада: шум машыны, аўтобуса, тралейбуса, шорах шын, працуючы матар машыны і г. д.

Вучыць распазнаваць шум дажджу, ветру, завеі.

Дыдактычныя гульні: “Намалюй, што дзе знаходзіцца”, “Зрабі схему”, “Што змянілася”, “Што справа, што злева?”, “Што зверху, што знізу?”, “Намалюй схему па слоўным апісанні”, “Зрабі вуліцу”.

РАЗВІЦЦЁ МАЎЛЕННЯ

ПЕРШЫ ГОД НАВУЧАННЯ

У працэсе гульні з цацкамі, правядзення дыдактычных гульніаў, дэманстрацыі дзеянняў з прадметамі прыцягваць увагу дзяцей да маўлення, да твару дарослых і дзяцей, якія гавораць. Выкарыстоўваць у гульніах цацкі, якія "размаўляюць" з дзецьмі, "вітаюцца", "гуляюць", "развітваюцца".

Вучыць дзяцей пераймаць маўленне дарослых у даступнай для іа форме (артыкуляцыя, перадача гукаў і складоў).

Пабуджаць дзяцей у працэсе зносін з дарослымі і адно з адным у побыце і на занятках карыстацца маўленнем у даступнай для іа форме. Заахвочваць маўленчую актыўнасць дзяцей.

Заахвочваць дзяцей да пашырэння ўласнага слоўніка назвамі прадметаў і з'яў, дзеянняў па рознай тэматыцы. К канцу года дзеці павінны разумець вызначаны ў праграме маўленчы матэрыял ва ўмовах пэўнай сітуацыі.

Вучыць разумець і выконваць даручэнні (*Сядай, будзем апранацца*).

Вучыць разумець змест пытанняў "Што гэта?", "Хто гэта?" ва ўмовах пэўнай сітуацыі. Заахвочваць дзяцей да пэўных адказаў.

Прыкладныя тэмы заняткаў

Сям'я, знаёмыя і незнаёмыя асобы. Словы, якія абазначаюць навакольных людзей у адпаведнасці з іа узростам і полам (*хлопчык, дзяўчынка, цётка, дзядзька, бабуля, дзядуля*); традыцыйныя беларускія формы імён (*Пятрусь, Гануля*).

Цацкі. Назвы цацак (*мячык, мішка, лялька, машына, сабака, коцік, кубікі*), знаёмых прадметаў цацачнай мэблі (*шафа, стул, ложка*), посуду (*талерка, лыжка*), адзення (*сукенка, штаны*), пасельных рэчаў (*коўдра, падушка*), кухоннага інвентару (*анучка, венік*), транспарту (*машына, аўтобус*).

Вучыць знаходзіць і паказваць прадметы-цацкі са слоўыхавальніка ў сітуацыі ўскладненага выбару: падобныя

па форме (*кубiк і цаглінка, мячык і шарык, машына і вазок і г. д.*), а таксама прадметы з блізкімі па гучанні назвамі (*шапка і шалiк, вушы і вусы і г. д.*).

Садавіна і агародніна. Назвы пладоў садавіны і агародніны (*яблык і груша, морква, агурок, цыбуля, грыб*).

Прадукты харчавання. Назвы прадуктаў харчавання (*суп, каша, хлеб, малако, пячэнне*).

Адзенне і абутак. Назвы прадметаў адзення і абутку (*сукенка, штаны, кашуля, шкарпэткі, майка, трусы, спадніца, туфлі, чэшкі, сандалі*).

Абсталёванне жылля. Назвы прадметаў, якія знаходзяцца ў пакоі і па-за ім — у садзе, на двары, на вуліцы: *стол, ложка, шафа, лесвіца, пясочніца, плот*; назвы пакояў жылога памяшкання (*пярэдняя, спальня, туалет*).

Жывая прырода. Назвы жывых істот (*рыбка, птушка, курачка, коцік, сабачка, зайчык*), частак іх цела, некаторых прымет (*хвост, вушы*); назвы рухаў жывых істот (*бегае, лятае*).

Нежывая прырода. Назвы навакольных прадметаў і іх уласцівасцей (*вада: льецца, цёплая, халодная, вадой умываюцца, у вадзе купаюцца, лёгкія прадметы трымаюцца на вадзе, іх можна вылавіць; пясок: сухі — сыплецца, вільготны — добра захоўвае форму; каменьчыкі: разнастайная форма, велічыня і афарбоўка*); назвы некаторых уласцівасцей рэчаў, небяспечных для дзіцяці (*вострае, калючае*).

Звесткі пра з'явы прыроды: *дождж, мокра* — гуляць на вуліцы нельга; *снег халодны* — у рот браць нельга: захварэеш; *свеціць сонейка* — цёпла, улетку ўсе апрабуюць лёгкае адзенне.

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Ведаць словы са значэннем жадання (*хацець піць, есці, спаць*), стану (*халодна, гарача, смачна, мокра*), спачування (*Зайка захварэў, пашкадуй, дапамажы яму*); прыметнікі і прыслоўі, што абазначаюць якасці, ацэнку (*добры, дрэнны, добра, кепска, мокры, халодны, вялікі, маленькі, смачны, вясёлы, пышны*); прыслоўі з прасторавым (*тут, там, дзе, сюды, туды*), часавым (*зараз, потым*) і колькасным (*мала, яшчэ*) значэннямі; словазлучэнні з прыназоўнікамі **у, на** і ўмець правільна выконваць дзеянні, адпаведныя

іх зместу (*Пакладзі кубікі на палічку, а мячык у вядзерца.*); словы, неабходныя для выражэння жадання і наладжвання ўзаемаадносін з людзьмі (*хачу, дай, пусці, пасунься*); словы, якія абазначаюць працоўныя дзеянні (*падмятаць, мыць, прасаваць, рамантаваць*); агульнаўжывальныя словы, якімі замяняюць гукапераймальныя словы (замест "гаў-гаў" — *сабака*, замест "бі-бі" — *машына* і г. д.).

Умець задаваць пытанні (*Што гэта?; Хто гэта?*); састаўляць 3—4 слоўныя сказы з прыметнікамі і назоўнікамі (*Дай чырвоны мячык; Там дзеці гуляюць*); карыстацца прыназоўнікамі і прыслоўямі **на, у, тут, там** (*Кубак стаіць на сталае. Малако ў кубку. Тут кубкі, а там шарыкі*); абагульняць падобныя прадметы па найбольш істотных прыметах (*аўтобусы, машыны, цягнікі*).

Разумець змест цацачных інсцэніровак з дзвюма лагічна звязанымі падзеямі (*Лялька накрывае на стол, а потым прымае гасцей. Зайка захварэў, і да яго прыйшоў доктар*). Выкарыстоўваць для інсцэніроўкі рознае лячэнае адзенне, мэблю, посуд. Разумець прасцейшыя прычынна-выніковыя адносіны пры разгляданні нескладаных сюжэтных малюнкаў (лялька ў ванне; хлопчык іграе на дудачцы). Паказваць 2—3 характэрныя асаблівасці, умоўныя галасы птушак і іншых жывёл (кураняты, птушкі, кацяня і г. д.), за якімі праводзілася арганізаванае назіранне.

Разумець указанні дарослага аб паводзінах у групе (*можна, нельга, трэба*); аб узаемаадносінах з іншымі дзецьмі (*не перашкаджай, дапамажы, пасунься, аддай*).

Карыстацца формамі множнага ліку некаторых склонаў назоўнікаў, загаднага ладу дзеясловаў (*дай, пі, мый, ідзі, сядай*), дзеясловамі цяперашняга, будучага, прошлага часу (*ем, еў, буду есці*).

К канцу першага года дзеці павінны ведаць вершы, казкі, апавяданні, у якіх расказваецца пра ўчынкі людзей і паводзіны жывёл (бел. нар. казка "Курачка-рабка"; рус. нар. казка "Рэпка" ў пер. А. Якімовіча; пацешкі "А ты, коцінька-каток", "Гушкі, гушкі, гушкі..."), апісваюцца з'явы прыроды (А. Дзеружынскі "Сані", "Сняжынкi"); творы, якія заахвочваюць праяўленні спачування ("А ты, каток шэры", "Мячык", "Бычок", "Мішка" А. Барто ў пер. С. Сокалава-Воюша); выразна вымаўляць: галосныя гукі **а, у, і, о**; зычныя **ж, б, п, т, д, н**.

На занятках і ў побыце будаваць і падтрымліваць сітуацыі сумоўя дзяцей з дарослымі і адно з адным. Вучыць дзяцей карыстацца засвоенымі словамі і фразамі, заахвочваць усе выпадкі маўленчых зносін.

Працягваць узбагачэнне слоўніка назвамі прадметаў і з'яў, дзеянняў па рознай тэматыцы. Сачыць за чысцінёй мовы дзяцей. Настойліва і тактоўна выпраўляць памылкі ў словаўжыванні, граматыцы, вымаўленні. Вучыць правільна ўжываць словы для абазначэння вядомых асоб, прадметаў, прымет, дзеянняў, якія адрозніваюцца ў беларускай і рускай мовах: *вялікі, чырвоны, гульня, цацка, аловак, тата, твар, пакой, плячоўка, прыбіральня, шкарпэткі, крэсла, шафа, ручнік, лыжка, кубак* і г. д.

Пашыраць слоўнік за кошт слоў, звязаных з арганізацыяй быту і заняткаў. Далучаць засвоенныя словы і інструкцыі (*Вазьмі рукавіцы*), канструкцыі апавядальнага тыпу (*Дзяўчаткі лепяць снегавіка*), пытанні (*Дзе Пятрусь?*), адмаўленне (*Ганулі няма*).

Вучыць дзяцей апісваць сюжэтныя карцінкі 2—3 фразамі; адказваць на пытанні пра створаныя вобразы дзяцей і дарослых, іх дзеянні.

Дамагацца правільнага вымаўлення гукаў *ць, дзь, г, й*, выразнага вымаўлення галосных ва ўсіх складах слова (*малако*). Сачыць за правільным ужываннем некаторых канчаткаў назоўнікаў (*у руцэ, на назе, на кашульцы, даў тату, даў Алесі, белы, малы*). Выкарыстоўваць для пашырэння беларускага лексічнага запаса, развіцця граматычных і маўленчых навыкаў усе рэжымныя моманты. Рыхтаваць дзяцей да ўспрымання і разумення рускай мовы (лічылак, пацешак, кароткіх вершаў), выкарыстоўваючы метады простага тлумачэння, паказу.

Прыкладныя тэмы заняткаў

Сям'я, людзі. Імёны дзяцей сваёй групы, імя і імя па бацьку бацькоў, памочніка выхавальніка, музычнага кіраўніка, імёны іншых знаёмых асоб; сямейныя адносіны: *сын, тата, дзядуля* і г. д.

Цацкі. Назвы цацак (*кубікі, лялька, мішка, коцік, шарык, пейнік*); гульняў (*хованкі "Птушачкі лётаюць", "Пазнай, хто гаворыць", "Цудоўная торбачка"*).

Часткі цела. Назвы частак цела чалавека (*галава, рукі і г. д.*).

Садавіна, агародніна. Назвы пладоў садавіны і агародніны (*бульба, морква, агурок, гарбуз, яблык, ігруша, маліны*).

Расліны. Назвы раслін (*дрэвы, кветкі і інш.*) і іх асноўных частак (*ствол, галіны, лісце, карань*); назвы 2—3 відаў дрэў (*бязозка, елка, дуб*); 2—3 травяністых раслін (*рамонак, роза*); назвы прымет раслін (*зямны, вялікі*).

Адзенне, абутак. Назвы прадметаў адзення і абутку (*кашуля, чаравікі, боцікі, сукенка*); назвы частак адзення (*ворат, рукавы, гузікі*), абутку (*вусцілка, абцас*).

Мэбля. Назвы прадметаў мэблі (*шафа, крэсла, ложка*); яе частак (у шафы — *дзверы, палічкі*; у крэсла — *спінка, ножкі*).

Жывёлы. Назвы свойскіх жывёл (*пеўнік, курыца, качка, карова, сабака, кот*), іх дзіцянят (*кураця, качаня, жарабя, цяля, ічаня, кацяня і коцік, каток*); назвы дзікіх жывёл (*воўк, ліса, мядзведзь*); назвы асноўных частак будовы цела жывёл (*вусы, тулава, хвост, лапы або ногі*); назвы дзеянняў жывёл (*плавае, лятае*).

Посуд. Назвы прадметаў посуду (*лыжка, талерка, відэлец*); яго частак (*крышка, ручка*).

Надвор'е. Слова, якія абазначаюць стан надвор'я (*цёпла, холадна, снег ідзе, суха, свеціць сонейка*).

Нежывая прырода. Назвы ўласцівасцей аб'ектаў нежывой прыроды (якасці вады — *халодная, брудная*; прызначэнне — *піць, паліваць*; уласцівасці — *цяжэ, льецца*).

Святы. Назвы святаў (*Новы год, дзень нараджэння*); святочных цацак (*шарыкі, мішура, зорачка*).

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Ведаць дзеясловы (*мыць, выціраць, варыць, гатаваць, прасяваць, лячыць, садзіць, спяваць, размаўляць*); прыметнікі (*вялікі, малы, круглы, чырвоны, жоўты, сіні, блакітны, халодны, цёплы, гарачы, салодкі, горкі*); прыслоўі (*учора, сёння, заўтра, увечары, улетку, узімку, блізка, далёка, хутка, павольна, гучна, ціха*).

Правільна ўжываць розныя формы займеннікаў (*я, мне, мяне, мой, табе, цябе, твой, свой, ён, яму, яго*); карыстацца словамі (*ёсць, няма, мала, шмат, цяпер, зараз*,

потым); утвараць назоўнікі множнага ліку (*агурок — агуркі*), роднага склону адзіночнага ліку (*каток — катка*); дапасоўваць прыметнікі да назоўнікаў (*вялікі сабака*); утвараць прыназоўнікі (*у шафе — над шафай*); утвараць дзеясловы прошлага і будучага часу (*гуляю, гуляў, пагуляю, буду гуляць*).

Валодаць пыталнай і клічнай інтанацыяй; гаварыць выразна, не спяшаючыся, дастаткова гучна; правільна вымаўляць усе галосныя, зычныя *м, б, п, л, н, т, д, ць, дзь, сь, зь, к, х, з, в, ў*; рабіць выдых праз рот плаўна і працягла.

ЛІТАРАТУРА

- Барто А.* "Мячык", "Бычок".
 Бел. нар. казкі: "Курачка-рабка", "Коцік Петрык і мышка".
 Бел. нар. песенька "Сядзіць мядзведзь на калодзе".
Бічэль-Загнетава Д. "Бысю, бысю..."
Буйло К. "Дзіцячы сад".
Вітка В. "Бабіны госці", "Коця і Каця".
Вольскі А. "Куркі".
Галіноўская Н. "Калыханка", "Коцік".
Гардзей В. "Коцік".
Дзеружынскі А. "Сані", "Сняжынка".
Журба Я. "Пчолка".
Іванова Г. "Свята", "Я будую дом з пяску".
Іпатава В. "Аладкі".
Кавалюк А. "Мьцюцца кацяняты".
 Калыханка "Люлі, люлі, люлі..."
Камінчук А. "Коні і поні".
Кляшторная Т. "Гаспадыня", "Дапамагу".
Лось Е. "Мая лялька".
Луцэвіч Ул. "Чыкі-чыкі, сарока", "Птушачка".
Місюк У. "Пеўнік".
Муравейка Г. "Адмарозіў лапкі", "Я сама", "Ладкі".
Мясткіўскі А. "У зайчыка лапкі".
 Пацешкі: "А ты, коцінька-каток", "Гушкі, гушкі, гушкі...", "Ладкі-ладачкі", "Сарока-варона", "А ідзі, коця, на ганак...", "Кукарэку, певунок", "Кую, кую ножку", "У куце сядзіць мядзведзь...", "Траўка-мураўка", "Апсік, апсік, каточак".
 Рус. нар. казкі: "Калабок", "Курачка-раба" (пер. А. Якімовіча).
Сокалаў-Воюш С. "Мішка".
Тулупава Н. "Вушкі".
Чарняўскі М. "Новы год".
Чукоўскі К. "Куранятка" (пер. В. Віткі).
Шуцько І. "Сняжок", "Ячка".
Шырын Л. "Доктар".
Якімовіч А. "Мядзведзь", "Лісіца".
Якубенас К. "Вось то так, вось то гэтак".

У штодзённым жыцці, у адносінах з дарослымі і аднагодкамі, у час прагулак прывучаць дзяцей правільна называць навакольныя прадметы, рэчы асабістага карыстання, якасці прадметаў і інш. Асноўную ўвагу звяртаць на словы, якімі беларуская мова адрозніваецца ад рускай. Сачыць за тым, ці правільна дзеці ўтвараюць формы множнага ліку і склонаў назоўнікаў і прыметнікаў (*вока — вочы, вачэй; конь — коні, коней; камары — камароў; па высокіх гарах*), розныя формы дзеясловаў (*хаджу, ходзіць, спяваю, спявае, спяваюць*); сачыць за выразным вымаўленнем галосных незалежна ад націску.

Прывучаць дзяцей адказваць на пытанні дарослых 2—3 простымі сказамі.

На працягу года вучыць дзяцей самастойна карыстацца ў сумоўі з дарослымі і аднагодкамі словамі і фразамі, засвоенымі на папярэдніх этапах навучання. Дзеці павінны выконваць даручэнні, разумець пытанні, умець адказваць на іх, задаваць пытанні, вітацца, развітвацца, дзякаваць.

Узбагачаць слоўнік за кошт уключэння ў яго назваў прадметаў і з'яў, дзеянняў, якасцей. У слоўнік уключаюцца словы, якія адлюстроўваюць віда-родавыя адносіны (*цацкі, садавіна, агародніна, посуд, мэбля* і інш., у залежнасці ад тэматыкі заняткаў); словы, якія абазначаюць цэлае і яго частку (*У воўка ёсць галава, тулава, хвост, лапы*); сінонімы (*дзеці, рабяты; брыдкі, гадкі, агідны*).

Працягваць вучыць дзяцей разумець і выконваць маўленчыя інструкцыі (*Збяры лыжкі, аднясі іх*).

Вучыць паведамляць пра цяперашнія (*Што ты робіш?*) і выкананыя дзеянні (*Што ты зрабіў?*).

Праводзіць гутаркі пра падзеі ў дзіцячым садзе, дома ў пытальна-адказнай форме (4—5 тэматычна звязаных пытанняў).

Вучыць дзяцей адказваць на пытанні пра якасці і прызначэнне прадметаў (*Што гэта? Які колер? Якая форма? Дзеля чаго патрэбны?*); апісваць знаёмыя прадметы з разнастайных тэматычных груп з выдзяленнем колеру, формы, велічыні, прызначэння прадмета.

Вучыць пазнаваць прадметы па апісанні (3—4 сказы),

састаўляць расказы па малюнках, адказваць на пытанні, інсцэніраваць.

Вучыць задаваць пытанні ў час працы з зачыненым малюнкам, разумець адказы, далучаць іх да ўласнага маўлення.

Працягваць вучыць апісваць сюжэтныя малюнкi (4—5 сказаў).

Вучыць выкарыстоўваць абагульняльныя словы ў разнастайных даручэннях і пытаннях (*Прынясі воўка і іншыя цацкі*).

Рыхтаваць паведамленні пра падзеі дома і ў дзіцячым садзе (5—6 сказаў).

Практыкаваць у пераказе невялікіх тэкстаў (з выкарыстаннем малюнкаў і цацак).

Заахвочваць дзяцей выяўляць уласныя адносіны да падзей у дзіцячым садзе, дома (*Мне спадабалася свята, было цікава*).

Выхаванне гукавой культуры мовы

Вучыць правільна і выразна вымаўляць усе галосныя гукі, зычныя *м, б, п, н, л, т, д, ць, дзь, с, з, сь, зь, ў, г, к, х*. Развіваць артыкуляцыйны апарат і рыхтаваць яго да правільнага вымаўлення шыпячых гукаў, гука *ф*. Сачыць за правільным "яканнем": *няма, сябры, нястрашны, мядок*. Фарміраваць уменне чуць асобныя гукі ў словах, развіваць слыхавое ўспрыманне. Вучыць адказваць на занятках і ў штодзённых зносінах па-беларуску, гучна, не спяшаючыся. Вучыць правільна карыстацца інтанацыяй, працягла і плаўна выдыхаць праз рот.

Фарміраванне граматычнага ладу мовы

Вучыць ужываць у правільнай форме назвы знаёмых прадметаў і цацак, іншыя назоўнікі (*лялька—ляльцы—лялькі; тата — дай тату руку, у руцэ; дзяўчынка—дзяўчынцы—дзяўчынкi; лёд—на лёдзе; цягнік—у цягніку; стол—на стала*).

У час гульніў з прадметамі і малюнкамі практыкаваць у правільным дапасаванні слоў (*забрахаў вялікі сабака, жойценькае качаня паплыло, белая гусь*), у разуменні і ўжыванні прыназоўнікаў *у, на, над, пад, за, да, ад, з*.

Вучыць утвараць і актыўна выкарыстоўваць прыналежаўныя прыметнікі (*татаў гадзіннік, Алесева машына*) і ступені параўнання прыметнікаў (*Ясік вышэйшы за Стасіка; малы—меншы, вялікі—большы, моцны—мацнейшы*).

Вучыць правільна ўтвараць формы загаднага ладу дзеясловаў (*сядай, кіруй, намалюй, мый, пі*), розныя формы дзеясловаў *есці* (*ем, ясі, есць, ядзім, ясце, ядуць*), *даць* (*дам, дасі, дасць, дадзім, дасце, дадуць*), *хацець* (*хачу, хочаш, хоча, хочам, хочуць, хочаце*).

Вучыць суадносіць з цацкамі і малюнкамі назвы жывёл і іх дзіцянят у адзіночным і множным ліку (*качка—качкі, качаня—качаняты*).

Слоўнікавая работа

Уводзіць словы, якія абазначаюць якасці і ўласцівасці прадметаў, жывых істот (велічыню, колер, іншыя якасці — *моцны, смелы, здаровы, хворы*).

Пры разгляданні карцін, цацак вучыць правільна называць усе дзеянні, прадметы і з’явы, іх прыметы (якасці). Фарміраваць разуменне і стымуляваць выкарыстанне абагульняльных слоў (*цацкі, адзенне, посуд, мэбля*).

Вучыць дзяцей заўважаць словаўтваральныя сувязі (*вагі важнаць, кухар на кухні, ручнік для рук*).

Развіццё звязнага маўлення

Вучыць уважліва слухаць, разумець маўленне выхавальніка, адказваць на пытанні, пераказваць добра знаёмыя казкі і кароткія апавяданні (з апорай на ілюстрацыйны рад і без яго). Адказваць на пытанні па змесце карціны і пры апісанні цацак, складаць кароткія апавяданні па малюнках (3—4 сказы).

Прыкладныя тэмы заняткаў

Сям’я. Цацкі. Садавіна і агародніна. Пору года. Мэбля. Посуд. Прадукты харчавання. Жывёлы. Дом. Двор. Адзенне і абутак. Часткі цела. Прадметы гігіены. Расліны. Прафесіі.

ЛІТАРАТУРА

- Баравы Я.* "Лялька".
Барто А. "Лошадка", "Дзяўчынка-ровачка", "Дзяўчынка чарнамазая", "Самалёт".
Бел. нар. казкі: "Як курачка пеўніка ратавала", "Муха-пяюха", "Коцік, пеўнік і лісца", "Каток — залаты лабок".
Благініна А. "Мішка".
Буйло К. "Дзіцячы сад".
Бурсай І. "Як Дзед Мароз перад святам мост наладзіў зайчанятам", "Страшная казка пра страшнага звера".
Вітка В. "Коця і Каця", "Калыханка", "Піла".
Вярба В. "Матуліны рукі".
Геніюш Л. "Капуста", "Павучок", "Зубры".
Журба Я. "Дзед Мароз" (тры слупкі), "Коцік".
Забаўка "Кукарэку, певунок".
Іванова Г. "На кані скачу", "Я будую дом з пяску".
Капуцікян С. "Колькі трэба чаравікаў", "А мне дасце?".
Кляшторная Т. "Не скупая", "Ветлівыя словы", "Сукенка расказа", "Дожджык", "Шпак".
Колас Я. "На рэчцы зімой", "Дзед-госць", "Храбры певень".
Крупенька Я. "Рабінка".
Лойка А. "Кураняты", "Вожык" (у апрацоўцы В. Віткі).
Лушка В. "Вясёлка".
Маршак С. "Мяч".
Марціновіч П. "Першамай".
Місюк У. "Пеўнік".
Муравейка І. "Адмарозіў лапкі".
Новік-Пяюн С. "Верабейчыкі".
Пацешкі: "Ідзі, ідзі, дожджыку", "Сядзіць мядзведзь на калодзе", "Гушкі, гушкі, гушкі", "Іграў я на дудцы", "Сядзіць сыч на капе".
Прохараў А. "За адвагу", "Мурашыная святліца", "Што рабіць".
Рабкевіч В. "Едзе восень".
Рус. нар. казкі: "Тры мядзведзі", "Маша і мядзведзь".
Сокалаў-Воюш С. "Блакiт нябёс", "Возера лясное", "Замак".
Тайц Я. "Кубік на кубік".
Танк М. "Галінка і верабей", "Ехаў казачнік Бай".
Ушынскі К. "Умей пачакаць".
Хомчанка В. "Яблык".
Чарняўскі М. "Новы год".
Чукоўскі К. "Мыйдадзір", "Тэлефон".
Шаховіч М. "Чабурашка".
Шуцько І. "Сняжок".
Шушкевіч С. "Нашы сябры".
Юрэвіч У. "Пацалунак асвы" (у скарачэнні).

Развіваць цікаўнасць дзяцей, вучыць адказваць на пытанні "Чаму?", "Навошта?", "Для чаго?" простымі і складанымі сказамі. Заахвочваць дзяліцца ўражаннямі з дарослымі і аднагодкамі. Вучыць будаваць невялікія звязныя сказы, дакладна ўжываючы словы. Паступова ўключаць кароткія рускія тэксты для расказвання і выразнага чытання дзецям. У штодзённым жыцці звяртаць увагу дзяцей на адрозненне значэння асобных рускіх і беларускіх слоў.

Выкарыстоўваць на занятках і ў побыце сітуацыі, у якіх дзеці ў працэсе сумоўя з дарослымі і аднагодкамі актыўна маглі б карыстацца засвоеным маўленчым матэрыялам. Заахвочваць дзяцей карыстацца ініцыятыўным маўленнем, звяртацца з пытаннямі да незнаёмых людзей, вучыць расказваць пра сябе.

Узбагачаць уласны слоўнік дзяцей за кошт тэматычнага, уключаць словы рознай ступені абагульненасці (*посуд — кухонны, сталовы, чайны...*), удакладняць сувязі па тыпу "цэлае і яго часткі" (*дрэва — корань, ствол, галіны, лісце*), выкарыстоўваць у маўленні антонімы (*маленькі — вялікі*), сінонімы і сінанімічныя канструкцыі (*На дрэвах з'явіліся пясчотныя зялёныя лісцікі. Распусціліся першыя лісцікі*).

Вучыць разумець і выконваць даручэнні, якія складаюцца з некалькіх простых сказаў (*Вазьмі ў выхавальніка нажніцы, схавай іх у торбачку. Пайдзі на кухню, спытай, што сёння рыхтуецца на вячэру*). Выкарыстоўваць даручэнні з элементамі супастаўлення (*Не бяры паперу, прынясі толькі нажніцы*). Вучыць дзяцей даваць даручэнні адно аднаму.

Вучыць дзяцей:

састаўляць расказ на пэўную тэму ("Святочны дзень", 5—7 сказаў) спачатку пры дапамозе пытанняў, а потым самастойна;

самастойна апісваць прадметы (жывёл) з вызначэннем колеру, формы, велічыні, матэрыялу, прызначэння і іншых прымет;

пазнаваць знаёмыя прадметы (па апісанні), якія раней дзеці не апісвалі;

працаваць з сюжэтнымі карцінкамі (3—4 карцінкі), складаць расказ (8—10 сказаў), вар’іраваць выказванні, мяняючы словы і выразы блізкімі па значэнні;

апісваць знешні выгляд чалавека (узрост, рост, колер вачэй, валасоў, адзенне); спачатку пры дапамозе пытанняў, потым па апісанні выхавальніка пазнаваць дзяцей з групы, знаёмых, дарослых;

самастойна састаўляць паведамленні пра падзеі дома, у дзіцячым садзе (6—10 сказаў);

слухаць новы тэкст, адказваць на пытанні пра дзеючыя асобы, іх дзеянні, выказваць свае адносіны да іх (*Мне спадабалася дзяўчынка, таму што яна дапамагае маці*).

У працэсе навучання заахвочваць дзяцей расказаць і пераказаць, выразна чытаць вершы. Сістэматычна вырабляць кніжкі-самаробкі, да якіх дзеці самастойна робяць малюнкi.

Выхаванне гукавой культуры мовы

Замацоўваць правільнае вымаўленне дзецьмі гукаў *с, з, ц, ш, ж, ч, дж, л, р, ф*.

Вучыць паслядоўна змякчаць гукі *с, з, ц, дз* перад наступнымі мяккімі (трэба вымаўляць *святая, з’есці, цьвік, мядзьведзь*) і цвёрда вымаўляць *ч, дж* (*верабейчык, агароджа*).

Дамагацца правільна вымаўляць спалучэнні зычных (*смяешся, трэба вымаўляць смяеся, на лавачцы — як на лавацы*).

Вучыць разумець і ўжываць тэрміны "слова", "гук" у практыкаваннях, моўных гульнях і г. д.; растлумачыць, што словы складаюцца з гукаў, гучаць па-рознаму і падобна, што гукі ў слове вымаўляюцца ў пэўным парадку; звяртаць увагу дзяцей на працягласць гучання слоў (кароткія і доўгія).

Фарміраваць уменні адрозніваць на слых цвёрдыя і мяккія зычныя (не ўжываючы тэрміны), вызначаць і асобна вымаўляць першы гук у слове, называць словы з пэўнымі гукімі; вучыць вылучаць той ці іншы гук у слове голасам; вымаўляць зададзены гук працягла (*гар-рох*), гучней за іншыя, вымаўляць гук ізалявана.

Дамагацца правільнага вымаўлення ўсіх гукаў беларускай мовы, удасканальваць дыкцыю, развіваць галасавы апарат, маўленчае дыханне, маўленчы слых, уменне вылучаць гукі ў пачутым слове.

Фарміраванне граматычных навыкаў

Захвочваць дзяцей карыстацца рознымі тыпамі сказаў (простыя, складаныя), будаваць іх з дапамогай выхавальніка, а потым самастойна. Вучыць дзяцей правільна ўтвараць формы роднага склону множнага ліку назоўніка (*санак, шкарпэтак, гульняў, коней*), дапасоўваць назоўнікі да лічэбнікаў *два, тры, чатыры (два вядры, тры хлопчыкі)*. Актывізаваць уменне правільна дапасоўваць прыметнікі і дзеясловы прошлага часу ў залежнасці ад роду назоўніка (*малое кураня, доўгі цень, калматы сабака, гусь уцякла, вялікі дзякуй*). Вучыць ужываць множналікавыя словы (*дзверы, чарніцы, крупы*) і адзіноч-налікавыя зборныя (*садавіна, агародніна, мэля*). Актывізаваць уменне складаць назоўнікі з асновай на гукі **г, к, х**: *дарога—у дарозе, рука—у руцэ, Аленка—Аленцы, гарох—у гаросе*. Вучыць правільна ўтвараць прыналежныя прыметнікі (*Ясікаў, Аленчын*), вышэйшую (*лепшы, горшы*) і найвышэйшую (*наймацнейшы, мацнейшы, найлепшы, найгоршы*) ступені параўнання прыметнікаў. Вучыць правільна ўжываць формы займеннікаў **цябе, табе, сябе, сабе**. Актывізаваць веданне розных форм дзеясловаў *есці, даць, хацець*; уменне ўтвараць формы загаднага ладу розных дзеясловаў (*сядзі, сядай, спяшайся, намалой*). Практыкаваць у разуменні і выкарыстанні прыназоўнікаў (*у мяне, у горад; хадзіць па палях; пра Піліпку, да Яся, паслаць па доктара, схадзіць па хлеб*). Вучыць пры пастаноўцы пытання ўжываць часціцу **ці** (*Ці спадаба-лася вам казка?; Ці хутка мы пойдзем на вуліцу?*). Вучыць утвараць назвы дзіцянят жывёл у адзіночным і множным ліку (*качаня — качаняты, тыграня — тыг-раняты*), парадкавыя лічэбнікі (*першы, другі, трэці, сёмы*). Звяртаць увагу на розныя спосабы ўтварэння слоў (*салні-ца, сметніца, цукарніца; спальня, умывальня*). Вучыць утвараць словы з памяншальна-ласкавымі суфіксамі (*ваўчаныя, сяжок, лыжачка, Волечка*).

Слоўнікавая работа

Вучыць правільнаму разуменню слоў, іх дакладнаму ўжыванню; пашыраць слоўнік (актыўны і пасіўны) за кошт слоў з праграмных твораў мастацкай літаратуры.

Вучыць пры параўнанні прадметаў вылучаць і дакладна называць істотныя прыметы, якасці. Актывізаваць словы, якія абазначаюць якасці і дзеянні.

Вучыць ужываць антонімы для абазначэння чалавечых якасцей (*добры, злы; здаровы, хворы; спакойны, рухавы, жвавы*) і сінонімы (*добры, ласкавы, пяшчотны; дрэнны, благі, кепскі; вясёлы, радасны, шчаслівы*). Развіваць разуменне і навыкі ўжывання абагульняльных слоў (*людзі, цацкі, посуд, мэбля, адзенне, агародніна*).

Пашыраць слоўнік за кошт слоў, неабходных для дэталізацыі, канкрэтызацыі дзеянняў (*умываецца — намываецца, спалосквае, выцірае; краўчыха — кроіць, прымярае, шые, прасуе*), прыметнікаў, якія вызначаюць якасці характару людзей (*добрадумлены, добры, прагны, гультаяваты*).

Праводзіць элементарныя назіранні за роднаснымі словамі ў тэксце (*дом, домік, дамашні*), удакладняць іх значэнне.

Развіццё звязнай мовы

Вучыць пераказваць невялікія казкі і апавяданні (як ужо знаёмыя дзецям, так і прачытаныя на занятках).

Фарміраваць уменне самастойна складаць невялікія расказы па змесце карцін, а з дапамогай выхавальніка — апавяданні з асабістага вопыту (па асацыяцыі з карцінай).

Вучыць складаць апавяданне пра цацку (спачатку пры дапамозе пытанняў выхавальніка, а потым самастойна): апісваць цацку, яе выгляд, адзенне і г. д., называць найбольш характэрныя прыметы.

Прыкладныя тэмы заняткаў

Садавіна, агародніна. Расліны. Кветкі. Садовыя і лясныя дрэвы. Сям'я. Жывёлы. Пору года. Святы. Часткі цела. Прадукты харчавання. Посуд. Дом і яго ўбранне. Адзенне і абутак. Матэрыялы і абсталяванне. Прафесіі.

ЛІТАРАТУРА

- Александровіч А.* "Працавітая дзяўчынка", "Наш дзень".
Барадулін Р. "Ната маму любіць надта", "Ай! Не буду! Не хачу!"
Барто А. "Памочніца".
Бел. нар. казкі: "Пшанічны каласок", "Піліпка-сыноч", "Былінка і верабей", "Зайкава хатка", "Каза-манюка", "Сыноч з кулачок", "Юцік, пеўнік і лісіца", "Пчала і муха".
Брыль Я. "Жыў-быў вожык".
Бурсай І. "Як звяры сустракаюць зіму", "Цяжкая навук".
Бушко П. "Сняжынка".
Бядуля Э. "Мае забавы".
Вітка В. "Наташына сямейка", "Сяброўкі".
Вольскі А. "Родны край" (у скарачэнні), "Май".
Вярба В. "Свята".
Геніюш Л. "Унукі".
Дзержынскі А. "Пралеска".
Журба Я. "Вавёрка", "Восень", "Першыя сняжынк", "Пчолка".
Іптава В. "Янка-запытанка".
Камейша К. "Першамай".
Кляшторная Т. "Паўцякалі цацкі".
Кобец-Філімонава А. "Сем мастакоў".
Колас Я. "Зіма" ("Надыйшлі марозы"), "Песня аб вясне", "Сонца грэе, прыпякае...", "Каля рэчкі".
Купала Я. "Лістапад".
Маякоўскі Ул. "Што такое добра і што такое дрэнна" (пер. А. Якімовіча).
Муравейка І. "Ладкі", "Калыханка", "Шалтай-балтай", "Увесь давай".
Новік-Пяюн С. "Над калыскай".
Пазнанская М. "Рамонак".
Пера Ш. "Чырвоная Шапачка".
Рачан Х. "Нехайнік Ян".
Рус. нар. казкі: "Зімоўка звяроў", "Маша і мядзведзь", "Казляткі і воўк", "Бычок — смаліны бачок".
Сачанка В. "Наспечка".
Свірка Ю. "Сёння ў нашай мамы свята".
Сокалаў-Воюш С. "Змей за хатай знічку з'еў", "Алоўкі", "Дзед Мароз", "Елачка".
Суцееў В. "Хто сказаў мяў?", "Каляровы певень".
Сухамлінскі В. "Чаму Волечка не сарвала кветку".
Талстой Л. "Прыйшла вясна", "Хацела галка піць".
Тувім Ю. "Гародніна", "Петрык", "Паравоз".
Укр. нар. казка "Рукавічка".
Ушынскі К. "Гусі", "Бішка", "Чужое яечка".
Хведаровіч М. "Свеціць як сонца ад самай калыскі".
Хомчанка В. "Яшава рукавічка".
Чарушын Я. "Як конік звяроў катаў".
Чукоўскі К. "Айбаліць".
Юрэвіч У. "Валёнкі для бярозкі".

Выхоўваць культуру маўленчых зносін дзяцей з дарослымі і аднагодкамі. Вучыць выказваць думкі, просьбы, намеры дакладна і ветліва, правільнай беларускай мовай. Прывучаць дзяцей паведамляць аб выкананні асобных даручэнняў. Падтрымліваць жаданні дзяцей дзяліцца ўражаннямі з аднагодкамі, выхавальнікамі, бацькамі; звяртаць увагу на дакладнасць словаўжыванняў, на граматычную правільнасць, вобразнасць, паўнату, завершанасць расказу.

Заахвочваць імкненне дзяцей ужываць у працэсе маўлення прыказкі, прымаўкі і загадкі.

Стымуляваць дзяцей выкарыстоўваць:

словы, неабходныя для канкрэтызацыі і дыферэнцыяцыі відавых і родавых паняццяў (*жывёлы — дзікія, дамашнія, насякомыя, рыбы, птушкі*); прывучаць суадносіць значэнні абагульняльных слоў з канкрэтнымі назвамі, уключаць у маўленне новыя абагульняльныя словы; словы, якія абазначаюць цэлае і яго часткі, у працэсе апісання прадметаў і жывых істот;

назвы прымет, уласцівасцей, асаблівасцей, прызначэнняў прадметаў (колер, форма, велічыня, памер, матэрыял, сфера выкарыстання);

прыметнікі, якія абазначаюць якасці прадметаў і матэрыял, з якога яны выраблены (*драўляны стол, шкляная вазачка*); рысы характару (*працавіты, добры, вясёлы*); сінонімы (*прыгожы, цудоўны*).

Вучыць дзяцей:

вар’іраваць выказванні (*Мне холадна — Я змёрз*);

заўважаць і папраўляць памылкі ў сваім і чужым маўленні;

у залежнасці ад сітуацыі даваць поўны ці кароткі адказ на пытанне;

разумець і выконваць разнастайныя даручэнні, якія ўключаюць адмаўленне, супрацьпастаўленне, перадачу інфармацыі праз трэцюю асобу;

даваць даручэнні адно аднаму;

назваць прозвішча аўтара, вылучаць назву працытанага твора;

вызначаць жанр прачытанага твора (аповяданне, верш, казка, загадка);

расказваць вершы, пацешкі, загадваць загадкі;

адказваць на пытанні па змесце прачытанага; пераказваць яго; паказваць свае адносіны да прачытанага, даваць адзнаку; перадаваць пачуццё галоўных герояў;

складаць расказ па серыі сюжэтных карцінак, прыдумаць назву, задаваць пытанні, групуваць інфармацыю па пэўнай тэматыцы (Дзе гэта было? Калі? Хто? Навошта? Чаму?); пры гэтым дапаўняць і пашыраць звесткі пра тое, што намалявана;

складаць расказ на тэму, якую даў выхавальнік;

пытацца пра незнаёмыя словы, здагадацца пра значэнне новых слоў;

расказваць пра падзеі ў дзіцячым садзе і дома.

Выхаванне гукавой культуры мовы

Замацоўваць правільнае вымаўленне ўсіх гукаў роднай мовы; выходзіць ясную дыкцыю. Вучыць дзяцей выразна адрозніваць у вымаўленні і на слых наступныя групы гукаў: *с—з, с—ц, ш—ж, с(сь)—ш, л—р*; рэгуляваць сілу голасу, хуткасць мовы; правільна карыстацца інтанацыяй.

Развіваць моўны слых.

Фарміраванне граматычных навыкаў

Вучыць самастойна выкарыстоўваць простыя і складаныя сказы ў розных відах расказвання; граматычна правільна змяняць усе словы, што ўваходзяць у актыўны слоўнік.

Выходзіць крытычныя адносіны да граматычных памылак, імкненне да чысціні і правільнасці мовы.

Вучыць правільна скланяць назвы дзіцянят жывёл (*жоўтае кураня — жоўтага, жоўтаму, пры жоўтым кураняці, жоўтым куранём*). Практыкаваць ва ўтварэнні вышэйшай і найвышэйшай ступеней параўнання прыметнікаў (*найдужэйшы ці дужэйшы за ўсіх*), прыналежных прыметнікаў (*зайцава хатка, вавёрчына дупло, Андрэйкавы санкі*). Дамагацца правільнага ўжывання форм займеннікаў (*сябе, сабе, цябе, табе, мяне, мне*), утварэння форм трэцяй асобы адзіночнага ліку (*спявае, малюе, хо-*

дзіць, робіць, крычыць), незначальнай формы дзеяслова (*бегчы, легчы, плячы*).

Заахвочваць ужыванне розных суфіксаў для ўтварэння назвы аб'екта (*кот, коцік, каток, каточак*). Вучыць утвараць назвы прафесій (*будаўнік, вартаўнік, пажарнік*), формы са значэннем адзінкавасці (*бульбіна, цагліна*).

Вучыць разумець аналогіі ў спосабах утварэння слоў пры дапамозе суфіксаў (*чайнік, кафеянік*).

Слоўнікавая работа

Вучыць назвы месяцаў, дзён тыдня.

Развіваць уменне падбіраць словы з процілеглым значэннем (антонімы): напрыклад, *моцны—слабы, шпаркі—павольны, стаяць—бегчы*; з падобным значэннем (сінонімы): напрыклад, *моцны—дужы, вясёлы—радасны*.

Вучыць выкарыстоўваць словы, якія абазначаюць матэрыял (*дрэва, метал, шкло*), утвараць прыметнікі па аналогіі (*сок з яблыкаў — яблычны сок*).

Вучыць разумець вобразныя выразы ў загадках, тлумачыць сэнс прыказак.

Развіццё звязнага маўлення

Развіваць уменне звязна, паслядоўна і выразна пераказваць літаратурныя творы (казкі, апавяданні), без дапамогі пытанняў выхавальніка перадаваць дыялог дзеючых асоб, характарыстыку персанажаў.

Вучыць самастойна складаць апісальны або сюжэтны расказ па малюнку (па серыі малюнкаў), пры апісанні падзей указваць месца і час дзеяння, прыдумваць з'явы, якія адбыліся перад тым ці пасля таго, што паказана на малюнку.

Развіваць уменне складаць сюжэтныя расказы, казкі, захоўваючы кампазіцыю і выразнасць расказвання, даваць апісанне і характарыстыку персанажаў казкі або апавядання. Вучыць складаць расказы з асабістага вопыту, перадаючы добра знаёмыя з'явы і ўражанні.

Развіваць уменні і навыкі тлумачальнага звязнага маўлення ў працэсе гульняў. Вучыць дзяцей перадаваць назву гульні, апісанне гульнівых элементаў, прадметаў, тлумачыць гульнівыя правілы і дзеянні, умовы выйгрышу. Вучыць даваць аналагічныя тлумачэнні і на іншых занятках (па працы, выяўленчай дзейнасці, канструяванні).

Фарміраваць уменне ацэньваць тлумачэнні таварышаў па змесце і структуры (захаванне лагічнай паслядоўнасці пры перадачы зместу, а таксама па слоўным афармленні).

Замацаванне ўяўленняў аб слове, складзе і сказе

Вучыць падбіраць словы з рознай працягласцю гучання, падобныя і непадобныя па гучанні.

Замацоўваць уменне дзяліць двух- і трохскладовыя словы на склады і складаць сказ з двух—чатырох слоў без прыназоўнікаў і злучнікаў.

Прыкладныя тэмы заняткаў

Сям'я. Жывёлы. Расліны. Магазіны. Святы. Посуд. Прафесіі. Горад, вёска. Вуліца, транспарт. Дом, кватэра. Пору года. Асяроддзе дзіцячага сада. Школа.

ЛІТАРАТУРА

Агняцвет Э. "Саўка абедае" (радкі 1, 8, 11, 14, 19, 26), "Вочы майго дзеда".

Александровіч А. "Наш дзень".

Асеева В. "Чарадзейныя словы".

Барадулін Р. "Загадкі на градках".

Бел. нар. казкі: "Лёгкі хлеб", "Не сілай, а розумам", "Лісіца-хітрыца", "Лісіца і журавель", "Селянін, мядзведзь і лісіца", "Піліпка-сыноч", "Сыноч з кулачок", "Верабей і мыш", "Лісіца і цецярук", "Кот Максім", "Жаронцы", "Казка пра быка і яго сяброў", "Як кот звяроў напалохаў", "Гарошак".

Васілеўская Г. "Усмешка".

Верас Э. "Чараўніца".

Вітка В. "Зязюля" (першыя восем радкоў), "Вавёрчына гора", "Жаўна", "Бусел", "Страшная казка".

Вольскі А. "Дзеці", "Радзіма", "Свята мам".

Вярба В. "Пралеска".

Геніюш Л. "На каньках", "Год і яго род".

Гілевіч Н. "Наша матулька" (два першыя радкі).

Грахоўскі С. "Сонечная сцяжка", "Наш май".

Дзержынскі А. "Як кураняткі сонейка адшукалі".

Дубоўка У. "Кветка шчасця", "Кветкі — сонцавы дзеткі".

Іпатава В. "Як ён завецца".

Каліна К. "Верасень", "Сустрэча", "Зімовы дуб", "Сакавік і яго сёстры", "Красавік", "Ліпень", "Жнівень", "Кампот".

Качахідзе Г. "Я і мама".

Кіплінг Р. "Чаму ў слоніка доўгі нос", "Адлёт жураўлёў", "Канец лета", "Восень".

Колас Я. "Надыход зімы", "На рэчцы зімой", "Песня аб вясне", "У полі", "Раніца вясною", "Першы гром", "На лузе".

Купала Я. "Лістапад", "Зімой у лесе".
Лось Е. "Месяц красавік".
Мімык А. "Жывы голас".
Мінкін А. "Дамавік".
Муравейка І. "Акраец хлеба", "Веснавыя коцікі".
Новік-Пяюн С. "Восень залатая", "Ночка", "Пурга" (без другога слупка).
Носаў М. "Жывы капялюш".
Пагасян Р. "Караблік".
Пераверзева С. "Сонейкавы дочки".
Пяршай Е. "Вечны агонь".
Русак А. "Мой край".
Сухамлінскі В. "Дождж і гром", "Хлопчык, які не можа хадзіць".
Танк М. "Галінка і верабей", "Жук і слімак".
Талстой Л. "Пажарныя сабакі".
Ушынскі К. "Свавольствы бабулі-зімы".
Хомчанка В. "Білеты ў цырк", "Яблык".
Цеўрка К. "Коцікі".
Шуцько І. "У навагодні вечар".
Якімовіч А. "У нашай сталіцы".

ФАРМИРАВАННЕ ГІГІЕНІЧНЫХ НАВЫКАЎ І КУЛЬТУРЫ ПАВОДЗІН

ПЕРШЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Прывучаць дзяцей самастойна мыць рукі перад ядой і правільна карыстацца ручніком.

Выхоўваць самастойнасць і акуратнасць у час яды, вучыць правільна карыстацца лыжкай, сурвэткай, дзякаваць пасля яды, устаўшы з-за стала, ставіць на месца свой табурэт.

Вучыць распранацца (здымаць панчохі, чаравікі, шкарпэткі) і апранацца ў пэўным парадку, акуратна складаць вопратку.

Прывучаць дзяцей карыстацца насоўкай, заўважаць неахайнасць у адзенні, прыводзіць сябе ў парадак.

Дзеці павінны ведаць месца захоўвання сваіх рэчаў, ручніка, сваё месца за сталом, сваю шафку для адзення, прасіцца ў туалет.

Выхоўваць дзяцей у адпаведнасці з нормамі і правіламі культурных паводзін. Сачыць, каб дзеці ў групе размаўлялі спакойна, ціха паводзілі сябе ў спальні.

Дабівацца, каб дзеці ўважліва слухалі дарослага, выконвалі яго ўказанні і даручэнні. Замацоўваць уменні вітацца, развітвацца, дзякаваць.

Выхоўваць уменні беражліва ставіцца да цацак, выкарыстоўваць іх па прызначэнні, прывучаць класці іх на месца.

Выхоўваць у дзяцей чуласць і спагадлівасць да дарослых і аднагодкаў. Вучыць гуляць, не перашкаджаючы адно аднаму. Фарміраваць уменне прасіць цацкі, дзяліцца імі, гуляць дружна.

ДРУГІ ГОД НАВУЧАННЯ

Прывучаць дзяцей старанна перажоўваць ежу, правільна трымаць лыжку, карыстацца сурвэткай, акуратна выходзіць з-за стала, ціха ставіць стул, дзякаваць.

Вучыць дзяцей пры ўмыванні закасаць рукавы, мыць рукі і твар, не распырскваючы ваду на падлогу і на сябе, правільна карыстацца мылам, насуха выціраць твар і рукі ручніком, вешаць яго на месца, карыстацца насоўкай па меры неабходнасці.

Вучыць дзяцей вітацца і развітвацца з выхавальнікам сваёй групы, яго памочнікам; ужываць словы *дзякуй, калі ласка*; адказваць на пытанні дарослага.

Фарміраваць у дзяцей першапачатковыя практычны вопыт маральных паводзін сярод аднагодкаў. Заахвочваць праяўленне ўвагі і спачування, жадання ўступіць, падзяліцца, дапамагчы. Выхоўваць адмоўныя адносіны да праяўлення грубасці, прагнасці.

Вучыць захоўваць правілы культурных паводзін на вуліцы, у дзіцячым садзе, дома (гаварыць спакойным голасам; уваходзячы ў памяшканне, выціраць ногі; захоўваць акуратнасць у прыбіранні і інш.).

Выхоўваць пачуццё задавальнення ад чысціні і парадку, вучыць быць уважлівымі да ўказанняў дарослых, ахвотна выконваць іх просьбы.

ТРЭЦІ ГОД НАВУЧАННЯ

Фарміраваць у дзяцей навыкі акуратнай яды: не крышыць хлеб, перажоўваць ежу з закрытым ротам, не разліваць суп, чай, правільна карыстацца лыжкай, відэльцам, сурвэткай; выходзячы з-за стала, ціха засоўваць стул, дзякаваць.

Працягваць вучыць дзяцей правільна і своєчасова карыстацца туалетам, умывальняй, самастойна закасаваць рукавы, карыстацца мылам, выціраць твар, вешаць ручнік у адведзеным месцы.

Вучыць дзяцей своєчасова ліквідаваць непарадак у адзенні (самім ці з дапамогай дарослага), карыстацца насоўкай.

Прывучаць дзяцей вітацца і развітвацца са знаёмымі і незнаёмымі дарослымі (са знаёмымі адначасова са словамі прывітання называць іх імя і імя па бацьку).

Вучыць дзякаваць за дапамогу, увагу; дзяліцца цацкамі, уступаць месца, дакладна і выразна выказваць просьбы, карыстацца словамі *дзякуй, калі ласка, прабачце, смачна есці* (сядаючы за стол).

Вучыць захоўваць правілы арганізаваных паводзін: гаварыць спакойна, без напружання і крыку.

Фарміраваць у дзяцей гуманныя пачуцці і элементарныя ўяўленні аб дабрыні, чуласці, узаемадапамозе, прыязнасці, увазе да дарослых і аднагодкаў. Заахвочваць дзяцей да ўзаемадзеяння з ровеснікамі (якія добра бачаць, і з тымі, якія маюць парушэнні зроку), ветліва размаўляць з імі, аказваць дапамогу па просьбе іншага дзіцяці, дарослага.

Вучыць дзяцей заўважаць праяўленую аднагодкамі прыязнасць, дабрыню, узаемадапамогу.

ЧАЦВЁРТЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Удасканальваць навыкі акуратнай яды. Вучыць дзяцей прымаць правільную позу за сталом і захоўваць яе. Прывучаць правільна карыстацца сталовымі прыборамі (лыжка, відэлец, нож); ежу браць патроху, есці бяшпумна; па меры неабходнасці карыстацца сурвэткамі; пасля яды паласкаць рот; выходзячы з-за стала, ціха ставіць стул, дзякаваць.

Знаёміць дзяцей з разнастайнымі туалетнымі прыладамі для догляду за рукамі, тварам, валасамі, зубамі і спосабамі карыстання імі. Навучыць дзяцей самастойна мыцца, сачыць за чысцінёй сваіх рук, мыць іх па меры неабходнасці і пасля туалету з мылам. Вучыць правільна чысціць зубы, прычэсвацца; пры кашлі адварочвацца, закрываць рот насоўкай.

Выхоўваць у дзяцей патрэбу паводзіць сябе адпаведна правілам культурных паводзін: вітацца і развітвацца, звяртацца да дарослых па імені і імені па бацьку, дзякаваць за дапамогу, не ўмешвацца ў гутарку старэйшых, не перабіваць таго, хто гаворыць, у тактычнай форме выказваць нязгоду.

Фарміраваць уяўленні дзяцей аб маральных нормах адносін да іншых людзей: добразычлівасці, клапацлівасці, сумленнасці, праўдзівасці. Выхоўваць гуманныя пачуцці: чуласць, спагадлівасць (уменне прапанаваць свае паслугі, дапамогу, паспачуваць, уступіць), справядлівасць (улічваць інтарэсы равеснікаў, правільна ацэньваць учынкi), сумленнасць (гаварыць праўду). Вучыць уваходзіць у добразычлівыя адносіны з незнаёмымі равеснікамі (напрыклад, слабымі па слыху і інш.), з дарослымі.

ПЯТЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Працягваць вучыць дзяцей свабодна карыстацца відэльцам, нажом, есці акуратна, у час яды захоўваць правільную позу, не перашкаджаць суседзям, пры неабходнасці дапамагаць ім, дзякаваць дарослым. Прывучаць дзяцей садзіцца за стол у ахайным выглядзе.

Развіваць самакантроль пры выкананні правіл і звычак асабістай гігіены. Прывучаць дзяцей сачыць за чысцінёй рук, твару, пазногцяў і ног, за прычоскай, адзеннем.

Фарміраваць гуманныя адносіны да людзей і ўяўленні аб дабрыні, спагадлівасці, дабры і зле, смеласці і баязлівасці. Выхоўваць клапацлівыя адносіны да іншых; імкненне дапамагчы, стаць на абарону слабых.

Выхоўваць добразычлівасць у адносінах да людзей, сяброўскія ўзаемаадносіны з аднагодкамі. Заахвочваць дзяцей выказваць свае адносіны да ўчынкаў аднагодкаў, даваць аб'ектыўную і добразычлівую ацэнку, справядліва абгрунтоўваць свае патрабаванні, прапановы, дапамагаць правільна ацэньваць асабістыя ўчынкi.

Вучыць дзяцей ставіць агульную мэту ў сумесных дзеяннях, гульнях, працы, мастацкай дзейнасці, рэалізоўваць яе, захоўваючы правілы ўзаемаадносін гуманнай, калектывісцкай накіраванасці. Узмацніць увагу да фарміравання асноў маральна-валявых якасцей асобы дзіцяці: арганізаванасці, дысцыплінаванасці, самастойнасці ў паводзінах, адносінах і сумеснай дзейнасці, адказнасці і настойлівасці ў дасягненні станоўчай мэты.

ПРАЦОЎНАЕ Выхаванне

ПЕРШЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Самаабслугоўванне

Прывучаць дзяцей звяртаць увагу на свой знешні выгляд, заўважаць неахайнасць у адзенні, самастойна ці з дапамогай дарослых прыбірацца, апранацца і распранацца ў адпаведнай паслядоўнасці; акуратна складваць адзенне і вешаць яго ў шафу.

Гаспадарча-бытавая праца

Выхоўваць гатоўнасць аказваць пасільную дапамогу дарослым і дзецям, падтрымліваць парадак у групавым пакоі (прыбраць цацкі, кніжкі, будаўнічы матэрыял), прынесці патрэбную рэч і г. д.

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Валодаць элементарнымі навыкамі самаабслугоўвання; аказваць дарослым пасільную дапамогу па ўборцы пакоя, у час працы на градах.

ДРУГІ ГОД НАВУЧАННЯ

Самаабслугоўванне

Заахвочваць дзяцей да самастойнасці ў працэсе апранання і распранання. Вучыць спачатку з дапамогай дарослага, затым пад яго кантролем апранаць, здымаць і складаць на месца адзенне, абутак. Вучыць дзіця заўважаць неахайнасць у сваім адзенні, звяртацца да дарослага і з яго дапамогай прыводзіць сябе ў парадак.

Гаспадарча-бытавая праца

Далучаць дзяцей да элементарнай гаспадарча-бытавой працы. Вучыць спачатку з дапамогай выхавальніка, потым пад яго кантролем ставіць стулы да сталаў, раскладаць лыжкі на сталае, ставіць талеркі для хлеба, сурвэтніцы; раскладаць алоўкі, дошкі, анучкі для заняткаў, прыбіраць цацкі пасля гульні, малюнкi, кнігі; мыць палку

для птушак, даваць корм рыбкам, птушкам; паліваць расліны; разам з выхавальнікам выносіць на пляцоўку цацкі, удзельнічаць у прыбіранні пляцоўкі (збіраць лісце, палачкі, каменьчыкі), у лепцы пабудоў са снегу.

Выхоўваць актыўнасць, цікавасць і жаданне выконваць даручэнні дарослых, здольнасць пераадольваць цяжкасці. Вучыць дзяцей усталёўваць сувязі паміж пачаткам выканання задання і канчатковым вынікам.

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Валодаць навыкамі самаабслугоўвання, дакладна весці сябе за сталом, самастойна апранацца і распранацца, выконваць асабісты туалет; дапамагаць дарослым у падтрымцы чысціні і парадку ў пакоі; далучацца да працы на градах; добрамысліва адносіцца адно да аднаго і да дарослых; праяўляць станоўчыя эмацыянальныя адносіны да асабістай працоўнай дзейнасці, даражыць вынікамі сваёй працы.

ТРЭЦІ ГОД НАВУЧАННЯ

Самаабслугоўванне

Вучыць дзяцей апранацца і распранацца: адзенне здымаць, апранаць, складаць, вешаць, выварочваць на правы бок, гузікі зашпільваць, расшпільваць; завязваць шнуркі чаравікаў. Фарміраваць самастойнасць у апрананні, распрананні.

Выхоўваць у дзяцей акуратнасць. Вучыць заўважаць неахайнасць у адзенні (расшпіліўся гузік, закасаўся каўнерык і да т. п.) і самастойна прыводзіць сябе ў парадак або звяртацца за дапамогай да дарослых.

Гаспадарча-бытавая праца

Заахвочваць дзяцей да выканання элементарных даручэнняў у гаспадарча-бытавой працы: раскладаць лыжкі, сурвэткі, расстаўляць хлебніцы, талеркі (з другой паловы года арганізуюцца дзяжурствы па сталоўцы); раскладаць матэрыялы да заняткаў і збіраць іх; збіраць пасля гульні цацкі; збіраць лісце, смецце на гульнявой пляцоўцы, расчышчаць дарожкі ад снегу, ачышчаць ад яго лаўкі.

Прывучаць дзяцей беражліва адносіцца да прадметаў, захоўваць парадак і чысціню, выконваць даручэнні дарослых, накіраваныя на падтрыманне парадку.

Выхоўваць жаданне ўдзельнічаць у працы ў прыродзе; праціраць буйное лісце раслін; карміць рыбак, птушак, жывёл; сеяць буйное насенне кветак, агародных культур; саджаць і збіраць цыбулю, агародніну, паліваць расліны на градах і ў пакоі. Фарміраваць элементарныя працоўныя ўменні (паліўкі, пасадкі). Вучыць выконваць працу самастойна, даводзіць справу да канца.

Заахвочваць дзяцей дапамагаць дарослым (выхавальніку, яго памочніку, бацькам), выхоўваць увагу да іх, беражлівыя адносіны да вынікаў іх працы.

На трэцім годзе навучання ўводзяцца дзяжурствы, у час якіх дзеці вучацца:

раскладаць лыжкі на стале, ставіць талеркі для хлеба, сурвэтніцы;

дапамагаць выхавальніку раскладаць матэрыял да заняткаў: алоўкі, дошкі, анучкі;

прыбіраць ложка, прымаць удзел у прыбіранні групавога пакою, даглядаць расліны, праціраць лісце раслін, паліваць іх;

дапамагаць выхавальніку збіраць ломаныя цацкі, парваныя кнігі, назіраць за іх рамонтам і аказваць пасільную дапамогу ў гэтай справе;

прыбіраць куток для гульні, праціраць цацкі вільготнай анучкай, ставіць іх на месца, мыць лялечнае адзенне;

прыбіраць на адведзенае месца будаўнічы матэрыял;

прымаць пасільны ўдзел у працы дарослых на пляцоўцы: чысціць дарожкі ад снегу, лісця, пасыпаць іх пяском, зграбаць лісце, снег; збіраць цацкі пасля прагулкі; паліваць расліны на градах, у пакоі; разам з выхавальнікам садзіць зялёную цыбулю, авёс для птушак.

Ручная праца

Вучыць дзяцей прыёмам працы з паперай, кардонам, прыродным матэрыялам, карыстацца нажніцамі, клеём. Фарміраваць уменне рэзаць паперу па намечанай прамой лініі (сурвэткі, сцяжкі для лялек). Вучыць наклеіваць гатовыя выразаныя з паперы формы на тасьму і палоску паперы (выраб сцяжкоў для ёлкі). Вучыць скручваць і плесці паперу. Вучыць вырабляць мэблю для лялек са скрыначак.

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Валодаць асноўнымі навыкамі самаабслугоўвання; выконваць элементарныя даручэнні ў гаспадарча-бытавой працы; працаваць з паперай, нажніцамі, клеём; успрымаць прадмет на зрок і навобмацак; дакладна перадаваць у адлюстраванні асноўную форму, колер, прасторавыя адносіны, суадносіны велічыні прадметаў; будаваць па ўзоры, па малюнку-ўзоры не толькі знаёмыя, але і незнаёмыя аб'екты з 5—6 элементаў; самастойна аналізаваць узор; наклеіваць па ўзоры і па ўяўленні; супастаўляць гатовы выраб з узорам; прымаць удзел у ацэнцы вынікаў працы.

ЧАЦВЁРТЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Самаабслугоўванне

Выхоўваць у дзяцей самастойнасць, арганізаванасць, жаданне быць заўсёды акуратнымі, чыстымі.

Працягваць вучыць дзяцей апранацца, распранацца, выконваць устаноўленую паслядоўнасць гэтых дзеянняў (зашнуроўваць чаравікі, зашпільваць гузікі); акуратна складваць і вешаць адзенне, з дапамогай дарослага своечасова прыводзіць яго да ладу (чысціць, прасушваць і г. д.). Вучыць заўважаць і выпраўляць непаладкі ў вопратцы, берагчы адзенне і абутак, не мачыць і не пэцкаць адзенне пры ўмыванні і ядзе.

Прывучаць дзяцей запраўляць ложка і засцілаць коўдру, вешаць яе на спінку ложка або стула; страсаць, распраўляць, складваць прасціну; узбіваць, класці або ставіць на месца падушку; вешаць у адведзенае месца ручнікі для твару і для ног; рыхтуючыся да сну, разбіраць пасцель ва ўстаноўленым парадку; акуратна складваць перад сном адзенне, ставіць абутак каля ложка; папраўляць дарожку або прыложкавы дыванок.

Гаспадарча-бытавая праца

Прывучаць дзяцей падтрымліваць парадак у пакоі: самастойна збіраць на месца будаўнічы матэрыял, цацкі, мыць іх, не ламаць; мыць лялечную бялізну; падклеіваць разам з выхавальнікам кнігі, рамантаваць скрынкі з-пад настольных гульняў; выціраць пыл з крэслаў, стэлажоў.

Вясной і восенню заахвочваць дзяцей прыбіраць пляцоўку (збіраць каменне, палкі, лісце), зімой счышчаць снег; падмятаць веранду; перакопваць пясок у пясочным дворыку; перыядычна мыць вулічныя цацкі, парадкаваць стэлажы для іх, праціраць лаўкі, сталы на пляцоўцы, зімой змятаць з іх снег.

Працягваць вучыць дзяцей выконваць абавязкі дзяжурных па сталоўцы: расстаўляць посуд на стале (хлебніцы, кубкі са сподкамі, талеркі), сурвэтніцы, раскладваць прыборы (лыжкі, відэльцы, нажы). Вучыць дзяжурыць на занятках: раскладваць матэрыялы, дапаможнікі, падрыхтаваныя выхавальнікам, збіраць іх пасля заняткаў.

Заахвочваць дзяцей разам з выхавальнікам прымаць удзел у прыбіранні спальні, групавога пакою, чысціць дыванкі, выціраць вільготнай анучкай сталы, спінкі ложкаў, падаконнікі, дапамагаць развешваць ручнікі, сурвэткі, прымаць удзел у мыцці ручнікоў, сурвэтак у пральнай машыне.

Выхоўваць у дзяцей эмацыянальна-станоўчыя адносіны да працы, жаданне працаваць. Вучыць старанна выконваць індыўідуальныя даручэнні і абавязкі дзяжурных. Фарміраваць пачатак адказных адносін да задання (уменне і жаданне даводзіць справу да канца, імкненне да якаснага яе выканання). Растлумачваць дзецям значнасць працы. Заахвочваць дзяцей дапамагаць таварышам і дарослым.

Вучыць выконваць калектыўныя даручэнні, фарміраваць элементарныя спосабы супрацоўніцтва: дамаўляцца з дапамогай выхавальніка пра размеркаванне працы, дзейнічаць узгоднена, дапамагаючы адно аднаму, клапаціцца аб своєчасовым завяршэнні сумеснага задання.

Догляд жывёл і раслін

Фарміраваць уменне спачатку пад наглядом выхавальніка, а к канцу года самастойна праводзіць уборку і догляд насельнікаў кутка прыроды: паліваць расліны, мыць кармаўшкі, паілкі, агародніну, наліваць вадку ў паілкі і класці гатовы корм у кармаўшкі, насыпаць корм рыбам па мерцы.

Прыцягваць дзяцей да ўдзелу ў пасадцы карняплодаў, цыбулі, пятрушкі, аўса для корму птушкам зімою ў кутку прыроды; у пасадцы буйнога насення кветкавых раслін.

Вучыць дзяцей дапамагаць дарослым ў перасадцы раслін, замене вады ў акварыуме, расчыстцы пляцоўкі ад снегу, падкормцы зімовых птушак.

Вучыць дзяцей працаваць на агародзе і ў кветніку (у адпаведнасці з сезонам): разбіваць грады, пасыпаць паміж імі пясок, рыхліць глебу, садзіць насенне і расаду.

Вучыць дзяцей прыводзіць у парадак абсталяванне, якое выкарыстоўваецца ў працы (ачышчаць, прасушваць, адносіць у адведзенае месца).

Ручная праца

На спецыяльных занятках працягваць фарміраваць у дзяцей навыкі работы з паперай (выраб сурвэтак рознай формы, падставак, закладак, пляценне дыванкоў), кардонам, ватай, тэкстылем (выраб падарункаў, ёлачных упрыгожванняў, рэчаў для жывёл).

Развіваць у дзяцей жаданне працаваць з нажніцамі, клеєм, пластылінам (выраб сцяжкоў рознай формы, выразанне і склейванне сурвэтак, сняжынак).

Знаёміць з іголкай, ніткай і прыёмамі карыстання імі (сшыванне кніг з дзіцячых малюнкаў, рамонт кніг, прышыванне гузікаў, выраб рэчаў для дзіцячых гульняў).

У працэсе заняткаў па ручной працы фарміраваць у дзяцей уменне з дапамогай выхавальніка размяркоўваць працу па этапах, падбіраць неабходны матэрыял і прылады працы.

Вучыць выкарыстоўваць вырабы, зробленыя на занятках па ручной працы, у гульні, на іншых занятках, як падарункі для дарослых і дзяцей на святы.

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Самастойна абслугоўваць сябе; прымаць удзел у гаспадарча-бытавой працы; самастойна даглядаць жывёл і расліны; валодаць навыкамі работы з паперай, кардонам, ватай, тэкстылем, прыродным матэрыялам.

ПЯТЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Вучыць дзяцей самастойна выконваць даручэнні (індыўдуальныя, калектыўныя), удзельнічаць у калектыўнай працы, у штодзённым прыбіранні групавога пакоя або пляцоўкі. Выхоўваць у дзяцей беражлівыя адносіны да вынікаў працы.

Вучыць узгадняць свае дзеянні з дзеяннямі таварышаў, бачыць неабходнасць у дапамозе, аказваць яе па асабістай ініцыятыве, працаваць добрасумленна, даводзіць справу да канца.

Самаабслугоўванне

Навучыць дзяцей хутка апранацца і распранацца, правільна і акуратна складваць у шафу адзенне, ставіць на месца абутак, своечасова сушыць мокрыя рэчы, сачыць за абуткам (мыць, чысціць), за спартыўным інвентаром (лыжы, веласпед і інш.), пасля сну самастойна прыбіраць пасцель.

Вучыць дзяцей заўважаць і самастойна выпраўляць недахопы ў сваім знешнім выглядзе, тактычна падказваць таварышу пра непаладкі ў яго адзенні, абутку, дапамагаць папраўляць іх.

Гаспадарча-бытавая праца

Прывучаць дзяцей пастаянна і своечасова падтрымліваць парадак вакол сябе, імкненне быць карыснымі для людзей, самастойна і добрасумленна выконваць абавязкі дзяжурнага, поўнасю сервіраваць стол, раздаваць другую і трэцюю (ягады, садавіна) стравы, прыбіраць посуд пасля яды, раскладваць на сталы матэрыялы і дапаможнікі, якія падрыхтаваны выхавальнікам для заняткаў, мыць і прыбіраць іх, праціраць сталы.

Прывучаць выціраць пыл з шафы для вопраткі, у групавым, умывальным пакоях, з падаконнікаў, праціраць цацкі і дапаможнікі; мыць цацкі, будаўнічы матэрыял; выціраць падлогу пасля ўмывання.

Прывучаць дзяцей падмятаць і расчышчаць пляцоўку дзіцячага сада ад смецця, зімой — ад снегу, перакопваць і паліваць пясок у пясочніцы; дапамагаць дворніку прыбіраць пляцоўку, выхавальнікам малодшых груп падтрымліваць чысціню і парадак на пляцоўцы, памочніку выхавальніка раскладваць камплекты бялізны, развешваць ручнікі.

Працягваць выхоўваць культуру працы (ахайнасць у працэсе дзейнасці, уменне карыстацца абсталяваннем, мэтанакіравана размяшчаць яго і своечасова прымаць, падтрымліваць парадак на рабочым месцы). Фарміраваць пачуццё задавальнення ад чысціні і парадку ў пакоі, на пляцоўцы.

Догляд жывёл і раслін

Выхоўваць маральна-дзейсныя адносіны да раслін і жывёл, уменне своечасова і адказна выконваць абавязкі дзяжурнага: паліваць пакаёвыя расліны ў залежнасці ад умоў, рыхліць глебу, мыць кармушкі, рыхтаваць корм (мыць, рэзаць, церці на тарцы), мяняць ваду, карміць жывёл, прыбіраць рабочае месца, выціраць пырскі і інш.; разам з выхавальнікамі мяняць падсціл у жывёл (пясок, апілки, сена), мяняць ваду ў акварыуме, прыбіраць у кутку прыроды.

У працэсе работы прывучаць дзяцей назіраць за ростам і развіццём раслін, устанаўліваць сувязь паміж правільным доглядам за раслінамі і жывёламі і іх добрым станам.

Восенню заахвочваць дзяцей да збору агародніны, насення, выкопвання цыбулін, клубняў кветак, да перакопвання градак, перасаджвання раслін з грунту ў куток прыроды.

У дзіцячым садзе і дома назіраць нарыхтоўку агародніны і садавіны на зіму (сушка садавіны, агародніны, засолка агуркоў, памідораў, квашанне капусты, варка варэння і інш.), прымаць у ёй пасільны ўдзел (мыць агуркі, перабіраць садавіну).

Вучыць дзяцей зімой зграбаць да ствалоў дрэў і кустоў снег; у кутку прыроды рабіць зімні агарод: саджаць карняплоды, цыбулю, зялёны корм для птушак і жывёл; арганізаваць вырошчванне кветак да свята 8 Сакавіка.

Вясной прыцягваць дзяцей да другой перакопкі зямлі, вырошчвання расады кветак і агародніны, уладкавання кветніка, догляду за пасевамі і пасадкамі, чаранкавання і перасаджвання пакаёвых раслін.

Дзеці павінны ўмець наладжваць з дапамогай дарослага тэрарыум, садок для жыхароў лесу.

Летам прыцягваць дзяцей да рыхлення зямлі на градаках, у кветніку, паліўкі, ақучвання, праполкі раслін; да ўдзелу ў нарыхтоўцы сена, зборы насення раслін для зімовай падкормкі птушак.

Ручная праца

Фарміраваць у дзяцей цікавасць да ручной працы, жаданне зрабіць сваімі рукамі цацку, сувенір, упрыгожанне.

Прывучаць выкарыстоўваць навыкі і ўменні, атрыманыя на занятках па вырабу прадметаў для гульні (біноклі, сцяжкі, торбачкі, шапачкі, скрыначкі, лялечная мэбля і г. д.) і падарункаў бацькам, супрацоўнікам дзіцячага сада, малым (закладкі для кніг, падушачкі для шпілек, запісныя кніжкі, разнастайныя сувеніры з прыроднага матэрыялу і г. д.).

У працэсе працы замацоўваць веды аб уласцівасцях матэрыялу.

Вучыць дзяцей эканомна і рацыянальна расходваць матэрыялы, берагчы прадукты сваёй працы. Прывучаць заўважаць і па асабістай ініцыятыве рабіць невялікі рамонт кніг, адзення, цацак.

Заахвочваць дзяцей удзельнічаць у вырабе дапаможнікаў для заняткаў, самастойнай дзейнасці (скрыначкі, ігольніцы, лічыльны матэрыял і інш.).

Падтрымліваць імкненне дзяцей разглядаць мастацкія вырабы, абменьвацца ўражаннямі.

Ствараць умовы для самастойных заняткаў дзяцей ручной працай, прыцягваць да вырабу атрыбутаў для гульні, дэкарацый для спектакляў, элементаў святочнага афармлення.

Фарміраваць першапачатковыя навыкі культуры работы; вучыць элементарным прыёмам работы з разнастайнымі матэрыяламі.

І к в а р т а л

Вучыць дзяцей складваць ліст папалам, у чатыры разы, у розных напрамках, згладжваць згібы, надразаць па лініі згібу, склейваць.

Працягваць вучыць дзяцей рабіць цацкі, сувеніры, вырабы з прыроднага і іншых матэрыялаў (шпулькі, пустыя скрынкі, дрот у рознакаляровай абмотцы і інш.).

ІІ к в а р т а л

Пазнаёміць дзяцей са спосабамі дзялення квадратнага ліста паперы на 16 аднолькавых частак (выраб мэблі, доміка і г. д.), з работай па чарцяжы, выкрайцы.

Вучыць рабіць з паралону цацкі (снегавік, кураня, караблік і інш.).

III квартал

Вучыць ствараць аб'ёмныя фігуры з папяровых цыліндраў і конусаў, аб'ядноўваць іх у невялікія кампазіцыі ("Матрошкі ў карагодзе").

Удасканальваць уменні дзяцей майстраваць вырабы з розных матэрыялаў, аб'ядноўваючы дэталі рознымі спосабамі, а таксама з дапамогай пластыліну.

IV квартал

Вучыць самастойна рабіць цацкі, падбіраць матэрыял у адпаведнасці з задумай, з улікам яго формы (прыродны матэрыял), фактуры, колеру. Выконваць калектыўную работу.

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Заўважаць і выпраўляць недахопы ў знешнім выглядзе; самастойна выконваць даручэнні; актыўна далучацца да гаспадарча-бытавой працы; мець першапачатковыя навыкі культуры працоўнай дзейнасці; валодаць элементарнымі прыёмамі работы з разнастайнымі матэрыяламі; самастойна абследаваць натуру, выкарыстоўваючы ўспрыманне на зрок, навобмацак; самастойна аналізаваць узор: "чытаць" нескладаны план; ствараць вобраз з апорай на моўнае апісанне прадмета; планаваць сваю дзейнасць.

АЗНАЯМЛЕННЕ З НАВАКОЛЬНЫМ СВЕТАМ

ПЕРШЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Сям'я, знаёмыя асобы

Вучыць распазнаваць і называць дарослых людзей і дзяцей у жыцці і на карцінках; паказваць і называць асноўныя часткі цела, твар чалавека, яго дзеянні (корміць, апранае, шкадуе). Практыкаваць у называнні імён бацькоў, свайго імя і прозвішча, імя і імя па бацьку выхавальніка. Захвочваць дзяцей да выкарыстання традыцыйных беларускіх імён (Пятрусь, Гануля, Алесь, Яніна) пры называнні лялек.

Заахвочваць да назірання за дзеяннямі бацькоў (мама качае дачку, тата рамантуе стул). Вучыць адрозніваць у жыцці і на карцінках эмацыянальны настрой людзей (плача, смяецца); распазнаваць змену настрою па выражэнні на твары. Практыкаваць у выкарыстанні слоў, якія адлюстроўваюць адпаведнае эмацыянальнае становішча. Вучыць пазнаваць на фатаграфіях членаў сям'і (мама, тата, сястра, брат).

Арыенціроўка ў навакольным свеце

Вучыць арыентавацца ў групе (куток цацак, куток будаўнічага матэрыялу і г. д.), у памяшканнях дзіцячага сада (туалет, групавая, спальня, раздзявальня, пакой для заняткаў), на пляцоўцы для гульні (абсталяванне, тэрытарыяльная прастора, дарожкі, зялёныя газоны і іншая расліннасць). Вучыць знаходзіць уваход у памяшканне з двара і пляцоўкі. Даць паняцце аб пункце адліку пры арыенціроўцы ў прастору (прадметы навакольнага асяроддзя: у памяшканні — дзверы, шафы; на дварэ — дрэвы, плот). Дзеці павінны ведаць месца за сталом, ложка, рэльефны знак (трохвугольнік, кветка) індывідуальнай шафы.

Вучыць распазнаваць прадметы побыту і мэблі (стол, ложка, шафа), абутак (туфлі, чэшкі, сандалі), посуд (талерка, лыжка, кубак), туалетныя прыналежнасці (мыла, ручнік, сурвэткі), цацкі (кошка, кубікі, лялька) і адрозніваць іх.

Вучыць дзяцей называць дзеянні з прадметамі і матэрыяламі, адрозніваць процілеглыя дзеянні (апрацаваць — распрацаваць, расшпіліць — зашпіліць). Вучыць устанаўліваць сувязі паміж некаторымі з'явамі (упусціў кубак — ён разбіўся).

Нежывая прырода

Вучыць дзяцей заўважаць розны стан надвор'я: ідзе дождж, свеціць сонейка, дзьме вецер, холадна, цёпла. Вучыць распазнаваць ядомыя і неядомыя аб'екты (даць паспытаць), фарміраваць уяўленне пра смакавыя адчуванні (смачна, нясмачна, можна есці, нельга есці). Знаёміць дзяцей з некаторымі элементарнымі ўласцівасцямі прад-

метаў, якія ўяўляюць небяспеку для дзіцяці (вострае, калючае, халоднае, гарачае, мокрае, бруднае і г. д.). Праводзіць дыдактычныя гульні тыпу "Можна — нельга", "У каго?", "Пакладзі правільна" і інш.

Жывая прырода

Знаёміць дзяцей з жывёламі і іх асноўнымі, найбольш значнымі прыметамі (кошка — вусы, хвост, вушы, чатыры лапы; карова — рогі, вымя, капыты); з птушкамі, звяртаючы ўвагу на іх звычкі, характар рухаў (лётае, ходзіць, бегае, дзяўбе). Вучыць адрозніваць гукі жывёл, супадаючыя з гукамі нашага маўлення: гусак шыпіць "ш-ш-ш", сабака рыкае "р-р-р". У час паўсядзённых і мэтавых прагулак звяртаць увагу дзяцей на асноўныя часткі дрэў, кустоў, травы, кветак (ствол, лісце, карань). Праз непасрэдныя назіранні за раслінамі ў сувязі з сезоннымі зменамі паступова падводзіць дзяцей да разумення пораў года (восень, зіма, вясна, лета).

Знаёміць дзяцей са знешнім выглядам некаторых найбольш ужываемых відаў агародніны і садавіны (яблык, груша, сліва, памідор, бурак, морква, бульба). Вучыць суадносіць знаёмую агародніну, садавіну з выявай (ілюстрацыі, фатаграфіі).

Транспарт

Вучыць распазнаваць і называць цягнік, самалёт, аўтобус, легкавую, грузавую аўтамашыну, часткі аўтамабіля (кабіна, кузаў, колы), дзеянні шафёра (садзіцца ў кабінку, уключае матор, паварочвае руль).

Праца дарослых

Фарміраваць уяўленні аб працы дарослых, яе выніках і значэнні для людзей (мама мые і прасуе бялізну, каб была чыстая, варыць абед; тата рамантуе крэсла, цацкі, каб былі прыгожыя; нянька прыбірае).

Падтрымліваць у дзяцей радасны настрой у дні свят (Новы год, дзень нараджэння, жаночы дзень), жаданне дапамагаць дарослым ва ўпрыгожванні групавога пакою, арганізоўваць іх удзел у свяце.

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Арыентавацца ў бліжэйшай прасторы; адрозніваць адзенне і абутак, выконваць з імі адэкватныя дзеянні; пазнаваць цацкі; арыентавацца ў самых простых уласцівасцях жывой і нежывой прыроды; мець першасныя ўяўленні пра сезонныя змены і поры года.

ДРУГІ ГОД НАВУЧАННЯ

Сям'я, знаёмыя асобы

Замацоўваць уменне называць свой узрост, імёны дзяцей сваёй групы, імя і імя па бацьку мамы, таты, іншых членаў сям'і, памочніка выхавальніка, музычнага кіраўніка. Дапамагаць дзецям зразумець сямейныя адносіны (сын, дачка, дзядуля).

Арыенціроўка ў навакольным свеце

Вучыць адрозніваць і называць якасці і ўласцівасці прадметаў; падбіраць і групуваць прадметы па тоеснасці (знайдзі такі ж) і па кантрастных прыметах (па колеры — чорны, белы, чырвоны; па велічыні — вялікі, малы; па матэрыяле (навобмацак) — цвёрды, гладкі, шурпаты; на смак — салодкі, кіслы; па прызначэнні — прадметы для купання, кармлення лялькі). Практыкаваць дзяцей у правільным выкарыстанні прадметаў абсталявання ў групавым пакоі, пазнаёміць з правіламі захавання цацак, кніг, посуду.

Знаёміць дзяцей з істотнымі часткамі і дэталямі навакольных прадметаў: стол — ножкі, крышка; сукенка — рукавы, каўнер; туфлі — падэшва, вусцілка.

Падводзіць дзяцей да засваення паняццяў “цацкі”, “адзенне”, “абутак”, “мэбля”.

Знаёміць з прызначэннем некаторых грамадска-бытавых пабудоў (у магазіне купляюць хлеб, малако, адзенне, цацкі; у лазні — мыюцца).

Праца дарослых

Вучыць дзяцей вызначаць паслядоўнасць дзеянняў у працы дарослых (брудны посуд памочнік выхавальніка збірае са сталаў, ачышчае ад рэшткаў ежы, мые ў гарачай вадзе, ставіць у сушку). Фарміраваць уяўленні аб значэнні працы дарослых, накіраванай на клопат аб дзецях у дзіцячым садзе.

Транспарт

Удакладняць веды дзяцей аб прызначэнні транспартных сродкаў (перамяшчэнне людзей і грузаў), вучыць называць розныя віды грузавога і пасажырскага транспарту, часткі грузавай машыны; групуваць транспартныя сродкі па прызначэнні. Вучыць дзяцей распазнаваць праезную частку дарогі, тратуар; разумець значэнні чырвонага, зялёнага, жоўтага сігналаў святлафора.

Нежывая прырода

Навучыць распазнаваць і называць розны стан надвор'я: цёпла, холадна, ідзе снег, не ідзе снег, мокра, суха, свеціць сонца, неба шэрае. Вучыць вызначаць уласцівасці аб'ектаў нежывой прыроды, напрыклад вады: яе стан (халодная, гарачая, чыстая, брудная), прызначэнне (піць, паліваць, мыць), уласцівасці (цячэ, льецца).

Жывая прырода

Працягваць вучыць распазнаваць і называць асноўныя часткі цела жывёл (вусы, тулава і г. д.), іх агульныя рысы, дзеянні (плавае, ідзе, лятае); адрозніваць і называць 2—3 віды дрэў, кустоў, траў, кветак, іх некаторыя часткі (лісце, галіны, кветкі), прыметы (зялёны, высокі, вялікі), змены ў залежнасці ад пары года. Знаёміць са знешнім выглядам і будовай агародніны і садавіны. Вучыць распазнаваць іх на смак, пах.

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Арыентавацца ў сямейных адносінах і бліжэйшым наваколлі; ведаць прызначэнне мэблі і посуду; арыентавацца ў відах транспартных сродкаў; разумець прызначэнне грамадска-бытавых пабудоў; ведаць паслядоўнасць працоўных дзеянняў дарослых; суадносіць натуральныя з'явы з іх адлюстраваннем.

ТРЭЦІ ГОД НАВУЧАННЯ

Дзецi ведаюць членаў сям'і (блізкіх і далёкіх), дамашні адрас.

Арыенціроўка ў навакольным свеце

Вучыць распазнаваць і называць уласцівасці прадметаў і матэрыялаў, якія ўспрымаюцца навобмацак (класіфікацыя па цвёрдасці: шкло цвёрдае — фетр мяккі; па гладкасці: шоўк гладкі — наждачная бумага шурпатая; па тэмпературы: шэрсць цёплая — метал халодны; па вазе: вата лёгкая — камень цяжкі); на смак (салодкі, кіслы, салёны, горкі); на слых (шамаціць папера, барабаніць дождж, стукаюць дзвярыма, пляскаюць у ладкі, звяняць лыжкай у шклянцы); на зрок (па колеры: сіні—блакітны, чырвоны—ружовы; па форме: акруглы—востравугольны; па велічыні: вялікі—малы—сярэдні памер); на пах (пах бэзу, ванілі, газы, апельсіна, хлеба, сасны).

Замацоўваць уменне параўноўваць і групуваць прадметы па колеры, форме, матэрыяле, прызначэнні, па наяўнасці або адсутнасці якіх-небудзь асаблівасцей у двух блізкіх прадметаў (у кофты — разрэз, гузікі, у світэры іх няма); знаходзіць абагульняльныя словы для групы аднародных прадметаў (лялька, мішка, поезд — цацкі; стол, крэсла — мэбля і г. д.); дыферэнцыраваць прадметы ў межах аднаго віду (посуд — чайны, сталовы, кухонны).

Вучыць адрозніваць і называць адзенне па прызначэнні (адзенне для гульні), па спосабу догляду за матэрыялам (мех нельга мыць), у залежнасці ад пары года (зімняе паліто, асенняя курткі). Прывучаць да парадку складвання адзення і абутку пры раздзяванні: верх, ніз, правы (з ворсам, больш яркім малюнкам, большым бляскам, з кішэнямі, гузікамі), левы (са швамі) бакі.

Удасканальваць уменні дзяцей арыентавацца ў памяшканні і на ўчастку дзіцячага сада (пакоі іншых груп, кабінет загадчыцы, урача, кухня), у бліжэйшым наваколлі (магазін, паліклініка, школа і г. д.).

Транспарт

Вучыць групуваць сродкі транспарту па спосабе перамяшчэння (наземны, паветраны, водны). Знаёміць з абсталяваннем транспартных сродкаў. Расшыраць уяўленні аб значэнні транспарту. Знаёміць з правіламі дарожнай бяспекі. Вучыць адрозніваць на слых трамвай, грузавыя і легкавыя аўтамашыны. Пазнаёміць са спецыяльнымі месцамі пераходу вуліцы (наземны, падземны пераход).

Вучыць выконваць правілы пажарнай бяспекі: не браць запалкі, не ўключаць электрычныя прыборы.

Фарміраваць у дзяцей уяўленні аб некаторых формах сувязі паміж людзьмі (праз лісты, тэлеграмы, пасылкі, размовы па тэлефоне).

Праца дарослых

Удакладняць, пашыраць канкрэтныя ўяўленні дзяцей аб рабочых прафесіях (кухарка, прачка, прадавец, будаўнік, шафёр), іх асноўных працоўных дзеяннях, выніках працы і яе значнасці. Знаёміць з матэрыяламі, прыладамі, машынамі (электрамясарубка, бульбачыстка, пральная машына, вагі), якія аблягчаюць працу чалавека, паскараюць працоўны працэс і атрыманне выніку. Пазнаёміць з працоўнай дзейнасцю бацькоў. Выхоўваць у дзяцей цікавасць і павагу да працы дарослых, жаданне дапамагчы ім, прынесці радасць (падарункам, вершам, малюнкам).

Пазнаёміць дзяцей з працай хлебарабаў. Выхоўваць павагу да іх працы і беражлівых адносін да хлеба.

Вучыць беражліва адносіцца да цацак, кніг, заахвочваць імкненне паправіць паломкі (звяртацца за дапамогай да дарослых, калі магчыма — выпраўляць самім).

Дзеці павінны ведаць і называць некаторыя ўстановы (дзіцячы сад) і прадпрыемствы (магазін) і разумець іх прызначэнне.

Нежывая прырода

Развіваць уяўленні дзяцей аб уласцівасцях аб'ектаў нежывой прыроды: камень — цвёрды, рознай велічыні, формы, колеру; лёд — цвёрды, слізкі, разбіваецца. Вучыць адрозніваць і называць дзень і ноч; стан надвор'я (завіруха, дождж); устанаўліваць прасцейшыя сувязі паміж з'явамі прыроды: дзьме ветрык — гайдаюцца галіны дрэў.

Жывая прырода

Працягваць вучыць распазнаваць асноўныя часткі раслін (ствол, галіны, лісце, карань), 2—3 віды дрэў (па форме лісця, колеры ствала), 2—3 віды травяністых раслін (па колеры кветкі, форме лісця). Вучыць называць месца, дзе расце садавіна, агародніна: у зямлі, на кусце, на галінках дрэва. Вучыць распазнаваць жывёл па знешняму вы-

гляду, характэрных прыметах, асаблівасцях будовы ў залежнасці ад спосабу перамяшчэння, месца пражывання, карысці, віду корма (напрыклад: карова — рогі, чатыры нагі, кароўнік, малако, трава).

Выхаванне цікавасці да роднага краю

Выхоўваць у дзяцей любоў да родных мясцін. Вучыць называць свой горад (пасёлак), вуліцу, на якой жывуць, дзе размешчаны дзіцячы сад, галоўную вуліцу, расказваць аб непаўторнасці кожнага кутка роднага краю, яго лясоў, азёр, рэк. Дзеці павінны ведаць, што жывуць у Беларусі. Галоўны горад Беларусі — Мінск. У Мінску прыгожыя вуліцы, плошчы, тэатры, цырк, музеі, фабрыкі і заводы, метро. Дарослыя самаадданай працай паляпшаюць стан горада: будуюць новыя дамы, лініі метро, закладваюць паркі і скверы.

Выхоўваць пачуццё сімпатыі да дзяцей розных нацыянальнасцей, выкарыстоўваючы народную творчасць (цацкі, фальклор), гульні, мастацкую літаратуру. Вучыць дзяцей пазнаваць нацыянальны касцюм беларусаў, сцяг Беларусі і герб свайго горада.

Знаёміць дзяцей з народнымі святамі, расказваць, як да іх рыхтуюцца.

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Адрозніваць прадметы ў залежнасці ад колеру, формы, матэрыялу, прызначэння; знаходзіць абагульняльнае паняцце для групы аднародных прадметаў; арыентавацца ва ўсіх памяшканнях дзіцячага сада і ў бліжэйшым наваколлі; выконваць элементарныя правілы дарожнай бяспекі; называць некаторыя ўстановы і прадпрыемствы, віды працы дарослых.

ЧАЦВЁРТЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Сям'я, знаёмыя асобы

Узбагачаць веды дзяцей аб сваёй сям'і, аб дамашняй працы дарослых членаў сям'і, аб клопаце аднаго аб адным, аб сумесных справах (падрыхтоўка да прыёму гасцей, да сямейных свят, агульная ўборка). Прывучаць клапаціцца аб блізкіх, заўважаць клопат аб сабе.

Арыенціроўка ў навакольным свеце

Вучыць дзяцей запамінаць дарогу ў дзіцячы сад, свабодна арыентавацца ў памяшканні і на пляцоўцы дзіцячага сада, у мікрараёне (ведаць, дзе знаходзіцца магазін, аптэка, паліклініка, пошта, школа, бібліятэка, кінатэатр, атэлье).

Працягваць вучыць распазнаваць і называць істотныя прыметы і асаблівасці навакольных прадметаў; разумець сувязь паміж прызначэннем, будовай і матэрыялам, з якога зроблены прадметы.

Замацоўваць веды правіл пажарнай бяспекі (недапушчальнасць дзеянняў з газавымі і электрычнымі плітамі, гульняў з запалкамі, электрапрыборамі). Вучыць называць свой адрас і тэлефон, набіраць нумары тэлефона пажарнай, міліцыі, хуткай дапамогі. Вучыць правілам бяспекі на вуліцы (не размаўляць з незнаёмымі, не адыходзіць далёка ад дома).

Паглыбляць веды аб якасцях навакольных прадметаў (колер, велічыня, форма і інш.); вучыць вызначаць іх размяшчэнне ў прасторы. Вучыць дзяцей групаваць прадметы па прыметах (прызначэнне, будова, матэрыял і інш.) шляхам параўнання пар і груп прадметаў аднаго віду (суценкі рознага колеру, фасону, памеру, з рознага матэрыялу).

Вучыць пазнаваць і называць матэрыялы: шкло, метал, скура, рызіна, папера; іх якасці (празрысты, цвёрды, мяккі, халодны, гладкі).

Вучыць дзяцей заўважаць прыгажосць і мэтазгоднасць абсталявання, развіваць ацэначныя адносіны да прадметнага асяроддзя, яго афармлення.

Транспарт

Вучыць дзяцей арыентавацца ў разнастайнасці транспартных сродкаў дадзенай мясцовасці. Удасканалваць веды правіл карыстання грамадскім транспартам (уступаць месца пажылым і хворым людзям). Знаёміць з некаторымі дарожнымі знакамі (пешаходны пераход, пункт медыцынскай дапамогі).

Выхаванне цікавасці да роднага краю

Выклікаць у дзяцей цікавасць да грамадскага жыцця, прывіваць любоў да родных мясцін. Замацоўваць веды

аб выдатных мясцінах роднага горада (пасёлка). Дзеці павінны ведаць, што сталіца Беларусі — Мінск, буйны і славыты горад. Іншыя вялікія гарады Беларусі — Брэст, Гомель, Магілёў, Віцебск, Гродна. Знаёміць дзяцей з дзяржавамі, што мяжуюць з Беларуссю. Фарміраваць добразычлівыя адносіны і цікавасць да жыцця людзей іншых нацыянальнасцей. Знаёміць з вырабамі народнага мастацтва (разьба па дрэве, роспіс, вырабы з саломкі, ільну, гліны, бяросты, саламяныя і гліняныя цацкі), з казкамі, тлумачыць прыказкі, прымаўкі.

Праца дарослых

Вучыць устанаўліваць узаемасувязі людзей у працы (шафёр прывёз у дзіцячы сад прадукты, заўгас іх прыняў і выдаў на кухню, повар падрыхтаваў абед, памочніца выхавальніка прынесла яду ў групу і накарміла дзяцей). Выхоўваць беражлівыя адносіны да рэчаў, прадметаў, прадуктаў, усяго таго, што створана працай чалавека.

Нежывая прырода

Фарміраваць уяўленні дзяцей аб святле і цемры (роль святла ў жыцці чалавека, жывёл, раслін; крыніцы святла — сонца, агонь, электрычнасць). Дапамагчы дзецям зразумець, як атрымліваецца цень (калі перад крыніцай святла паставіць перашкоду). Пашыраць веды аб гуках, шумах, якія даюць людзям інфармацыю аб з’яве ці прадмеце. Фарміраваць уяўленні аб паветры (роль чыстага паветра ў жыцці чалавека, жывёл, раслін; навокал заўсёды ёсць паветра, якое мае свае характарыстыкі: свежае, халоднае, цёплае, вільготнае); аб асноўных крыніцах цяпла, аб ролі цяпла ў жыцці ўсіх жывых істот (агонь — крыніца цяпла і святла). Засяродзіць увагу дзяцей на неабходнасці сцерагчыся агню, правілах карыстання ім, пазнаёміць з нумарам тэлефона 01.

Удакладняць уяўленні аб глебе, вадзе. Знаёміць дзяцей з роляй глебы ў жыцці чалавека, жывёл, раслін. Вучыць адрозніваць слой пажыўнай глебы ад грунту (пяску, камянёў, гліны).

Дапамагчы дзецям засвоіць, што адны прадметы плаваюць у вадзе, другія — тонуць. Засяродзіць увагу дзяцей на ролі чыстай прэснай вады ў жыцці жывых істот на Зямлі.

Фарміраваць уяўленні аб характарыстыках кожнага сезона: стан надвор'я, тэмпература паветра, даўжыня дня, стан жывёл, раслін, людзей.

Жывая прырода

Вучыць распазнаваць і называць расліны бліжэйшага наваколля (вызначаць пароды дрэў па характары прымет: у бярозы — атласная, пяшчотная кара, у топаля — вострыя, ліпкія, клейкія пупышкі з горкім пахам).

Выхоўваць у дзяцей беражлівыя адносіны да прыроды роднага краю. Знаёміць з дзейнасцю людзей, якія ахоўваюць прыроду і аднаўляюць яе.

Пашыраць веды аб мясцовых раслінах, аб працэсе вырошчвання садавіны і агародніны. Вучыць распазнаваць і называць 6—7 травяністых раслін лесу, лугу, саду, 2 віды траў, 3—4 віды пералётных птушак (па колеры, памеры, гуках, спосабах перамяшчэння); адрозніваць матылькоў, жукоў, пазнаваць стракоз, конікаў, мурашоў, камароў, пчол, жабу, яшчарку, ведаць спосабы іх жыцця, перамяшчэння (плаваюць, скачуць, лятаюць, лазяць па дрэвах і г. д.).

Вучыць распазнаваць па форме, афарбоўцы лісця, сцябла 5—6 пакаёвых раслін. Дзеці павінны усведамляць, што рост і развіццё раслін залежаць ад наяўнасці пэўных умоў: вільгаці, пажыўнасці глебы, святла, цяпла. Вучыць дзяцей вызначаць стан глебы: рыхлая, цвёрдая, сухая, вільготная.

Назіраць за знешнім выглядам (памеры, афарбоўка), паводзінамі (асаблівасці перамяшчэння, прыёму корму і г. д.) жывёл з кутка прыроды.

Пашыраць уяўленні дзяцей аб свойскіх і дзікіх жывёлах (адрозніваць іх па будове цела, месцах пражывання, карысці).

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Даваць звесткі аб сабе і сваёй сям'і; групуваць прадметы (адзенне, абутак, посуд, мэблю) у залежнасці ад матэрыялу, будовы, прызначэння; арыентавацца ў некаторых з'явах жывой і нежывой прыроды, разумець прычынныя залежнасці; мець абагульненыя уяўленні аб частках сутак, днях тыдня, зменах у свеце раслін і жывёл у залежнасці ад пары года.

Выхаванне цікавасці да роднага краю

Працягваць выхоўваць цікавасць і любоў да роднага краю. Мы — беларусы, наша Радзіма — Рэспубліка Беларусь.

Выхоўваць пачуццё павагі да людзей розных нацыянальнасцей. У Швецыі жывуць шведы, у Польшчы — палякі, у Расіі — расіяне. Кожная краіна, кожны народ адрозніваюцца ад іншых моваю, звычаямі, вопраткай, выглядам. Кожная дзяржава мае свае сімвалы. Гэта герб і сцяг.

Пашыраць, удакладняць веды дзяцей аб буйных гарадах Беларусі, плошчах, вуліцах, помніках. Дзеці павінны ведаць: сцяг, герб, гісторыю Беларусі (свайго горада); рэкі: Дняпро, Прыпяць, Нёман, Дзвіна; азёры: Нарач, Свіцязь; назвы краін СНД; паняцце славянскай нацыі; творы беларускіх і рускіх паэтаў, мастакоў, пісьменнікаў: А. С. Пушкіна, М. Ю. Лермантава, Я. Купалы, Я. Коласа, П. І. Чайкоўскага, І. І. Левітана, В. Бялыніцкага-Бірулі, М. Агінскага, В. Віткі, М. Савіцкага, Э. Агняцвет.

Пазнаёміць дзяцей з творамі беларускай і рускай народнай творчасці (хахламскія вырабы, дымкаўская гліняная цацка, беларускае ткацтва, вырабы з саломкі).

Праца дарослых

Фарміраваць уяўленне аб прамысловасці Беларусі (здабыча вугалю, солі, пашыў адзення). Расказваць аб змесце працы дарослых (месца работы, назва прафесіі, мэта работы, матэрыял, прылады і інструменты, працоўныя дзеянні і іх паслядоўнасць, вынік працы і значэнне), аб добрасумленных адносінах дарослых да сваёй працы, узаемасувязі людзей працы розных прафесій (мадэльер, закройшчык, прасавальшчыца, швачка).

Даць уяўленні аб будаўніцтве як важнай галіне народнай гаспадаркі. Дзеці павінны ведаць, што ў краіне будуюцца многа прадпрыемстваў, жылых дамоў, дзіцячых садоў. На будоўлі працуюць будаўнікі (мантажнікі, маляры, цесляры). Расказаць аб асноўных этапах будаўніцтва (закладка фундаменту, узвядзенне сцен, аздабленчыя работы), аб ролі машын і механізмаў (экскаватар, пад'ём-

ны кран, самазвал) у аблягчэнні і паскарэнні працы будаўнікоў, паляпшэнні якасці збудаванняў.

Фарміраваць веды аб змесце працы дарослых у сельскай гаспадарцы: апрацоўка зямлі, вырошчванне хлеба, агародніны, бавоўны, развядзенне жывёл. Вучыць называць асноўныя прафесіі сельскагаспадарчай працы: хлеба-робы, жывёлаводы, агароднікі (улічваючы мясцовыя ўмовы); знаёміць са зместам і вынікамі іх працы. Расказаць аб асноўных этапах працы калгаснікаў па вырошчванні хлеба (падрыхтоўка глебы да пасеву, догляд за пасевамі, уборка ўраджаю).

Фарміраваць уяўленні аб удзеле ў працы людзей розных прафесій, аб узаемасувязі горада і вёскі (вёска пастаўляе гораду сыравіну і прадукты харчавання, горад вёсцы — машыны, трактары, камбайны, сенакасілкі).

Выхоўваць у дзяцей клапацілівыя адносіны да хлеба, іншых прадуктаў харчавання, да матэрыялаў і прылад працы, беражлівасць да цацак, адзення, таму што на ўсё гэта затрачаны праца людзей і матэрыялы.

Узбагаціць веды дзяцей аб працы людзей па кіраванні транспартам, працоўных дзеяннях работнікаў транспарту, іх абавязках (хто кіруе транспартам, абслугоўвае пасажыраў у дарозе, рамантуе, правярае машыны перад рэйсам, забяспечвае бяспеку руху).

Фарміраваць уяўленні аб некаторых установах культурна-бытавога абслугоўвання насельніцтва (атэльє, пошта, бальніца, бібліятэка), аб іх прызначэнні, аб асноўных прафесіях людзей, якія працуюць у гэтых установах (прыёмшчык, сартавальнік, паштальён). Пазнаёміць з элементамі працоўнага працэсу гэтых прафесій.

Выхоўваць павагу да працоўнага чалавека, жаданне быць падобным да яго.

Сродкі перамяшчэння і сувязі

Даць уяўленне аб разнастайнасці спецыяльнага транспарту, яго абсталяванні механізмамі і ўстройствамі для выканання вызначанага віду работ (пажарная машына, снегаачышчальная, паліўная). Навучыць групаваць і параўноўваць розныя віды транспарту па асяроддзі перамяшчэння (наземны, водны, паветраны), па прызначэнні (пасажырскі, грузавы, спецыяльны); разумець залеж-

нась будовы транспартных сродкаў ад асяроддзя перамяшчэння, прызначэння і характару грузаў.

Вучыць правілам дарожнага руху, пазнаёміць з падзе-
лам праезнай часткі восевай лініяй, дарожнымі знакамі
(пешаходнае скрыжаванне, пункт харчавання, тэлефон,
месца стаянкі, пункт медыцынскай дапамогі). Практы-
каваць у выкананні правіл руху пешаходаў.

Даць веды аб пошце як установе сувязі: аб яе прызна-
чэнні — забеспячэнні прыёму, дастаўкі, перасылкі карэ-
спандэнцыі (пісьмы, паштоўкі, бандэролі, тэлеграмы), аб
узаемасувязях працы работнікаў пошты; аб выкарыстанні
машын для аблягчэння і паскарэння апрацоўкі і перавозкі
карэспандэнцыі.

Жывая і нежывая прырода

Пазнаёміць дзяцей з вядучымі ідэямі прыродазнаўст-
ва: развіцця, шматузроўневай арганізацыі, узаемасувязі
і ўзаемаадносін прыроды і чалавека.

Падвесці дзяцей да разумення фактаў змянення аб'ек-
таў, сувязі жывога арганізма з навакольным асяроддзем,
значэння прыроды для чалавека (чалавек — біясацыяль-
ная істота, належыць і да грамадства і да прыроды; зда-
роўе чалавека залежыць ад прыроды, якую трэба ахоў-
ваць).

Асноўныя тэмы: “Жывая істота” (чалавек, жывёла,
расліна), “Размнажэнне жывых істот” (дзеці людзей, дзеці
жывёл), “Разнастайнасць жывой і нежывой прыроды”,
“Нежывая прырода” (святло і цемра, гукі і шумы, павет-
ра, цяпло, агонь, глеба, вада, рух прадметаў як фізічная
з’ява, космас, сонца); “Сезоны”.

НАВУЧАННЕ ГУЛЬНІ

ПЕРШЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Фарміраваць спосабы гульнявой дзейнасці: уменне
выконваць гульнявыя дзеянні з цацкамі, аб’яднання не-
складаным сюжэтам, самастойна падбіраць 1—2 прадметы
для гульні. Заахвочваць дзяцей параўноўваць цацкі па

колеры, памеры, правільна называць прадметы, якія ўжываюцца ў гульні. У гульнях з пяском, вадой, снегам замацоўваць веды дзяцей пра ўласцівасці гэтых матэрыялаў.

Развіваць станоўчыя эмацыянальныя адносіны да іншых дзяцей. Прывучаць удзельнічаць у элементарных сумесных гульнях, якія арганізуюцца выхавальнікам.

Вучыць дзяцей выкарыстоўваць у якасці партнёра для гульні ляльку, ператвараць цацку ў дзеючы персанаж.

Падтрымліваць жаданне дзяцей гуляць у рухавыя гульні. Выкарыстоўваць рухавыя гульні з простым зместам, нескладанымі рухамі. Удзяляць увагу развіццю асноўных рухаў (хадзьба, бег, кіданне, пракочванне).

Праводзіць дыдактычныя гульні з мэтай замацавання навыкаў разнастайных дзеянняў з прадметамі, для развіцця ўвагі, мыслення, арыенціроўкі ў колеры, форме, велічыні прадметаў. Мэтазгодна выкарыстоўваць гульні з разборнымі цацкамі, з разразнымі малюнкамі з дзвюх частак. Ствараць умовы для засваення дзецьмі дзеянняў з прадметамі-прыладамі: забіваць утулкі, закручваць шрубы на цацачным варштаце, вылоўліваць цацкай-вудай пластмасавых рыбак.

У музычна-дыдактычных гульнях вучыць дзяцей успрымаць вышыню гукаў у межах актавы, адрозніваць па тэмбры два музычныя інструменты (дудачка і барабан), перадаваць плясканнем у далоні розную сілу гуку (ціхае і моцнае гучанне).

ДРУГІ ГОД НАВУЧАННЯ

У працэсе гульні з рознымі цацкамі і будаўнічым матэрыялам развіваць у дзяцей цікавасць да навакольнага свету, дапытлівасць, імкненне пазнаць уласцівасці прадметаў, з якімі яны гуляюць, заахвочваць параўноўваць, адрозніваць, называць іх.

Фарміраваць умненне гуляць побач, падтрымліваць і замацоўваць кароткачасовыя формы гульнівога ўзаемадзеяння. Дапамагаць дзецям аб'ядноўвацца ў маленькія групы (2—4 чалавекі) на аснове агульных інтарэсаў, асабістых сімпатый.

Працягваць знаёміць дзяцей са знешнімі і функцыянальнымі ўласцівасцямі цацак; заахвочваць жаданне вы-

карыстоўваць цацкі ў гульні (укачваць ляльку, катаць машыну, будаваць з кубікаў і г. д.)

Фарміраваць у дзяцей інтарэс і беражлівыя адносіны да лялькі, вучыць гульням з ёю (адзенем ляльку; пакачаем ляльку; пачастуем ляльку).

Вучыць дзяцей выконваць гульнявыя дзеянні, звязаныя паміж сабой і аб'яднаныя абагульняльным словам (лячыць — ставіць тэрмометр, рабіць укол, змазваць рану ёдам); фарміраваць прасцейшыя вобразна-выразныя ўменні пры выкананні ролі (жаба скача, мышка бяжыць дробненькімі крокамі).

Вучыць дзяцей выкарыстоўваць прасцейшы набор будаўнічага матэрыялу для пабудовы дома для лялькі, варт, мосціка, лесвіцы і да т. п.; абыгрываць свае пабудовы, звязваць з сюжэтам гульні (лялькі жывуць у пабудаваным доме, спяць на ложку з кубікаў, сядзяць на стале; машыны заязжаюць у гараж; мішка прыйшоў у госці ў домік да зайчыка).

Ствараць гульнявыя сітуацыі для фарміравання ў дзяцей умення самастойна арганізоўваць гульні. Узбагачаць дзіцячыя ўяўленні шляхам назірання за жыццём дарослых з бліжэйшага асяроддзя (праца повара, няні і іншых дарослых у дзіцячым садзе); выкарыстоўваць мастацкую літаратуру, лялечныя ценявы і настольны тэатр для паказу сцэн з жыцця, казак і г. д., прымяняць спецыяльныя дыдактычныя гульні.

Сюжэтна-ролевыя гульні: "Купанне лялек", "Пральня", "Пачастуем лялек", "Сям'я", "Цырульня", "Магазін", "Шафёры"; драматызацыя казак "Курачка-раба", "Рэпка".

Дыдактычныя гульні: "Пабудуй лесвіцу", "Чаго не хапае?", "Знайзі такую ж рэч", "Падбяры аднолькавыя малюнкi" (складванне разразных малюнкаў з 2—3 частак), "Знайзі пару".

Рухавыя гульні: "Гусі", "Пастух і статак", "Агурочак, агурочак", "Кеглі".

Прыцягваць дзяцей да гульняў-забаў на лузе, у лесе. Арганізоўваць гульні з мячыкам, абручамі, скакалкамі, садзейнічаць іх узнікненню ў калектыве дзяцей.

Выхоўваць у дзяцей цікавасць да цацак і гульняў, жаданне доўга гуляць з цацкамі.

Фарміраваць уменне дзяцей гуляць разам, садзейнічаць развіццю ролевых дзеянняў, вучыць адлюстроўваць у гульні асобныя дзеянні і ўзаемаадносіны людзей (маці корміць дачку і ласкава з ёю гаворыць; шафёр вязе дзяцей на машыне, клапаціцца аб тым, каб дзецям было ўтульна і весела).

Вучыць дзяцей выкарыстоўваць у ролевых гульнях будаўнічыя матэрыялы для стварэння пабудов (домік для лялькі, мэбля і інш.)

Праводзіць з дзецьмі назіранні за працай дарослых, дыдактычныя гульні па развіцці ролевых дзеянняў (з лялькай, чытанне мастацкай літаратуры, разгляданне карцінак).

Прывучаць дзяцей самастойна, без выхавальніка, развіваць нескладаныя сюжэты гульні ("Магазін", "Бальніца", "Дзіцячы сад", "Сям'я", "Воўк і казляняты", "Тры мядзведзі").

Фарміраваць у дзяцей уменне пры невялікай дапамозе дарослага выбіраць зручнае месца для гульні, ствараць неабходныя для яе ўмовы.

У працэсе дыдактычных гульняў працягваць практыкаваць дзяцей у вызначэнні, распазнаванні, называнні, класіфікацыі прадметаў з дапамогай слыху, адчувальнасці, смаку, нюху. Развіваць у дзяцей уменне зрокавага распазнавання прымет прадмета: формы (геаметрычнае лато), колеру ("Знайдзі такі ж колер", "Падбяры ўсе жоўтыя, сінія, зялёныя прадметы, карцінкі, цацкі, геаметрычныя фігуры"); фарміравання цэласнага вобраза прадметаў ("Збяры пірамідку, матрошку", "Складзі з дзвюх частак прадмет", "Якога прадмета не хапае?", "Якой часткі не хапае ў прадмеце?").

Вучыць групаваць прадметы (посуд — чайны, сталовы, кухонны; абутак — летні і зімні); параўноўваць часткі прадметаў, адбіраць аднолькавыя, размяшчаць у парадку паступовага павелічэння або памяншэння.

Працягваць вучыць дзяцей карыстацца цацкамі-ўкладшымамі (грыбы, матрошкі, кубы і г. д.), нанізваць, канст-

руваць цацкі з частак, фарміраваць у дзяцей уяўленні аб форме, колеры, велічыні цацак і іх размяшчэнні (уверсе, унізе).

Фарміраваць у дзяцей уменне выражаць у слове прадметныя дзеянні з цацкамі.

Вучыць вылучаць сенсорныя эталоны, формы, велічыні, колеры ў прадметах навакольнага асяроддзя і цацках; рабіць з 4—5 частак цэлае.

Сюжэтна-ролевыя гульні: "Пакатай ляльку на машыне", "Пачастуй ляльку (мішку, зайку)", "Дзіцячы сад", "Купанне лялькі (мішкі)", "Падарожжа на машыне", "Пакупкі ў магазіне".

Дыдактычныя гульні: "Цудоўны мяшэчак", лато "Малышам", "Пракаці шары ў варотцы", "Сабяры шары на нітку", "Мазаіка", "Збяры карцінку", "Угадай, хто пазваў?", "Геаметрычнае лато, лікавае лато", "Што мы п'ем, ядзім?".

ЧАЦВЁРТЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Заахвочваць дзяцей самастойна выбіраць тэму для гульні, развіваць яе сюжэт на падставе вопыту, набытага пры назіраннях за навакольным жыццём (жыццё сям'і, дзіцячага сада, праца дарослых), а таксама ведаў, сфарміраваных у працэсе карэкцыйнага навучання. Вучыць актуалізаваць веды, здабытыя з розных крыніц, адлюстроўваць іх у адзіным сюжэце гульні. Прывучаць дзяцей да пачатку гульні ўзгадняць яе план, сюжэт.

Фарміраваць уменне самастойна размяркоўваць ролі, падбіраць неабходныя для гульні атрыбуты, пабудовы ("Параход", "Прыстань", "Мост", "Вуліца" і г. д.)

Садзейнічаць выкананню засвоеных правіл і норм паводзін у сумеснай дзейнасці.

Вучыць дзяцей разнастайным тэатралізаваным гульням (настольны, ценявы, лялечны, пальчыкавы тэатр, драматызацыі па ролях). Заахвочваць і стымуляваць узнікненне гульнівай драматызацыі, гульні лялькамі.

Працягваць вучыць дзяцей выкарыстоўваць у гульніх прыродны матэрыял (пясок, гліну, снег, лёд), рабіць больш складаныя пабудовы.

У дыдактычных гульніх выхоўваць сенсорныя і разумовыя здольнасці дзяцей: назіральнасць, уменне абсле-

даваць прадметы, параўноўваць іх, заўважаць адрозненні ў іх прыметах (колера, форма, велічыня, матэрыял), вызначаць змены ў размяшчэнні прадметаў (спераду, ззаду, направа, налева, над, пад, пасярэдзіне, збоку). Развіваць уменне вызначаць па апісанні жывёлу, расліну, від транспарту (адгадваючы загадак). Вучыць складаць з частак цэлае: кубікі, посуд, мазаіку, малюнкi. Развіваць уяўленні аб навакольным свеце, здольнасць аб'ядноўваць прадметы па агульных прыметах; актывізаваць і папаўняць слоўнік дзяцей.

Заахвочваць самастойную арганізацыю дыдактычных гульняў з прадметамі, з настольна-друкаваным матэрыялам.

У музычна-дыдактычных гульнях вучыць дзяцей разпознаваць высокае і нізкае гучанне барабана і адпаведна перадаваць гэтыя ў рухах, станавіцца ў вялікія і маленькія кружкі, выконваць гульнявую песню, гульнявыя дзеянні ў адпаведнасці з характарам гучання музыкі.

Падтрымліваць жаданне дзяцей гуляць у рухавыя гульні. Прылучаць да сумеснай гульні, улічваючы зрок і індывідуальныя асаблівасці кожнага дзіцяці. Выкарыстоўваць рухавыя гульні з простым зместам, нескладанымі рухамі, аб'ядноўваць спачатку дзяцей у невялікія групкі, а потым збіраць усе групы ў адну. Паступова наладжваць гульні з больш складанымі правіламі і зменай відаў рухаў, уводзіць выкананне роляў.

Выхоўваць актыўнасць, самастойнасць, ініцыятыву дзяцей у рухавых гульнях рознай складанасці. Вучыць дакладна выконваць правілы гульні. Заахвочваць самастойна арганізоўваць рухавую гульню і даводзіць яе да канца. Развіваць уменне самастойна гуляць у класы, школу, мяч, серсо, бадмінтон, гарадкі, футбол.

Рухавыя гульні: "Бяжы да мяне", "Злаві мяч, сабачку, камара", "Поезд", "Верабейчыкі і аўтамабілі".

НАВУЧАННЕ ВЫЯЎЛЕНЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

ПЕРШЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Выхоўваць у дзяцей цікавасць да выяўленчага мастацтва, вучыць разглядаць карціны, ілюстрацыі, цацкі. Вучыць абследаваць, абмацаваць прадметы, цацкі. Наву-

чыць спосабам вобразнага адлюстравання з'яў рэчаіснасці, выкарыстоўваючы колер, лінію, пляму, даць першапачатковыя звесткі аб матэрыялах для малявання, лепкі.

І квартал

Маляванне. Вучыць разглядаць прадметы. Пазнаёміць з паперай. Вучыць правільна трымаць аловак, фламастэр, развіваць рух рукі. Вучыць праводзіць прамыя і замкнутыя лініі, арыентавацца на лісце паперы. Знаёміць з колерамі. Абуджаць імкненне адносіцца да малюнка як да выніку сваёй работы.

Лепка. Знаёміць з уласцівасцямі гліны: мяккая, лёгкая дзеліцца на кавалкі, можна ляпіць з яе. Вучыць ляпіць прадметы цыліндрычнай і акруглай формы.

Аплікацыя без наклеявання. Вучыць размяшчаць гатовыя формы на магнітнай дошцы, фланелёграфі (бусы, паветраныя шары).

II квартал

Маляванне. Вучыць дзяцей пазнаваць у цацках, на малюнках адлюстраванні знаёмых прадметаў, персанажаў, разумець, што (хто) на іх паказана. Вучыць перадаваць вобразы, кантрастныя спалучэнні каляровых плям, размяшчаць плямы на ўсім лісце паперы і абмежаванай прасторы.

Лепка. Вучыць ляпіць спачатку прадметы прастай формы (палачкі, слупочки, каўбаскі, шарыкі, абаранкі), а потым — больш складанай (снегавік).

Аплікацыя без наклеявання. Вучыць раскладваць гатовыя формы на фланелёграфі, аркушы паперы вышэй, ніжэй, побач, перадаваць вобразы, якія складаюцца з дзвюх частак (снегавік, грыбок).

III квартал

Маляванне. Вучыць праводзіць лініі ў вызначаным напрамку, развіваць выразнасць лініі, а таксама спалучэнні мазкоў (траўка нахілілася, сонейка ярка свеціць). Вучыць адлюстроўваць нескладаныя прадметы акруглай формы (сонейка, шарык, мячык); упрыгожваць мазкамі,

лініями папяровыя сілуэты розных прадметаў (ступенька, шапачка для лялькі).

Лепка. Працягваць вучыць ляпіць прадметы, якія складаюцца з дзвюх частак (вежа, неваляшка).

Аплікацыя без наклеивання. Вучыць раскладваць на фланелёграфі гатовыя формы кантрастных колераў. Вучыць складаць адлюстраванні некалькіх прадметаў з 2—3 частак (грыбок, домік, елачка).

IV к в а р т а л

Дзеці самастойна разглядаюць малюнкi, кніжкі-цацкі, пазнаюць знаёмыя вобразы ў іх, выконваюць аплікацыю без наклеивання, выкарыстоўваючы ўменні і навыкі, атрыманыя на занятках.

Выхавальнік праводзіць індывідуальную работу з дзецьмі, якія не авалодалі навыкамі правядзення прамых ліній, мазкоў, штрыхоў і г. д.

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Праводзіць прамыя і замкнутыя лініі; арыентавацца на лісце паперы; размяшчаць малюнкi на ўсім лісце паперы і на абмежаванай прасторы; распазнаваць зялёны, жоўты, чырвоны, сіні колеры; размяшчаць гатовыя формы на лісце паперы, фланелёграфі; валодаць паняццямі "вышэй", "побач", "ніжэй"; адлюстроўваць нескладаныя прадметы акруглай формы; ляпіць прадметы простаі і акруглай формы.

ДРУГІ ГОД НАВУЧАННЯ

Працягваць вучыць дзяцей абследаваць прадметы, цацкі. Выхоўваць жаданне выбіраць і разглядаць карцінкі, ілюстрацыі, сюжэтныя цацкі. Развіваць формаўтвараючыя рухі для перадачы вобразаў прадметаў і з'яў. Асвойваць тэхнічныя навыкі і ўменні ў маляванні, лепцы, аплікацыі (зафарбоўка, лепка з частак, наклеиванне).

I к в а р т а л

Маляванне. Вучыць дзяцей праводзіць лініі зверху ўніз, злева направа, перасякаць лініі (лентачкі, дарожкі,

плоцік), праводзіць лініі, замыкаючы іх у акругляя формы (шарык, абараначак, мячык). Вучыць дзяцей перадаваць прадметы і з'явы навакольнага свету рытмамі мазкоў, ліній (на дрэве асенняе лісце, дождж); маляваць прадметы акруглай формы рознай велічыні (вялікія, маленькія) і рознай шырыні (стужачкі шырокія, нітачкі для паветраных шароў тонкія); маляваць асобныя прадметы буйна, пасярэдзіне ліста. Вучыць упрыгожваць сілуэты прадметаў, выразанія з паперы (дыванок, хустка), пры дапамозе мазкоў, кропак, ліній. Вучыць дзяцей вызначаць асноўны колер прадметаў.

Лепка. Навучыць дзяцей раскатваць ком гліны або пластыліну паміж далонямі кругавымі рухамі (яблык, мяч, вішня), потым у даўжыню і рабіць з атрыманых форм абаранкі, кольцы, калёсікі.

Аплікацыя. Вучыць дзяцей складаць узоры з гатовых форм, чаргуючы іх па колеры (кружкі або квадраты двух колераў). Вучыць наклеіваць відарысы нескладаных прадметаў (мячыкі, яблыкі, пірамідкі), размяшчаючы іх па ўсім лісце паперы і ў пэўным месце.

ІІ к в а р т а л

Маляванне. Вучыць перадаваць вобразы прадметаў і з'яў наваколля шляхам спалучэння акруглай формы з прамымі лініямі (сонейка), прамых і нахіленых ліній (елачка), а таксама выкарыстоўваючы чатырохвугольныя формы (хустачкі, домік); паказваць, як надаць выразнасць вобразу пры дапамозе ліній, штрыхоў (вясёлы снегавік). Размяшчаць вобразы прадметаў, з'яў на ўсім лісце і на адной лініі.

Лепка. Працягваць вучыць раскатваць ком гліны або пластыліну паміж далонямі кругавымі рухамі (вішні, яблык), потым расплюшчваць яго (пячэнне і г. д.). Вучыць ляпіць розныя па велічыні прадметы (апельсіны і мандарыны).

Аплікацыя. Вучыць дзяцей складаць узоры на паласе, квадраце, крузе, чаргуючы па колеры гатовыя формы (кружкі, квадраты, кветкі, лісты); складаць і наклеіваць на паперу адлюстраванні з 2—3 частак.

III кварта л

Працягваць вучыць разглядаць сюжэтныя малюнкi, называць дзеяннi персанажаў, заўважаць колер i форму.

Маляванне. Вучыць перадаваць вобразы навакольнай рэчаіснасці, выкарыстоўваючы чатырохвугольныя формы (акенца, флажок); адлюстроўваць прадметы, якія складаюцца з акруглых i чатырохвугольных форм (вагончык, каляска); падбіраць колер, які адпавядае асобным прадметам (чырвоныя флажкі, жоўтыя кураняты). Упрыгожваць мазкамі, кропкамі, палоскамі сілуэты розных прадметаў, выразаных з паперы (сарафан, кубак, шарык).

Лепка. Вучыць ляпіць прадметы i фігуры персанажаў, якія складаюцца з некалькіх частак аднолькавай i рознай формы: шара, цыліндра, конуса. Пабуджаць перадаваць характэрныя прыметы вобраза (дзюба ў птушкі i г. д.).

Аплікацыя. Практыкаваць дзяцей у складаннi ўзораў з гатовых форм на квадраце, крузе i г. д. у пэўнай паслядоўнасці; складаць адлюстраваннi прадметаў чатырохвугольнай, акруглай формы (домік, кветкі i інш.)

IV кварта л

Заахвочваць дзяцей самастойна выконваць малюнкi, лепку, аплікацыю па задуме; выкарыстоўваць уменнi, атрыманыя на занятках.

Паграбаваннi да ведаў i ўменняў дзяцей на канец года

Адлюстроўваць некаторыя знаёмыя прадметы, з'явы, выкарыстоўваючы розныя сродкі выразнасці, колер, лінію, форму; арыентавацца ў велічыні, форме, колеры прадмета; правільна трымаць аловак, пэндзаль, фламастэр; перадаваць вобразы прадметаў i з'яў навакольнай шляхам спалучэння акруглай формы з прамымі лініямі; распазнаваць асноўны колер прадметаў; складаць узоры з гатовых форм на паласе, квадраце, крузе.

ТРЭЦІ ГОД НАВУЧАННЯ

Працягваць фарміраванне ўяўленняў аб форме прадметаў, іх будове, колеры, развіваць каардынацыю рухаў рук.

І квартал

Маляванне. Удасканальваць уменне перадаваць у малюнку прадметы акруглай, авальнай, прамавугольнай і трохвугольнай формы; роўна праводзіць вертыкальныя, гарызантальныя і нахіленыя лініі, размяшчаць прадметы ў рад, на адной гарызантальнай лініі або на ўсім лісце. Фарміраваць уменне выкарыстоўваць спалучэнні колераў для стварэння выразных вобразаў.

Вучыць складаць узоры з лінейных (штрыхі, кругі) і раслінных (лісце, кветкі) элементаў на геаметрычных формах і сілуэтах адзення.

Пазнаёміць дзяцей з беларускім геаметрычным арнамантам (тонкія і шырокія лініі, крыжыкі), з дымкаўскім роспісам (пункты, прамыя лініі, кругі).

Лепка. Удасканальваць прыёмы раскачвання кома гліны або пластыліну прамымі і кругавымі рухамі далоней. Вучыць перадаваць круглую, авальную, цыліндрычную форму прадметаў, іх характэрныя дэталі (яблык, морква); ляпіць знаёмых жывёл (качка, рыбка).

Аплікацыя. Вучыць правільна трымаць нажніцы і дзейнічаць імі (наразаць вузкія і шырокія палоскі). Вучыць дзяцей складаць узоры прадметаў з палосак (лесвіца, дрэва), а таксама з некалькіх частак (пабудова, флажок); ствараць узоры з нескладаных элементаў беларускага арнаменту (трохвугольнік, квадрат, палоскі) на геаметрычных формах і сілуэтах адзення, прадметаў быту, выразных на паперы, выкарыстоўваючы паўтор і чаргаванне элементаў узору.

ІІ квартал

Знаёміць дзяцей з рознымі відамі выяўленчага мастацтва. Пры разгляданні ілюстрацый вучыць заўважаць характэрныя асаблівасці персанажаў (вобразы пацешак, лічылак, калыханак у ілюстрацыях В. Басалыгі і Н. Паплаўскай да кнігі “Ладачкі-ладкі”, узаемаадносіны паміж імі. Выклікаць цікавасць да вобраза ў скульптуры малых форм (“Медзведзяняты” Я. Чарушына), а таксама ў народных цацках.

Маляванне. Вучыць дзяцей перадаваць у малюнках простыя прадметы наваколля, іх будову, форму, размя-

шчэнне частак (уверсе, унізе, з аднаго боку, з другога), афарбоўку (елка, снегавік). Вучыць замалёўваць пэндзлем, алоўкам невялікія часткі прадмета, малюнка, весці лініі плаўна, не мяняючы іх напрамку; складаць узоры з каляровых кропак, ліній, рытмічна паўтараючы іх на паперы рознай формы (палоска, квадрат); праводзіць пэндзлем роўныя палоскі, рабіць роўныя мазкі, развіваць пачуццё пазнавання колераў.

Працягваць знаёміць дзяцей з беларускім народным арнамантам (зорачкі, ражкі, прамыя лініі, якія перакрываюцца).

Лепка. Вучыць ляпіць прадметы з некалькіх частак, правільна размяшчаючы іх адносна адзін аднаго, захоўваючы элементарныя прапорцыі (снягурачка, снежная баба, дзяўчынка ў доўгай сукенцы). Ствараць сюжэтныя кампазіцыі разам з выхавальнікам.

Аплікацыя. Вучыць перадаваць прадметы квадратнай, прамавугольнай, трохвугольнай, трапецападобнай формы і з некалькіх розных форм (церамок, лодачка), а таксама спосабам абрывання (воблакі, снегавік і інш.).

Упрыгожваць сілуэты адзення з паперы (сукенка, світэр, шапка) знаёмымі элементамі беларускага арнаменту.

III квартал

Вучыць дзяцей успрымаць выяўленча-вобразныя сродкі ў ілюстрацыях: выразнасць поз, жэстаў персанажаў, маляўнічасць касцюмаў і г. д. У скульптуры малых форм вучыць бачыць рух, жэст, выразнасць вобраза.

Маляванне. Вучыць дзяцей перадаваць разнастайнасць форм і размяшчэнне частак прадмета, некаторыя дэталі; размяшчаць адлюстраванні прадметаў па адной лініі, аб'ядноўваючы іх адзіным зместам (дом, побач дрэва, пад дрэвам лаўка, дзяўчынка пайшла гуляць і г. д.).

Працягваць вучыць маляваць элементы ўзору (мазкі, кропкі, прамыя палоскі); састаўляць узоры на квадраце, крузе, размяшчаючы іх рытмічна, паслядоўна, пасярэдзіне, па баках, па вуглах; выкарыстоўваць у аздабленні папяровых форм (сілуэты адзення, посуду) элементы беларускага геаметрычнага арнаменту.

Лепка. Вучыць ляпіць прадметы полай формы (місачка, талерачка), а таксама прадметы, якія складаюцца з розных форм (лялька, птушка).

Падводзіць дзяцей да перадачы персанажаў у дзеянні, а таксама выразнасці вобраза (зайчык-паскакайчык).

Аплікацыя. Вучыць вырэзваць з прамавугольнай прадметы круглай і авальнай формы (снегавік, агародніна), закругляць вуглы, састаўляць узоры з геаметрычных фігур на паперы рознай формы.

IV квартал

Заахвочваць дзяцей самастойна разглядаць творы выяўленчага мастацтва, звяртаць увагу на змест і сродкі выразнасці. У індывідуальнай рабоце з дзецьмі замацоўваць атрыманыя ўменні.

Тэхніка малявання. Працягваць вучыць правільна карыстацца алоўкам і пэндзлем: у працэсе зафарбоўвання весці пэндзлем толькі ў адным напрамку; зафарбоўваць малюнку алоўкамі без прасветаў, па касой, па акружнасці, не выходзячы за межы контуру; фарміраваць звычку адвольнага змянення размаху пры афарбоўванні.

Вучыць правільна маляваць вертыкальныя і гарызантальныя лініі фарбай і алоўкамі (пры маляванні фарбай весці пэндзаль па ворсе ў адным напрамку; пры маляванні алоўкам вертыкальных ліній рука рухаецца з боку лініі, паралельна ёй, пры маляванні гарызантальных — унізе лініі, перпендыкулярна ёй).

Тэхніка лепкі. Вучыць ляпіць не толькі далонямі, але і пальцамі (згладжваць паверхню лепкі, заканчваць апрацоўку формы пальцамі); вучыць карыстацца стэкай. Апрацоўваць прыёмы прышчэпвання, зашчэпвання, адцягвання, прымазвання. Пазнаёміць з тэхнікай роспісу фарбамі вылепленых вырабаў.

Тэхніка аплікацыі. Вучыць трымаць нажніцы вялікім і сярэднім пальцамі правай рукі, прытрымліваць указальным.

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Перадаваць у малюнку прадметы круглай, авальнай, прамавугольнай і трохвугольнай формы, роўна праводзіць гарызантальныя, вертыкальныя лініі, размяшчаць прадметы ў рад або на ўсім лісце; ляпіць прадметы з некалькіх частак, правільна размяшчаючы іх адносна адзін аднаго, захоўваць элементарныя прапорцыі; правільна карыстацца нажніцамі, алоўкам, пэндзлем, зафарбоўваць малюнку без прасветаў, не выходзячы за межы контуру.

Удасканалваць уяўленні дзяцей аб форме прадметаў, велічыні, колеры; аб размяшчэнні частак прадметаў, іх адноснай велічыні; аб падабенстве прадметаў і іх адрозненнях.

Выхоўваць цікавасць да розных відаў выяўленчага мастацтва, фарміраваць уменне мастацка-вобразнага адлюстравання прадметаў, з'яў, выкарыстоўваючы колер, форму, рытм.

І к в а р т а л

Пазнаёміць дзяцей з рознымі відамі выяўленчага мастацтва (жывапіс, графіка, скульптура, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва). Выклікаць эмацыянальныя адносіны да адлюстраванай з'явы, вобраза. Вучыць разумець настрой мастацкіх твораў.

Маляванне. Вучыць дзяцей маляваць з натुरы і па ўяўленні; перадаваць форму, велічыню, афарбоўку прадметаў і іх размяшчэнне, а таксама адрозненні ў велічыні і прапорцыях (высокія і нізкія дрэвы); па-свайму густу падбіраць колер.

Вучыць выбіраць адпаведнае зместу малюнка стано-вішча ліста паперы (гарызантальнае або вертыкальнае); перадаваць простую перспектыву ў малюнку (на пярэднім плане маляваць больш буйна, на заднім — больш дробна).

Пазнаёміць з беларускім раслінным арнамантам (кветка льну, васілёк, каласкі і інш.), а таксама з элементамі ўзору (траўка, кветка, ягады, лісце і інш.), спалучэннямі колераў, кампазіцыяй, характэрнымі для хахламскага роспісу.

Лепка. Вучыць дзяцей ляпіць знаёмыя прадметы з натуры, перадаючы характэрныя дэталі, скарыстоўваючы рух усёй кісці рукі і галоўным чынам рух пальцаў. Вучыць сюжэтнай лепцы аднародных прадметаў, размяшчаючы іх на дошцы, на глінянай падстаўцы.

Вучыць дзяцей ствараць вобразы па матывах народных цацак: беларускай (пеўнік, сабачка), дымкаўскай (козлік),

---

* Разлічаны на дзяцей 5—7 гадоў.

а таксама рэльефныя адлюстраванні на гліняных пласцінах (кветка, галінка рабіны).

Аплікацыя. Замацаваць уменне выказаць з папяровых прамавугольнікаў акруглыя формы (грыбы, асеннія лісточкі, куранят і г. д.). Вучыць складаць узоры на паперы рознай формы па матывах беларускага арнаменту (дыван, сурвэтка). Працягваць знаёміць са спосабам абрывання.

ІІ к в а р т а л

Знаёміць з выяўленчымі сродкамі мастацтва: у жывапісе, ілюстрацыі — каларыт, форма, кампазіцыя; у скульптуры — аб'ём, сілуэт, матэрыял; у дэкаратыўна-прыкладным мастацтве — колер, стылізацыя форм, адпаведнасць узораў форме і прызначэнню вырабу.

Маляванне. Вучыць дзяцей у малюнку перадаваць нескладаны рух чалавечай фігуры (лялька танца, дзеці займаюцца фізкультурай); адлюстроўваць некалькі прадметаў, аб'ядноўваючы іх адзіным зместам (карціны прыроды, сюжэт казкі, верша, песні).

Вучыць складаць узоры на паперы рознай формы і папяровых сілуэтах, якія адлюстроўваюць прадметы быту (адзенне, посуд і інш.)

Лепка. Вучыць дзяцей у лепцы з натуры і па ўяўленні перадаваць характэрныя прыметы прадметаў (доўгі і кароткі, тоўсты і тонкі), ствараць выразны вобраз жывёлы ў руху, захоўваць адносную велічыню частак (зайчык).

Працягваць вучыць дзяцей ствараць вобразы па матывах беларускай (зайчык) і рускай (дымкаўскі конік) цацак. Вучыць ляпіць посуд, упрыгожваць яго роспісам, рэльефам.

Аплікацыя. Працягваць вучыць дзяцей карыстацца нажніцамі. Навучыць дзяцей выказаць адразу некалькі аднолькавых форм з паперы, складзенай гармонікам, а прадметы сіметрычнай формы — з паперы, складзенай удвая (посуд, цацкі, пятрушка).

ІІІ к в а р т а л

Маляванне. Вучыць заўважаць выразныя сродкі малюнкаў, якія выкананы пяром, алоўкам, акварэллю.

Працягваць вучыць дзяцей перадаваць розны характар руху фігуры чалавека, жывёл, дабіваючыся выразнасці вобраза, ствараць элементарныя псіхалагічныя характарыстыкі персанажаў (добры, злы, страшны і г. д.).

Вучыць дзяцей падбіраць фон паперы і спалучэнне фарбаў для перадачы адпаведнага каларыту веснавых з'яў, выкарыстоўваць кантрастныя і пастэльныя гамы колеру; перадаваць прасцейшую перспектыву ў малюнках.

Замацаваць уменне маляваць узоры па матывах беларускага роспісу, вышыўкі, ткацтва, хахламскага роспісу на сілуэтах з паперы ў выглядзе прадметаў быту, адзення і інш.

Лепка. Працягваць ляпіць посуд з гліны, фігуру чалавека, жывёл у руху (лялькі танцуюць).

Аплікацыя. Замацоўваць уменне выказаць розныя формы (прамавугольнік, трохвугольнік, авал); вучыць выконваць сюжэтную аплікацыю (ваза з кветкамі, птушкі на галінцы), ствараць узоры па матывах беларускага арнаменту, спалучаючы колеры элементаў паміж сабой.

IV к в а р т а л

Прывучаць дзяцей самастойна разглядаць творы мастацтва, звяртаць увагу на змест і сродкі выразнасці (рытм, форма, кампазіцыя).

Праводзіць індывідуальныя заняткі, каб дапамагчы дзецям замацаваць уменні па тэхніцы малявання, лепкі, выразання.

Маляванне. Пазнаёміць дзяцей з тэхнікай малявання акварэллю. Вучыць змешваць фарбы (на палітры) для атрымання новых колераў і адценняў; атрымліваць светлыя тоны; зафарбоўваць малюнак, змяняць амплітуду руху пры маляванні дробных і буйных адлюстраванняў (больш павольна рухаць алоўкам, зафарбоўваць кароткімі штрыхамі дробныя малюнкi і ля краю контуру; буйныя адлюстраванні, сярэдзіну зафарбоўваць буйнымі размашыстымі рухамі).

Лепка. Пазнаёміць з пластычным спосабам лепкі (з цэлага кавалка). Вучыць карыстацца стэкамі рознай формы.

Аплікацыя. Вучыць выказаць на вока і па контуры з паперы, складзенай удвая ці ў некалькі разоў, спалучаць прыёмы вырэзвання і абрыўнай аплікацыі для стварэння выразнага вобраза.

Патрабаванні да ведаў і ўменняў дзяцей на канец года

Перадаваць форму, велічыню, афарбоўку, размяшчэнне прадметаў, а таксама адрозненні ў велічыні і прапарцыях; ляпіць з натуры і па ўяўленні знаёмыя прадметы, перадаючы характэрныя рысы, карыстацца стэкай; правільна карыстацца нажніцамі; выказаць розныя формы на вока і па контуры з паперы; выконваць аплікацыю метадам абрывання; змешваць фарбы (на палітры) для атрымання новых колераў і адценняў; атрымліваць светлыя тоны; зафарбоўваць малюнак у адпаведнасці з формай адлюстравання.

КАНСТРУЯВАННЕ

ПЕРШЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Пазнаёміць дзяцей з асноўнымі дэталямі будаўнічага канструктара (кубікі, цаглінкі, пласціны), іх канструктыўнымі ўласцівасцямі (форма, велічыня, устойлівасць).

Вучыць размяркоўваць цаглінкі на плоскасці для складання розных па прызначэнні пабудоў; камбінаваць рознае размяшчэнне дэталей будаўнічага канструктара, ствараючы простыя канструкцыі.

Вучыць называць зробленыя пабудовы, абыгрываць іх, разбіраць пасля заняткаў, акуратна складаць дэталі ў каробку.

Падводзіць да разумення ўзаемазалежнасці ўстойлівых дэталей будаўнічага канструктара ад іх размяшчэння адносна плоскасці, на якой яны знаходзяцца. Развіваць простыя канструктарскія ўменні (накладваць, прыстаўляць, прыклеіваць).

Вучыць дзяцей будаваць нескладаныя канструкцыі з будаўнічага канструктара: з двух кубікаў і пласціны — лаву, браму, з вертыкальна пастаўленых пласцін ці цаглінак — плот і г. д.

Вучыць будаваць для сюжэтных гульніў мэблю: канапу з дзвюх цаглінак; ложачак з цаглінкі, пакладзенай плазам, і дзвюх цаглінак па краях; будаваць адначасова два прадметы, якія адрозніваюцца па канструкцыі і па прызначэнні: стол і зэдлік, канапу і зэдлік; будаваць лес-

вічку з кубікаў ці цаглінак, рабіць для сюжэтнай гульні хатку з вокнамі і дзвярыма з чатырох цаглінак і трохграннай прызмы.

Вучыць дзяцей выкарыстоўваць пабудаваныя канструкцыі для сюжэтнай гульні з цацкамі. Навучыць адбіраць будаўнічыя дэталі розных памераў (на сталё — сярэднія, дробныя; на падлозе — буйныя), параўноўваць іх па форме, велічыні, колеры.

Выхоўваць у дзяцей зацікаўленасць і жаданне займацца канструктарскай дзейнасцю ва ўмовах супрацоўніцтва і індывідуальнай работы.

Вучыць выказваць эмацыянальную спагадлівасць да эстэтычнага выгляду пабудоў.

Фарміраваць уменне разглядаць і аналізаваць узоры і ўласныя пабудовы, пазнаваць у іх знаёмыя аб'екты з навакольнага асяроддзя.

Прывучаць дзяцей актыўна карыстацца ўяўленнямі аб асноўных будаўнічых дэталях, уласцівасцях і якасцях аб'ёмных геаметрычных форм (пажадана буйных).

Вучыць арыентавацца ў прасторавым размяшчэнні асноўных будаўнічых элементаў у адпаведнасці з задумай пабудовы.

Фарміраваць уменне параўноўваць элементы будаўнічага канструктара па форме, велічыні, колеры.

Вучыць выкарыстоўваць іншыя матэрыялы ў канструктарскай дзейнасці (палачкі, шнуры, каробкі, прыродныя матэрыялы і інш.).

ДРУГІ ГОД НАВУЧАННЯ

Вучыць распазнаваць і называць асноўныя будаўнічыя дэталі (кубик, прызма, пласціна), іх канструктыўныя ўласцівасці; складаць з іх пабудовы на аснове атрыманых уменняў.

Падводзіць дзяцей да прасцейшага аналізу зробленых пабудоў, удасканалваць канструктарскія ўменні.

І к в а р т а л

Вучыць размяшчаць цаглінкі на плоскасці гарызонтальна для складання розных па прызначэнні пабудоў;

камбінаваць рознае размяшчэнне дэталей будаўнічага матэрыялу, ствараючы простыя канструкцыі; адрозніваць прасторавыя прыметы (кароткі—доўгі, вузкі—шырокі) і правільна называць іх.

II квартал

Вучыць размяшчаць цаглінкі вертыкальна, у рад, па крузе, па чатырохвугольніку; злучаць дэталі шчыльна (загародка, штыкетнік), а таксама на адлегласці адна ад другой (брама); распазнаваць і называць прасторавыя прыметы (нізкі плот, высокая брама).

III квартал

Вучыць змяняць пабудовы двума спосабамі, замяняючы адны дэталі другімі, адрозніваць часткі пабудовы па велічыні і называць іх (вялікая—маленькая, доўгая—кароткая, шырокая—вузкая, высокая—нізкая).

IV квартал

Развіваць у дзяцей жаданне рабіць пабудовы па ўласнай задуме. Працягваць вучыць абыгрываць пабудовы, аб'ядноўваць іх па сюжэце (дарожка і дом — вуліца; стол, крэсла, канапа — лялечны пакой); разбіраць пабудовы, акуратна збіраць дэталі ў каробку.

Вучыць дзяцей разумець, што розныя будынкі адлюстроўваюць уласцівасці існуючых прадметаў. Дзеці з парушаным зрокам павінны ўмець бачыць прадмет і яго ўласцівасці ў адлюстраванні, называць іх словамі.

Падводзіць дзяцей да самастойнага прадметнага адлюстравання ў канструктарскай дзейнасці.

ТРЭЦІ ГОД НАВУЧАННЯ

Працягваць вучыць распазнаваць і называць асноўныя будаўнічыя дэталі (цаглінка, кубік, пласціна, прызма); складаць з іх пабудовы на аснове атрыманых уменняў. Тлумачыць, як карыстацца дэталямі з улікам іх канструктыўных уласцівасцей (устойлівасць, форма, велічыня).

Вучыць дзяцей аналізаваць ўзоры і зробленыя пабудовы: выдзяляць часткі і дэталі, іх прасторавае размя-

шчэнне. Фарміраваць абагульненыя ўяўленні пра адпаведныя пабудовы.

Вучыць будаваць па перайманні дзеянняў выхавальніка, па ўзоры, малюнку, слоўным апісанні, уяўленні (пасля абследавання пабудоў). Вучыць самастойна выбіраць патрэбныя дэталі па велічыні і форме.

Вучыць планаваць паслядоўнасць складання пабудовы. Развіваць уменне ствараць пабудовы ў адпаведнасці з уласнай задумай.

Вучыць дакладна перадаваць асноўныя ўласцівасці і адносіны прадметаў: форму (круглую, прамавугольную, трохвугольную, авальную, квадратную і падобныя да іх); колер (чырвоны, ружовы, блакітны, карычневы, жоўты, зялёны, сіні, белы, чорны); суаднясенне велічынь (доўгі—кароткі, высокі—нізкі, вялікі—маленькі); прасторавыя адносіны (унізе, уверсе, побач, каля).

Абазначаць вынікі ўспрымання моўнымі сродкамі. Апісваць прадметы фразамі.

Выхоўваць станоўчыя ацэначныя адносіны дзяцей да вынікаў сваёй канструктарскай дзейнасці і дзейнасці таварышаў. Падводзіць да самастойнай ацэнкі працы (“такі—не такі”, “прыгожа—не прыгожа”, “дакладна—не дакладна”).

І к в а р т а л

Вучыць складаць розныя пабудовы аднаго і таго ж аб’екта, падбіраць адпаведныя дэталі па форме, колеры, змяняць пабудовы па шырыні і вышыні. Вучыць супастаўляць гатовую пабудову з узорам, знаходзіць аднолькавыя і адрозненні, папраўляць памылкі.

ІІ к в а р т а л

Працягваць вучыць дзяцей будаваць розныя канструкцыі аднаго і таго ж аб’екта, карыстаючыся новымі наборымі будаўнічых канструктараў, фарміраваць абагульненыя ўяўленні аб гэтых аб’ектах.

Знаёміць з новымі відамі матэрыялаў (папера, прыродны матэрыял), іх канструктыўнымі ўласцівасцямі. Вучыць згінаць прамавугольныя лісты паперы папалам, сумяшчаючы стораны і вуглы.

III квартал

Вучыць збіраць пабудовы ў адпаведнасці з памерамі цацак, карыстаючыся пры гэтым дэталямі рознага колеру. Вучыць рабіць цацкі з паперы.

IV квартал

Фарміраваць уяўленні аб непадобных частках адных і тых жа канструкцый у залежнасці ад іх прызначэння (мост — пешаходны, чыгуначны; будынкі — дом, магазін, кінатэатр, вакзал).

ЧАЦВЁРТЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Працягваць вучыць дзяцей распазнаваць і называць дэталі будаўнічага канструктара (кубik, пласціна, брусок, прызма); тлумачыць, як карыстацца дэталямі з улікам іх канструктыўных уласцівасцей (устойлівасць, форма, велічыня).

Вучыць планаваць паслядоўнасць працэсу складання пабудовы. Развіваць уменне ствараць пабудовы ў адпаведнасці з асабістай задумай.

Фарміраваць уменне аналізаваць узоры пабудоў: вылучаць часткі, дэталі частак, іх прасторавае размяшчэнне, прапорцыі; фарміраваць абагульненыя ўяўленні пра адпаведныя пабудовы. Вучыць дзяцей будаваць прадметы складанай формы, пры аналізе ўзору звяртаць увагу не толькі на агульную форму, колер, які вызначае прадмет, але і на яго галоўныя, уласцівыя толькі яму часткі, разумець яго функцыянальнае прызначэнне.

Вучыць дзяцей самастойна абследаваць новыя прадметы, успрымаючы формы і памеры навоабмацак.

Знаёміць дзяцей з новымі відамі матэрыялаў (папера, прыродныя матэрыялы) і іх канструктыўнымі ўласцівасцямі.

I квартал

Удасканальваць уменне складаць розныя пабудовы аднаго і таго ж аб'екта, падбіраць адпаведныя дэталі па форме, памеры; змяняць пабудовы па шырыні і вышыні. Пабудова па ўзоры вуліцы, машыны, гаража, метро.

II квартал

Працягваць вучыць дзяцей будаваць розныя канструкцыі аднаго і таго ж аб'екта (напрыклад, трамвайчыкі), самастойна змяняць іх вышыню, даўжыню і шырыню, фарміраваць абагульненыя ўяўленні аб гэтых аб'ектах. Пабудова пакою для лялькі па ўзоры і па плане; пабудова маста па ўзоры і па апісанні. Самастойная замалёўка канструкцыі.

Замацоўваць уменне згінаць прамавугольныя лісты паперы папалам, сумяшчаючы стораны і вуглы (альбом, ёлачныя гірлянды флажкоў).

III квартал

Вучыць дзяцей канструяваць па задумцы.

Фарміраваць уяўленні аб непадобных частках адных і тых жа канструкцый у залежнасці ад іх прызначэння.

Працягваць вучыць збіраць пабудовы ў адпаведнасці з памерамі цацак, карыстаючыся пры гэтым матэрыяламі рознага колеру.

Практыкаваць у вырабе цацак з паперы, сагнутай папалам (домік, аўтобус); наклеіваць на цацкі розныя дэталі.

IV квартал

Вучыць збіраць аб'екты з дробных і буйных дэталей будаўнічага канструктара, скрынак, дошчачак; самастойна падбіраць будаўнічыя дэталі з улікам іх канструктыўных уласцівасцей.

Заахвочваць дзяцей майстраваць вырабы з прыроднага і іншага матэрыялу (скрынкі, шпулькі). Для замацавання дэталей карыстацца клеем і пластылінам.

Вучыць канструяваць з гатовых геаметрычных аб'ёмных форм і тэматычных канструктараў і ў тэхніцы арыгамі; самастойна ствараць адным спосабам разнастайныя цацкі.

ПЯТЫ ГОД НАВУЧАННЯ

Вучыць дзяцей аналізаваць канструкцыі, параўноўваючы іх з узорам: выдзяляць іх часткі, вызначаць пры-

значэнне пабудоў і іх прасторавае размяшчэнне. Прывучаць знаходзіць канструктыўныя рашэнні, планаваць працэс складання пабудовы.

Пазнаёміць з новымі дэталямі і іх уласцівасцямі (разнастайнымі па форме і велічыні брускамі, цыліндрамі). Вучыць замяняць адны дэталі другімі, не парушаючы асноўнай канструкцыі.

Вучыць будаваць на аснове назіранняў, па малюнку, фатаграфіі, простагай схеме; самастойна падбіраць неабходны будаўнічы матэрыял; выконваць калектыўную работу.

Развіваць канструктарскую дзейнасць.

І к в а р т а л

Вучыць намячаць контуры будучай пабудовы (агароджаваць плошчы розных канфігурацый); ствараць розныя канструкцыі аднаго і таго ж аб'екта з улікам азначаных умоў (грузавыя машыны). Пабудова па апісанні моста праз шырокую і вузкую раку, моста для пешаходаў і моста для транспарту разам з наступнай замалёўкай канструкцыі; па малюнку-ўзоры — трохэтажнага будынка з двума пад'ездамі; па ўзоры — плошчы і вуліцы.

ІІ к в а р т а л

Вучыць выяўляць залежнасць канструкцыі ад яе практычнага прызначэння і ствараць пабудовы ў адпаведнасці з сюжэтам гульні (горкі, гараж). Пабудова па малюнку-ўзоры вуліцы, плошчы; па апісанні — дзіцячага сада.

ІІІ к в а р т а л

Вучыць самастойна знаходзіць спосабы рашэння канструктыўных задач, канструюваць на падставе разнастайных узораў (схем, чарцяжоў); выкарыстоўваць розныя будаўнічыя матэрыялы ў залежнасці ад мэты пабудовы.

ІV к в а р т а л

Фарміраваць уменне ўвасабляць уласныя канструктыўныя задумы; замацоўваць уменне вар'іраваць канструкцыі аднаго і таго ж прадмета, выконваць калектыўнае заданне.

ФАРМІРАВАННЕ ЭЛЕМЕНТАРНЫХ МАТЭМАТЫЧНЫХ УЯЎЛЕННЯЎ

ДРУГІ ГОД НАВУЧАННЯ*

І к в а р т а л

Колькасць і лічэнне. Вучыць дзяцей пералічваць і паказваць па парадку размешчаныя гарызантальна сгрупаваныя прадметы ад 1 да 3, мяняючы іх месцамі; складаць групу прадметаў і вылучаць з яе адзін прадмет; знаходзіць адзін і многа аднолькавых прадметаў у бліжэйшым навакольным асяроддзі; разумець сэнс пытання "Колькі?" і пры адказе карыстацца словамі *адзін, многа, ніводнага*.

Развіваць уменне параўноўваць групы па колькасці прадметаў; устаўляць іх тоеснасць шляхам прыкладвання і накладвання элементаў мноства.

Вучыць лічэнню (у межах 3), знаходзіць у радзе з 3 прадметаў першы, другі, трэці. Практыкаваць уключэнне у гульні слоўнай інструкцыі: "Дзе тут першы, другі, трэці?". Дабаўляць да меншай групы прадметы і ўстаўляць роўнасць паміж групамі.

Велічыня. Вучыць параўноўваць прадметы кантрастных і аднолькавых памераў тактыльна-зрокавым шляхам па велічыні (больш, менш, ніжэй, даўжэйшы, карацейшы, роўныя па даўжыні, аднолькавыя, шырэйшы, вузейшы). Пры вызначэнні памеру карыстацца адпаведнымі словамі і прыёмамі накладвання і прыкладвання.

Фарміраваць уменне вылучаць тактыльна-зрокавым шляхам якасныя прыметы прадмета (дыдактычныя гульні тыпу "Знайдзі вялікую ляльку...", "Што больш, менш?").

Практыкаваць у вымярэнні прасторы з дапамогай розных прадметаў і сродкаў (крокі дзіцячыя і крокі дарослых, аловак і інш.).

Практыкаваць у параўнанні двух прадметаў з дапамогай умоўнай меры, расстаўляць прадметы па даўжыні, вышыні (серыяцыйныя рады).

---

* Заняткі па фарміраванні элементарных матэматычных уяўленняў у дзяцей праводзяцца з другога года навучання.

Форма. У працэсе гульні развіваць уменне тактыльна-зрокавым шляхам аналізаваць форму рэальных прадметаў і суадносіць яе з сенсорным эталонам: шар, куб, конус, круг, квадрат, трохвугольнік. Вучыць адрозніваць форму круга і шара, квадрата і куба, конуса і трохвугольніка. Практыкаваць у аб’яднанні прадметаў па асобных прыметах, выкарыстоўваючы слоўныя інструкцыі: “Падбярэ ўсе круглыя, квадратныя прадметы (фігуры)”, “Падбярэ ўсе зялёныя формы”.

Арыенціроўка ў прасторы. Вучыць адрозніваць правую, левую руку (нагу, вуха), раскладваць прадметы правай (левай) рукой злева направа. Практыкаваць дзяцей у вызначэнні становішча таго ці іншага прадмета ў прасторы ў адносінах да сябе: *злева, справа ад мяне* і г. д.

У дыдактычных гульнях і практыкаваннях развіваць уменні карыстацца левай рукой, нагой: “Дастань мяч левай рукой”. Практыкаваць у арыенціроўцы ў пакоі.

Арыенціроўка ў часе. Вучыць адрозніваць і называць часткі сутак (ноч, раніца, дзень) у адпаведнасці з заняткамі, штодзённымі справамі: “Што мы робім раніцай (ноччу, днём)?”

І к в а р т а л

Колькасць і лічэнне. Вучыць параўноўваць адну групу прадметаў з другой, паслядоўна накладваючы адзін прадмет на другі або падкладваючы адзін прадмет пад другі; адрозніваць роўнасць і няроўнасць груп па колькасці ўваходзячых у іх прадметаў. Фарміраваць у дзяцей уяўленні аб роўнасці і няроўнасці мностваў.

Вучыць дзяцей (па перайманні) узнаўляць тую ці іншую колькасць воплескаў, удараў у бубен (у межах 3). Вучыць разумець і па магчымасці карыстацца словамі: *пароўну, больш, менш*.

Велічыня. Вучыць дзяцей карыстацца практычнымі прыёмамі пры параўнанні двух прадметаў па вышыні, таўшчыні, абазначаючы вынікі параўнання словамі: *вышэйшы, ніжэйшы, аднолькавыя, роўныя па вышыні*. Практыкаваць у вызначэнні вялікіх і малых прадметаў у групе сярод мэблі, цацак, посуду.

Форма. Вучыць адрозніваць і называць круг, квадрат, трохвугольнік. Вучыць выконваць мануальныя даследчыя дзеянні пры ўспрыманні акруглай і вуглавой форм.

Вучыць пазнаваць формы толькі зрокавым або толькі тактыльна-рухальным шляхам.

Арыенціроўка ў прасторы. Вучыць вызначаць нап-рамкі ад сябе: *ўперадзе, ззаду, злева, справа*.

Арыенціроўка ў часе. Працягваць вучыць дзяцей адрозніваць і называць часткі сутак: *раніца, дзень, вечар, ноч; учора, сёння, заўтра*.

III квартал

Колькасць і лічэнне. Вучыць дзяцей карыстацца прыё-мамі накладвання і прыкладвання прадметаў адной групы да прадметаў другой групы, якія адрозніваюцца па коле-ры, форме, велічыні; вызначаць роўнасць або няроўнасць гэтых груп прадметаў па колькасці шляхам зрокавага ўспрымання. Навучыць разумець сэнс пытання “Колькі?” і правільна адказваць на яго.

Велічыня. Вучыць вызначаць велічыню прадметаў, карыстаючыся словамі *вялікі—маленькі, большы—меншы, аднолькавыя* (роўныя па велічыні). Працягваць вучыць параўноўваць шляхам тактыльна-зрокавага ўспрымання прадметы па даўжыні, шырыні, таўшчыні, карыстаючыся прыёмамі накладвання, прыкладвання.

Форма. Практыкаваць у адрозненні і называнні знаё-мых геаметрычных фігур: трохвугольніка, круга, квадра-та. Вучыць суадносіць іх форму з формай плоскасных адлост-раванняў аб’ёмных геаметрычных цел (шар, конус, куб).

Арыенціроўка ў прасторы. Практыкаваць дзяцей у прасторавай арыенціроўцы ад сябе: *наперад, назад, напра-ва, налева, уверх, уніз*. Замацаваць уменне адрозніваць і называць правую і левую руку.

Арыенціроўка ў часе. Вучыць карыстацца словамі *сёння, заўтра, учора* ў штодзённым жыцці. Фарміраваць паняцці: “хутка”, “павольна”, “марудна”.

Развіваць разуменне слоў *хутка, марудна* і *павольна* ў дыдактычнай гульні тыпу “Пойдзем па звiлістай дарозе марудна, па прамой дарозе хутка і г. д.”.

IV квартал

Заняткі па фарміраванні элементарных матэматычных уяўленняў не праводзяцца. У паўсядзённым жыцці зама-цоўваць веды і ўменні, атрыманыя дзецьмі на занятках.

І к в а р т а л

Колькасць і лічэнне. Вучыць дзяцей лічыць прадметы ў межах 3, карыстаючыся правільнымі прыёмамі: а) называць лічэбнік па парадку, паказваючы на прадметы, размешчаныя ў рад; б) дапасоўваць у родзе, ліку і склоне лічэбнік да назоўніка, адносіць апошні да ўсёй групы (напрыклад: “Усяго тры мячы”); в) суадносіць кожны лічэбнік толькі з адным прадметам. Пазнаёміць з лічбамі да 3.

Практыкаваць у параўнанні дзвюх груп прадметаў (напрыклад, “Адзін грыб, яшчэ адзін, разам — два”; “Два мячыкі, яшчэ адзін, а разам — тры”; “Тры больш, чым два”). Вучыць дабаўляць да меншай групы прадмет, якога не хапае (або адымаць ад большай групы лішні прадмет), і вызначаць роўнасць паміж групамі, якія складаюцца з аднолькавай колькасці розных прадметаў (“Тут тры зайчыкі, а тут тры белачкі: зайчыкаў і белачак пароўну”).

Заахвочваць выкарыстоўваць пры лічэнні прадметаў навакольнага асяроддзя зрокавае, слыхавое, тактыльна-рухальнае ўспрыманне. Вучыць лічыць гукі, зрокавыя, светавыя, рухальныя і іншыя сігналы.

Велічыня. Вучыць дзяцей параўноўваць два прадметы з дапамогай умоўнай меры; раскладваць прадметы па ўзрастанні і памяншэнні даўжыні, шырыні, таўшчыні, вышыні. Вучыць вызначаць аб’ём вадкіх і сыпкіх рэчываў, параўноўваць дзве даўжыні.

Форма. Практыкаваць у распазнанні прадметаў круглай, квадратнай, трохвугольнай формы як зрокава, так і з дапамогай іншых аналізатараў (слыхавога, тактыльнага). Пазнаёміць з прамавугольнікам, вучыць маляваць яго, абводзіць па шаблоне.

Вучыць класіфікаваць прадметы па заданым сенсорным эталоне формы.

Арыенціроўка ў прасторы. Працягваць вучыць вызначаць напрамак ад сябе (уперад—назад, уверх—уніз, направа—налева). Вучыць рухацца ў азначаным напрамку.

Арыенціроўка ў часе. Удакладніць уяўленні аб частках сутак (раніца, дзень, вечар, ноч; учора, сёння, заўтра).

II к в а р т а л

Колькасць і лічэнне. Вучыць дзяцей лічыць прадметы ў межах 5, карыстаючыся правільнымі прыёмамі: а) называць лічэбнікі па парадку, паказваючы на прадметы, размешчаныя ў рад; б) дапасоўваць у родзе, ліку і склоне лічэбнік да назоўніка, адносіць апошні да ўсёй групы (напрыклад: “Усяго чатыры мячы”); в) суадносіць кожны лічэбнік толькі з адным элементам мноства.

Пазнаёміць з лічбамі 4, 5. Вучыць парадкаваму лічэнню ў межах 5; адрозніваць колькаснае і парадкавае лічэнне, правільна адказваючы на пытанні “Колькі побач?”, “Каторы?”.

Практыкаваць у параўнанні дзвюх груп прадметаў (“Адна, дзве, тры — разам тры морквы”; “Адна, дзве, тры, чатыры — разам чатыры морквы”; “Чатыры больш, а тры — менш”).

Вучыць адлічваць прадметы па ўзоры або названым ліку (“Адлічы столькі ж цацак, колькі ў мяне кубікаў”).

Велічыня. Паказваць дзецям адноснасць велічыні: адзін і той жа прадмет можа быць у адносінах да аднаго маленькім, а да другога — вялікім.

Форма. Вучыць адрозніваць і называць наступныя геаметрычныя целы: шар, куб, цыліндр. Працягваць вучыць даследаваць формы прадметаў тактыльна-рухальным і зрокавым шляхам.

Арыенціроўка ў прасторы. Працягваць вучыць дзяцей распазнаваць левую, правую руку, вызначаць становішча прадметаў справа і злева ад сябе, напрамак злева направа (у час прадметных дзеянняў).

Арыенціроўка ў часе. Вучыць арыентавацца згодна сваім заняткам і жыццю ў частках сутак: раніца, дзень, вечар, ноч; учора, сёння, заўтра.

III к в а р т а л

Колькасць і лічэнне. Працягваць вучыць лічыць у межах 5. Навучыць вызначаць роўнасць і няроўнасць груп прадметаў, калі прадметы знаходзяцца на рознай адлегласці адзін ад аднаго, калі яны розныя па велічыні і форме. Замацаваць лічбы да 5. Практыкаваць у парадкавым лічэнні ў межах 5; адрозніваць колькасныя і парадкавыя лічэбнікі, правільна адказваючы на пытанні “Каторы?”, “Колькі?”.

Вучыць лічыць з дапамогай розных аналізатараў (на слых, па адчуванні).

Практыкаваць дзяцей у лічэнні і адлічванні прадметаў у адпаведнасці з узорам і названым лікам.

Белічыня. Вучыць пры сувымярэнні карыстацца адзіным пунктам адліку (прадметы пры сувымярэнні павінны ляжаць побач на адной лініі або стаяць на адной плоскасці).

Форма. Вучыць адрозніваць круг і авал, фарміраваць уяўленне аб тым, што фігуры могуць быць розных памераў (вялікі круг — маленькі круг і г. д.).

Вучыць складаць і выкладваць розныя фігуры (квадрат, прамавугольнік, трохвугольнік) з палачак. Практыкаваць у вызначэнні формы ў прадметах навакольнага асяроддзя: напрыклад, мяч—шар. Выкарыстоўваць дыдактычныя гульні тыпу: “Знайдзі прадметы, падобныя на круг, квадрат, трохвугольнік і г. д.”.

Арыенціроўка ў прасторы. Вучыць дзяцей рухацца ў прасторы, вызначаць рух аб’ектаў у прасторы ў сувязі з паняццямі “хутка”, “павольна”. Вучыць абазначаць словамі становішча аднаго прадмета ў адносінах да другога: “Справа ад лялькі сядзіць заяц”.

Арыенціроўка ў часе. Замацаваць паняцці “ўчора”, “сёння”, “заўтра”, паслядоўна называць дні тыдня. Фарміраваць першапачатковыя ўяўленні аб узросце.

IV к в а р т а л

Заняткі па фарміраванні элементарных матэматычных уяўленняў не праводзяцца. У паўсядзённым жыцці дзяцей замацоўваць атрыманыя імі веды і ўменні (у гульнях, гульніх практыкаваннях, на прагульцы).

ЧАЦВЁРТЫ ГОД НАВУЧАННЯ

I к в а р т а л

Колькасць і лічэнне. Фарміраваць у дзяцей уяўленне аб ліках да 7 на аснове дзеянняў з мноствамі і вымярэнні з дапамогай умоўнай меры; лічыць у межах 7; распазнаваць лічбы 6, 7.

Вучыць парадкаваму лічэнню ў межах 7; распазнаванню колькаснага і парадкавага лічэння, умённю правільна адказваць на пытанні “Колькі?”, “Які?”, “Каторы?”.

Фарміраваць паняцце аб тым, што некаторыя прадметы можна падзяліць на некалькі роўных частак: на 2, 4 (напрыклад, намалюваць тры яблыкі, потым першае падзяліць на 2 часткі, другое і трэцяе — на 4). Навучыць дзяцей дзяліць квадрат, круг, палоску на 2 і 4 часткі (шляхам згінання).

Вучыць састаўляць і рашаць простыя арыфметычныя задачы на складанне і адніманне; заахвочваць малюваць тэксты задач.

Велічыня. Удакладняць уяўленні аб змяненні прадметаў па даўжыні, шырыні, вышыні, таўшчыні, прывучаючы правільна адлюстроўваць гэта ў мове (*Стала таўсцейшае; Гэта танчэйшае*).

Вучыць дзяцей з дапамогай умоўнай меры вызначаць велічыню (даўжыню, шырыню, вышыню) прадметаў і аб'ём вадкіх і сыпкіх рэчываў.

Практыкаваць дзяцей у раскладванні прадметаў па ўзрастанні і памяншэнні даўжыні, шырыні, вышыні, таўшчыні на аснове параўнання, карыстаючыся прыёмамі накладвання і прыкладвання.

Форма. Вучыць распазнаваць і называць круг і авал. Практыкаваць у распазнаванні і называнні геаметрычных фігур (квадрат, круг, трохвугольнік, прамавугольнік) і цел (шар, куб, цыліндр). Вучыць пераўтвараць многавугольнікі ў трохвугольнікі.

Працягваць вучыць выкладваць розныя фігуры з палачак.

Арыенціроўка ў прасторы. Замацоўваць і паглыбляць прасторавыя ўяўленні (злева—направа, уверсе—унізе, спераду—заду, блізка—далёка).

Працягваць вучыць дзяцей раскладваць прадметы (цацкі) правай рукой злева направа.

Арыенціроўка ў часе. Замацоўваць і паглыбляць уяўленні аб часе: раніца, дзень, ноч, вечар; учора, сёння, заўтра; гадзіна, хвіліна. Фарміраваць уяўленні аб паслядоўнасці змены пор года.

II к в а р т а л

Колькасць і лічэнне. Фарміраваць уяўленні аб лічбах да 10. Працягваць вучыць лічыць у межах 10; распазнаваць лічбы ад 0 да 9; параўноўваць паслядоўныя лічбы ў межах 10. Вучыць, як з няроўнасці можна зрабіць

роўнасць (8 больш, чым 7, і калі дадаць 1, то будзе пароўну; 7 менш, чым 8, тут не хапае 1; таму калі ад 8 адняць 1, то будзе па 7, пароўну). Практыкаваць у распазнаванні колькаснага і парадкавага лічэння ў межах 10.

Пазнаёміць з колькасным складам ліку ў межах 5 з асобных адзінак на канкрэтным матэрыяле (5 — гэта 1, 1, 1, 1 і яшчэ 1).

Працягваць вучыць дзяліць прадметы на некалькі роўных частак — на 2, 4 (шляхам разразаання, разрываання); параўноўваць цэлае і часткі.

Велічыня. Вучыць дзяцей пры вымярэнні выдзяляць частку прадмета, роўную ўмоўнай меры; вызначаць, колькі разоў умоўная мера ўкладваецца ў аб'екце, які вымяраецца.

Працягваць развіваць уменне вымяраць даўжыню, шырыню, вышыню ўмоўнай мерай у навакольных прадметах.

Замацаваць уменне раскладваць прадметы па ўзрасце і памяншэнні даўжыні, шырыні, вышыні, таўшчыні на аснове параўнання, карыстаючыся прыёмам і накладвання і прыкладвання.

Форма. Даць дзецям уяўленне аб чатырохвугольніку і яго прыметах: чатыры вуглы, чатыры стораны (на прыкладзе розных відаў чатырохвугольнікаў). Вучыць будаваць чатырохвугольнік з палачак, маляваць яго, абводзіць па шаблоне, па трафарэце, выказаць з паперы.

Замацаваць уменне адрозніваць і называць аб'ёмныя геаметрычныя целы (куб, шар, цыліндр) і плоскасныя фігуры (круг, авал, квадрат, трохвугольнік, прамавугольнік).

Арыенціроўка ў прасторы. Вучыць дзяцей арыентавацца ва ўказаным напрамку, вызначаць месца свайго знаходжання па дадзенай умове ("Стань так, каб злева была лялька, а справа — машынка").

Вучыць называць словамі становішча таго ці іншага прадмета ў адносінах да другога ("Справа ад лялькі — заяц, злева — коцік").

Арыенціроўка ў часе. Вучыць дзяцей вызначаць, які дзень тыдня быў учора, сёння, які будзе заўтра.

III квартал

Колькасць і лічэнне. Практыкаваць у лічэнні да 10; у распазнаванні лічбаў ад 0 да 9.

Фарміраваць уяўленні аб незалежнасці ліку ад велічыні прадметаў, адлегласці паміж імі, ад іх прасторавага размяшчэння і напрамку лічэння (злева направа або справа налева).

Замацаваць у дзяцей навыкі парадкавага лічэння ў межах 10 і ўменне правільна адказваць на пытанні “Колькі?”, “Які?”, “Каторы?”.

Практыкаваць у лічэнні да 10 пры ўдзеле розных аналізатараў. Вучыць разумець сувязі і адносіны паміж лікамі натуральнага рада ў межах 10.

Практыкаваць у дзяленні цэлага прадмета на некалькі роўных частак. Удасканальваць уменне параўноўваць цэлае і часткі.

Велічыня. Навучыць вымяраць з дапамогай умоўнай меры аб’ём вадкіх і сыпкіх рэчываў. Развіваць вокамер дзяцей, вучыць на вока вызначаць даўжыню або таўшчыню палкі, шырыню палоскі, стужкі, вышыню дрэва, ацэньваючы памеры шляхам супастаўлення з велічынёй вядомых прадметаў або дзеянняў (таўшчынёй з палец, вышынёй з чалавека, даўжынёй два крокі і г. д.).

Форма. Навучыць бачыць геаметрычную форму ў прадметах (напрыклад, мячык, кавун — шар; талерка — круг; накрывка стала, сцяна, падлога — прамавугольнік; хусцінка — квадрат; шклянка — цыліндр).

Арыенціроўка ў прасторы. Навучыць абазначаць словамі становішча таго або іншага прадмета ў адносінах да другога (“Справа ад лялькі — заяц, злева — коні”).

Фарміраваць уменне арыентавацца ў прасторы, змяняць напрамак руху ў час хадзьбы, бегу. Працягваць вучыць арыентавацца на лісце паперы, на плоскасці стала, у шпытку.

Арыенціроўка ў часе. Замацаваць уменне паслядоўна называць дні тыдня. Вучыць паслядоўна называць поры года і месяцы. Фарміраваць уяўленне аб часе у межах гадзіны.

IV к в а р т а л

Заняткі па фарміраванні элементарных матэматычных уяўленняў не праводзяцца. У паўсядзённым жывіцці (у гульнях, на прагулках) замацоўваць веды і ўменні, якія дзеці атрымалі на занятках.

І квартал

Колькасць і лічэнне. Працягваць вучыць дзяцей колькаснаму (прамому і адваротнаму), парадкаваму лічэнню ў межах 10, замацаваць лічбы 0—9.

Практыкаваць у знаходжанні наступнага і папярэдняга лікаў для кожнага ліку ў межах 10; вучыць разумець адносіны паміж лікамі натуральнага рада (напрыклад, 7 больш за 6 на 1, 6 менш за 7 на 1). Фарміраваць уяўленне аб незалежнасці лічбы ад формы, велічыні, прадметнай аднесенасці, размяшчэння прадметаў у прасторы.

Вучыць вызначаць колькасны састаў ліку з адзінак на дакладных прадметах у межах 10 (6 — гэта 1, 1, 1, 1, 1 і яшчэ 1).

Пры фарміраванні ўяўленняў аб роўнасці і няроўнасці лікаў у межах 10 увесці элементы знакавай сімволікі: +, −, =.

Працягваць вучыць дзяліць прадмет на 2, 4, 8 роўных частак.

Велічыня. Працягваць вучыць дзяцей вымяраць даўжыню, шырыню, вышыню прадметаў, аб'ём вадкіх і сыпучых цел з дапамогай ўмоўнай меры.

Форма. Фарміраваць уяўленне аб квадраце і прамавугольніку як разнавіднасцях чатырохвугольніка. Пазнаёміць дзяцей з многавугольнікам, яго прыметамі.

Арыенціроўка ў прасторы. Практыкаваць дзяцей у вызначэнні размяшчэння прадметаў на лісце паперы.

II квартал

Колькасць і лічэнне. Вучыць лічыць да 20. Паказаць утварэнне кожнага ліку ў межах другога дзесятка (напрыклад, 12 — гэта 10 і 2). Пазнаёміць з лікамі 10—20. Вучыць выкладваць лікавы рад з лічбаў ад 0 да 20.

Пры разгляданні адносін роўнасці і няроўнасці паміж лікамі карыстацца знакамі $>$, $<$, $=$, $+$.

Практыкаваць у парадкавым лічэнні ў межах 20. За-

мацаваць вызначэнне колькаснага саставу ліку з адзінак на канкрэтных прадметах у межах 10.

Вучыць складаць і рашаць простыя арыфметычныя задачы на складанне і адыманне, карыстацца пры гэтым лічбамі і знакамі +, —, =.

Працягваць вучыць дзяліць прадметы шляхам згінання і вымярэння ўмоўнай мерай.

Велічыня. Працягваць практыкаваць дзяцей у вымярэнні прадметаў, вадкіх і сыпучых рэчываў з дапамогай умоўнай меры; паказаць залежнасць ліку ад велічыні меры.

Форма. Вучыць відазмяняць геаметрычныя фігуры, пераўтвараць многавугольнік у трохвугольнік і ўтвараць многавугольнік з трохвугольнікаў.

Арыенціроўка ў прасторы. Працягваць вучыць дзяцей арыентавацца на лісце паперы, старонцы сшытка.

III к в а р т а л

Колькасць і лічэнне. Працягваць вучыць дзяцей колькаснаму (прамому і адваротнаму), парадкаваму лічэнню ў межах 20; замацаваць лікі і лічбы 0—20.

Практыкаваць дзяцей у вызначэнні колькаснага саставу ліку з адзінак і складанні ліку з двух меншых (да 10), абазначаючы дзеянні адпаведнымі знакамі і лічбамі ($5 + 3 = 8$; $6 + 2 = 8$ і г. д.).

Працягваць вучыць састаўляць і рашаць простыя арыфметычныя задачы на складанне і адыманне (з наглядным матэрыялам і без яго); пры рашэнні задач карыстацца лікамі ад 0 да 20 і знакамі +, —, =.

Працягваць практыкаваць у дзяленні цэлага прадмета на любую колькасць роўных частак.

Велічыня. Працягваць практыкаваць у вымярэнні прадметаў, вадкіх і сыпкіх рэчываў з дапамогай умоўнай меры: вучыць чарціць і вымяраць пры дапамозе лінейкі адрэзкі рознай даўжыні; разумець залежнасць ліку ад меры.

Форма. Вучыць класіфікаваць геаметрычныя фігуры па розных прыметах: велічыні, колеры.

Замацаваць уяўленні аб многавугольніку і яго прыметах.

Арыенціроўка ў прасторы. Практыкаваць дзяцей у вызначэнні размяшчэння прадметаў на сталі, лісце паперы, старонцы сшытка, у кнізе.

IV к в а р т а л

Замацаваць веды і ўменні, якія дзеці атрымалі на занятках, у паўсядзённым жыцці (у гульнях, на прагулках).

ЗМЕСТ

Тлумачальная записка 3

ПРАГРАМЫ

Фізічнае выхаванне 22

Развіццё зрокавага ўспрымання 40

Развіццё маўлення 47

Фарміраванне гігіенічных навыкаў і культуры паводзін 66

Працоўнае выхаванне 70

Азнаямленне з навакольным светам 79

Навучанне гульні 92

Навучанне выяўленчай дзейнасці 97

Канструяванне 108

Фарміраванне элементарных матэматычных уяўленняў 115

Вучэбнае выданне

ПРАГРАМЫ

**Выхаванне і навучанне
дашкольнікаў з парушэннямі зроку**

Заг. рэдакцыйна-выдавецкага аддзела *Г. І. Бандарэнка*

Рэдактар *Н. Р. Самусь*

Карэктар *Я. А. Лукошка*

Тэхнічны рэдактар *Ю. С. Сергачоў*

Камп'ютэрная вёрстка *А. М. Кульбіцкай*

Падпісана ў друк 18.12.97. Фармат 84×108/32. Папера газетная. Афсетны друк.

Ум. друк. арк. 6,72. Ул.-выд. арк. 6,3. Тыраж 500 экз. Заказ

Навукова-метадычны цэнтр вучэбнай кнігі і сродкаў навучання Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь. Ліцэнзія ЛВ № 633. 220013, Мінск, вул. Б. Хмяльніцкага, 3.

Адрукавана з арыгінал-макета заказчыка.

Гарадская друкарня. 225320, Баранавічы, вул. Савецкая, 80.

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ПРАГРАМЫ

**ВЫХАВАННЕ І НАВУЧАННЕ
ДАШКОЛЬНІКАЎ
З ПАРУШЭННЯМІ ЗРОКУ**

1997

МІНСК

НМЦэнтр

